

TARTU ÜLIKOOL
ÕIGUSTEADUSKOND
Võrdleva õigusteaduse õppetool

Kadi Raudsepp

**LAPSENDAMISE SOTSIAALÕIGUSLIKUD ASPEKTID
EESTI JA AMEERIKA ÜHENDRIIKIDE VÕRDLUSES**

Magistritöö

Juhendaja
lektor Silvia Kaugia

Tartu
2012

Sisukord

Sissejuhatus	3
1. Lapsendamise mõiste ja tähendus läbi ajaloo ning võimalikud erivormid.....	6
1.1 Lapsendamise mõiste	6
1.2. Lapsendamise erivormid	9
1.2.1. Embryo lapsendamine	10
1.2.2. Surrogaatlus.....	12
2. Lapsendamise ajalugu Eestis ja Ameerika Ühendriikides.....	14
2.1. Lapsendamise ajalugu Eestis.....	14
2.2. Lapsendamise ajalugu Ameerika Ühendriikides	16
3. Lapsendamisega kaasnevad eetilised ja sotsiaalsed probleemid õigusliku korralduse taustal ..	22
3.1. Lapse huvide kaitse	22
3.1.1. Lapsendatav.....	26
3.1.2. Lapse vanem ja lapsendaja	31
3.1.3. Samasoolised vanemad	34
3.2. Lapsendamise õiguslikust korraldusest Eestis ja Ameerika Ühendriikides	45
3.3. Rahvusvaheline lapsendamine	52
Kokkuvõte	63
Resume	67
Kasutatud kirjandus.....	71
Kasutatud normatiivmaterjal	73
Kasutatud kohtulahendid.....	74
Muud allikad	74

Sissejuhatus

„ the child, for the full harmonious development of his personality, needs love and understanding. He shall whenever possible, grow up in the care and under the responsibility of his parents...“¹ (Oma isiksuse täielikuks harmooniliseks arenguks vajab laps armastust ning mõistmist. Ta peab võimaluse korral kasvama üles oma vanemate hoole ja vastutuse all).

Toodud põhimõttest lähtuvad kõikide arenenud riikide laste õigusi puudutavad regulatsioonid ning lastekaitsega tegelevad organisatsioonid.

Instituut laps-vanem-riik on jätkusuutliku ühiskonna aluseks. Seetõttu on oluline reguleerida riigi ja perekonna suhteid, pöörates erilist tähelepanu just perekonna ja laste heaolule.

2009. aastal alanud majanduskriis on oluliselt mõjutanud ka laste elusid. Enne majanduskriisi elas Euroopa Liidus üks laps viiest vaesuspiiril.² Selline kriis on pannud paljud perekonnad mõtlema oma võimekuse üle laste kasvatamisel nii materiaalses kui ka emotsionaalses mõttes. Paljud Euroopa Liidu liikmesriigid on täheldanud sotsiaalabi nõudluse kasvu, mis on otseselt seotud majanduslangusega. Radikaalsemaid samme on teada Rumeeniast, kus üha rohkem perekondi paluvad oma lapsed võtta lastekodudesse. Ka Tšehhis on täheldatud, et lapsi võetakse pigem sotsiaalhoolekande asutustesse, kui antakse perekondadele rahalist abi.³

Kesk- ja Ida-Euroopa riikide näitel on vaadatud põhjuseid, miks väikelapsi paigutatakse institutsionaalsele hoolekandele ning leitud, et ainult 14% paigutati asutusse väärkohtlemise või hooletussejätmise tõttu, 23% lastest olid puudega, 25% olid nn sotsiaalsed orvud (perekonna haigusest, alkoholismist või toimetulematusest tingitud) ning 6% olid bioloogilised orvud (vanema surma tõttu).⁴ Sotsiaalministeeriumi 2010. aasta (aasta lõpu seisuga) andmetel viibis Eestis asenduskodudes 1215 last ja perekonnas hooldamisel 337 last, lisaks on 2010. aasta jooksul võetud eestkostele 242 last ja lapsendatud 137 last. Seega võib öelda, et asutuses elavate vanemliku hoolitsuseta laste arv on meil ilmselgelt väga suur ning

¹ Declaration of the Rights of the Child, G.A. Res. 1386, U.N. GAOR, 14th Sess., Supp. No. 16, U.N. Doc. A/4354 (Nov.20, 1959).

² J. Hainsworth. How the Economic and Financial Crisis is Affecting Children and Young People in Europe, lk 1 – Arvutivõrgus: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1761271 (15.12.2011)

³ J. Hainsworth. Viidatud töö, lk 3.

⁴ G, Mulheir. K, Browne.H, Agathonos-Georgopoulou. De-institutionalising and transforming children's services – A guide to good practice, 2007, lk 16. – Arvutivõrgus: https://docs.google.com/viewer?a=v&q=cache:F5_1NFT2irgJ:www.mpsv.cz/files/clanky/8977/DE-INSTITUTIONALISING.pdf+de-institutionalising+and+transforming+children%C2%B4s+services&hl=et&gl=ee&pid=bl&srcid=ADGEEsismz0CkXGTu2MQ5gygt8YW--TXLTubhXzKJw5oS0tcDaFelmtZCooEkbmX3o-73R3lmUiaHfdM6sZTf4IuhrwQFY4uYlhSnicY2sMeDccYJt2f3GQ0hiGXPoZkXewOVkozcZfp&sig=AHIEtbRC2iE06stsPZzLowFVNx2oklSwaQ (13.02.2012).

perepõhise asendushoolduse (perekonnas hooldamine ja eestkoste pered) rakendamine liialt vähene.⁵

Eeltoodust tulenevalt on vanemliku hoolitsuseta jäänud laste teema ehk aktuaalsem kui kunagi varem ning sellega seonduva õigusliku regulatsiooni ülevaatamine hädavajalik, eriti selle regulatsiooni sotsiaalõigusliku aspekti väljatoomine, mis võib sisaldada ka kriitikanooli hetkel kehtiva lapse õigusi sisaldava regulatsiooni suhtes. Seejuures ei ole vanemliku hoolitsuseta lapsed sugugi kaasajal tekkinud ja arengumaadele omane nähtus. Hooldust vajavaid lapsi on heaolutasemest sõltumata igal ajal ja igas riigis. Samas võib perekonnaõiguslikust aspektist arenenud riikide ja arengumaade erisusena välja tuua laste hoolekandesüsteemi korrastatuse, läbimõelduse ning toimivustaseme. Teadaolevalt on suurem osa maailmas läbiviidud lapsendamisi toimunud Ameerika Ühendriikides, mistõttu on käesoleva töö käsitluses võrreldud tagasihoidliku kogemusega Eesti lapsendamist puudutavaid aspekte Ameerika Ühendriikide poolt kehtestatud. Arvestades aga, et Ameerika Ühendriikides on 50 osariiki, kelle seadused võivad erineda teineteisest väga suurel määral, ei ole võimalik töös käsitleda Ameerika Ühendriikides läbiviidavaid konkreetseid protseduurireegleid, vaid võrdlus Eesti õigusega piirdub lapsendamist puudutavate üldiste suundadega.

Lastest rääkides tuleks silmas pidada, et inimõigused kuuluva, mitte ainult täisealistele isikutele, vaid ka lastele, olenemata sellest, kas neid kasvatavad nende bioloogilised vanemad, kasuvanemad, adoptiivvanemad või nad kasvavad üles hoolekandeesutuses. Laste õiguste kaitse seisukohalt peaks maailma riikide seas enim tunnustatud olema lapse õiguste Konventsioon, mis on paljuski aluseks käesoleva töö kirjutamisel. Siinjuures väärib aga rõhutamist, et tegemist on tõepoolest lapsele kui iseseisvale subjektile, mitte ainult kui teatud ühiskondliku grupi liikmele, antud õiguste ja kohustustega. Seetõttu tuleks vältida kasutamast väljendit „laste“ õiguste konventsioon.

Lapse õiguste Konventsiooni iseloomustatakse kui tulevikku suunatud, lapsekeskset ning kõigis maailma punktides ühtselt rakendatavat dokumenti. Selle alusel on välja töötatud paljude riikide lastekaitseadused. Lapse õiguste konventsiooni juhtmõte on, et esikohal peavad olema lapse huvid. Konventsiooniga sätestatakse õigused ja vabadused kõigile lastele, tegemata vahet rassi, nahavärvi, soo, usu, poliitiliste või muude seisukohtade, rahvuse, sotsiaalse päritolu, varandusliku, sünnistaatuse või mõne muu kriteeriumi alusel.⁶

⁵ Sotsiaalministeerium. Laste ja perede arengukava 2012-2020. – Arvutivõrgus: <http://www.sm.ee/tegevus/lapsed-ja-pere/lastekaitse-korraldus.html> (06.01.2012).

⁶ K. Tonts. Kasupere taasiseseisvunud eesti hoolekandes. Bakalaureusetöö. Tartu, 1999, lk 7. - Arvutivõrgus: <http://raulpage.org/koolitus/kasupere/tonts.html> (29.02.2012).

Leitakse, et lastekodust lapsendatavate arv kahaneb iga aastaga põhjusel, et lapsesoovijad eelistavad hoolduspere varianti, millele on ette nähtud rahaline toetus ja mis võimaldab raskuste tekkides lapse lastekodusse tagasi anda.⁷ Samuti tuleb hoolduspere variandi eelistamist pidada seotuks lapsendamise keerukuse ning lapsendamiseks sobilike laste vähesusega.

Käesoleva magistritöö eesmärgiks on välja selgitada, millistele ajaloolistele muutustele tuginedes on Eesti ja Ameerika Ühendriikide lapsendamise õigus selline nagu see tänapäeval on ning kas lapsendamist reguleerivad seadused lähtuvad ikkagi lapse parimatest huvidest.

Kirjutamisel on kasutatud vastavaid asjakohaseid õigusakte, kohtulahendeid, erinevat inglise ning eesti keelset erialast kirjandust ja teadusartikleid. Peamiselt on töös kasutatud kirjeldavat ja analüütilist meetodit.

Magistritöö koosneb kolmest peatükist. Esimeses peatükis avatakse lapsendamise mõiste ning, selgitatakse, mida peetakse seoses tänapäeva teadusarenguga silmas lapsendamise erivormide all. Täpsemalt on käsitletud embrüo lapsendamise võimalust ning surrogaatluse seost lapsendamisega.

Töö teises peatükis käsitletakse lapsendamise ajalugu Eestis ja Ameerika Ühendriikides.

Kolmandas peatükis analüüsitakse hetkel kehtiva regulatsiooni vastavust lapse parimale huvile ning selle üleüldist eetilistust, käsitletakse lapsendamise subjekte, tuues välja, keda on üldse võimalik lapsendada ning keda peetakse lapse vanemaks ja kes on õigustatud olema lapsendajaks. Sealjuures väärub erilist tähelepanu küsimus lapsendamise õigusesest samasooliste partnerite poolt. Antud peatükis käsitletakse ka rahvusvahelise lapsendamise instituuti ning sellega seonduvaid aspekte.

⁷ H. Eelrand. Lapsendamisel suurimaks takistuseks rahapuudus. – Eesti Päevaleht, 13.10.2001. Arvutivõrgus: <http://www.epl.ee/news/eesti/lapsendamisel-suurimaks-takistuseks-rahapuudus.d?id=50810245> (07.02.2012)

1. Lapsendamise mõiste ja tähendus läbi ajaloo ning võimalikud erivormid

1.1 Lapsendamise mõiste

Lapsendamise sünonüümina kasutatakse tihti mõistet „adopteerimine“ või „adoptsioon“. Vastavate mõistete tähendus on aga aja jooksul mõnevõrra muutunud või erineb see tulenevalt lapsendaja religioosest uskumusest.

Kuivõrd lapsendamine kui selline pärineb juba inimühiskonna algusaegadest, on sobilik selle mõiste ja tähenduse avamisel alustada Rooma õigusest.

Gaius 1.97-99⁸ põhjal võib järeldada, et Gaius kasutab adopteerimist üldmõistena nii alaealise isiku kui ka täisealise ja iseseisva isiku perre võtmise puhul. Gaius kirjutab, et *sui iuris*⁹ isikute adopteerimist nimetatakse arrogatsiooniks, seega on tema käsitlustes arrogatsioon justkui adopteerimise alaliik. Algselt polnud naistel õigust adopteerida kummalgi viisil. Alles Rooma riigi lõpupoole andis keiser Diokletianus (valitses aastatel 283–305) naistele teatud tingimustel õiguse kvaasiadopteerida alaealisi ja täiskasvanud isikuid. Kuivõrd naine ei saanud aga adopteeritu üle isavõimu ja too ei muutnud agnaatilises mõttes oma perekonda, pole sarnaselt *adoptio minus plena*’ga sellise kvaasiadopteerimise pidamine üheks *capitis deminutio minima* viisiks õigustatud.¹⁰

Võimaluse perepoja adopteerimine toimus Gaius 1.99 ja 1.134 kohaselt magistraadi ees kolmekordse rituaalse müügiga, tütarde ja lastelaste puhul piisas ühest müügikorrast. Pärast viimast müüki ja sellele järgnenud vabastamist lõppes senise *paterfamilias*’e võim adopteeritava üle, adopteeritav vahetas perekonda. Adopteerimine ei muutnud ainult isavõimu, vaid katkestas ka kõik muud õiguslikud peresuhted.¹¹ Kuna katkesid adopteeritava agnaatilised sidemed senise perekonnaga, kaotas ta ka õiguse oma seniste pereliikmete järelt seadusjärgselt pärida. Vastu sai ta samad õigused uues perekonnas.¹²

⁸ G. 1.98-99: „98. *Adoptio autem duobus modis fit, aut populi auctoritate aut imperio magistratus velut praetoris.* 99. *Populi auctoritate adoptamus eos, qui sui iuris sunt: Quae species adoptionis dicitur adrogatio [...]*“ („Adopteerida saab kahel viisil, kas rahvakoosoleku heakskiidul või magistraadi (näiteks preetori) ees. Rahvakoosoleku heakskiidul adopteerimine on kasutusel nende isikute puhul, kes on iseseisvad (sui iuris). Seda adopteerimise liiki nimetatakse arrogatsiooniks.“)

⁹ *Sui iuris* – isikud, kes polnud ühegi teise *paterfamilias*’e võimu all. Ka naine võis olla *sui iuris*, kuid see ei vabastanud teda veel eestkostest.

¹⁰ K. Kiirend. *Capitis deminutio minima*: Rooma õiguse allikad vs senine uurimistraditsioon. – *Juridica* 2011/II, lk 141.

¹¹ A. Stephenson. *A History of Roman Law: With a Commentary of the Institutes of Gaius and Justinian.* – Littleton 1992, lk 345.

¹² B. Nicholas. *An Introduction to Roman Law.* – Oxford 1991, lk 78.

Adoptio aut populi auctoritate protseduuriga ehk adopteerimisega rahvakoosoleku heakskiidul kehtestati isavõim teise täisealise iseseisva isiku üle. Põhimõtteliselt oli tegu tänapäeval võimatu täisealise isiku lapsendamisega. Pere muutuse aspektist olid arrogatsiooni tagajärjed samasugused kui võimualuse isiku adopteerimisel, nimelt sai ka arrogatsiooni läbiteinu endale uued agnaatilised peresidemed ja nendest tulenevad õigused uues perekonnas.¹³

Niisiis on lapsendamise instituut tuntud juba Rooma ajast, kuid nagu eelnevalt on välja toodud, oli selle tähendus mõnevõrra teistsugune, kui me tunneme seda tänapäeval.

Kuigi lapsendamine sotsiaalse fenomenina on tuntud juba sajandeid, on sellega seotud küsimusi hakatud uurima alles hiljuti. Usulistest faktoritest rääkides, juhitud juudid näiteks oma usus sätestatud klauslist, et isikut, kes on võtnud orvu enda koju, peetakse justkui selle lapse bioloogiliseks vanemaks, kes on ta sünnitanud. Sama kehtib ka laste osas, kes ei ole küll orvud, kuid kelle sünnipärased vanemad ei taha või ei suuda nende eest hoolitseda. Samas on õiguslikult juutide usu järgi tegemist pigem kasuvanema kui lapsendamise instituudiga. Juudi õiguses ei eksisteeri nimelt lapsendamist formaalse institutsioonina.¹⁴

Kui juudid lapsendavad mittejuudist lapse, ei saa see laps juudiks, kuivõrd nad ei võta vastavat usku ise vastu. Samas alaealisi lapsi saab juudiusku pöörata, kui nad on esitanud Bet Din'ile lapse bioloogiliste vanemate poolt. Alternatiivselt on võimalik seda teha ka juhul, kui bioloogilised vanemad on surnud või on nad lapse hüljanud, millisel Bed Din võib usku pööramise läbi viia omal initsiatiivil. Kõikides nendes olukordades jääb lapsele õigus juudi usust lahti öelda, kui ta on jõudnud täisikka (12-aastaselt tüdrukute puhul ning 13-aastaselt poiste puhul). Selle tagajärjel saab laps tagasi oma staatuse kui mitte-juut. Sealjuures, kui laps vastavasse ikka jõudes usust kohe lahti ei ütle, peetakse teda usu vastuvõtnuks. Kokkuvõtlikult võib öelda, et lapse usu osas ei ole juutide puhul kuni nende täisikka jõudmiseni täielikku selgust.¹⁵

Katoliikliku õiguse järgi lapsendamist arvatakse pärinevat juba St Paul'i kirjutistest, kes õpetas, et kõik, kes on juhutatud Jumala Vaimust, on Jumala pojad. Selline suhe loodi läbi

¹³ K. Kiirend. Viidatud töö, lk 141.

¹⁴ D. Pollack, M. Bleich, C.H. Reid Jr, M. Fadel. Classical Religious Perspectives of Adoption Law. – Notre Dame Law Review 2004, Vol 79, p 104.

¹⁵ D. Pollack jt. Viidatud töö, p 117.

lapsendamise mõiste ning see lubab Jumala lastel, Kristluse järgijatel, nimetada Jumalat nimisõnaga „isa“.¹⁶

Lapsendamine sai kõige ülimuslikumaks väljenduseks Jumala armastusest ja armust. Kuigi selle õpetuse mõistmiseks võtab sajandeid aega, et lapsendamisest sellisel viisil rääkimine ja mõtlemine on alguse saanud kristlikust traditsioonist.¹⁷

Lapse hülgamine, mida on tuntud üldiselt kui „kaitseta jätmist“, oli tavapärane ja rõhuv nähtus Rooma elus esimesel, teisel ja kolmandal sajandil. Kristlastest imperaatorid otsisid neljandal ja viiendal sajandil võimalusi keelustada selline laste kaitseta jätmine, mida saatis aga vähene edu.¹⁸

On hästi teada, et islami õigus keelab lapsendamise, vähemalt seni, kuni see toob kaasa fiktiivse suguluse.¹⁹

Islami õigus ütleb laste kohta: „nende emad on ainult ja ainult need, kes on nad sünnitanud.“ Ja isade puhul see sätestab: „Jumal ei teinud neid, keda sa kutsud oma poegadeks, oma poegadeks (tegelikkuses). See ei ole midagi muud, kui eneseväljendamise viis ja Jumal räägib tõde ja viib (õige) teeni. Pea neid oma isadeks: see on enam Jumala silmis, kuid kui sa ei tea oma isa nime, siis pea neid oma vendadeks usus ja oma ülalpeetavateks.“²⁰

Selle värsi kommentaariks võib öelda, et see keelab mehel last lapsendada, vähemalt selliselt, kui lapsendamist mõistetakse lapse ja lapsendajast isa vahelise fiktiivse sugulusena.²¹

Sellise sotsiaalse ebaseaduslikkuse tõttu oli keskaegses moslemite ühiskonnas suurem osa lapsi, kes olid sündinud väljaspool abielu, hüljatud juba sünnist.²²

Lapsendamine ehk adopteerimine on Eesti õiguse kohaselt, juriidiline protsess, mille tagajärjel tekivad lapsendaja ja lapsendatu vahel kõik perekonnaseaduse (edaspidi PkS) sätestatud vanema ja lapse õigused ning kohustused ehk sugulussidemed. Lapsendamine on tähtajatu ning ei tohi olla seotud tingimustega. Lapsendamisotsuse saab langetada ainult kohus. Lapsendada on võimalik orbe, lapsi, kelle vanematelt on vanemlikud õigused ära

¹⁶ D. Pollack jt. Viidatud töö, p 119.

¹⁷ D. Pollack jt. Viidatud töö, p 120.

¹⁸ D. Pollack jt. Viidatud töö, p 120.

¹⁹ D. Pollack jt. Viidatud töö, p 138.

²⁰ D. Pollack jt. Viidatud töö, p 139.

²¹ D. Pollack jt. Viidatud töö, p 139.

²² D. Pollack jt. Viidatud töö, p 141.

võetud ning lapsi, kelle vanemad on eestkostetasutusele andnud kirjaliku nõusoleku lapsendamiseks.²³

Praktikas eelneb lapsendamisele sageli kasuperehooldus. Lapsendamist ei käsitleta üldjuhul asendushooldusena, kuna lapsendamise tagajärjel on juriidiliselt tegemist vanema ja lapse suhtega, kus vanem on lapse seaduslik eestkostja.²⁴

Kuigi lapsendamise puhul räägitakse sageli kasuvanematest ja kasulapsest, tuleb tähele panna, et lapsendamise puhul on juriidiliselt tegemist vanema ja lapse suhtega.²⁵

Hooldusperekond ehk kasupere on siis perekond, kes tähtajalise kirjaliku lepingu alusel võtab perekonda hooldada hooldust vajava isiku. Hooldamine perekonnas võib toimuda lühiajaliselt (kuni kolm kuud), tähtajaliselt (tähtaja piires), pikema aja jooksul (aasta ja enam), osapäevaliselt, kogu päeva ulatuses või ööpäevaringselt. Lapse perekonnas hooldamine on üldjuhul pidev. Lapse perekonnas hooldamiseks peab olema lapse vanemate nõusolek ja üle 7-aastase lapse nõusolek. Vanemate nõusolekut pole vaja, kui kodused tingimused ohustavad lapse tervist ja on olemas otsus või nõue vanemlike õiguste äravõtmise kohta. Vanemliku hoolitsuseta laps on ajutiselt või pikemaajaliselt hüljatud või vanema kaotanud laps.²⁶

Juhindudes eeltoodust, võib nii Rooma ajastu kui ka erinevate usundite käsitlemise üheks peamiseks ühisosaks pidada seda, et lapsendamise instituuti tuntakse juba aastatuhandeid. Lapsendamine on seotud eelkõige ühe isiku võimu alt teise isiku võimu alla minemisega, kusjuures lapsendataval katkevad õiguslikud suhted oma bioloogiliste vanematega ning lapsendatav saab uued õigused lapsendaja suhtes. Sellist kokkuvõtlikku käsitlust esindavad magistritöö autori hinnangul nii Gaiuse raamatud kui ka erinevad usulised tõekspidamised. Sarnane on lapsendamise tähendus ka tänapäeva arenenud ühiskonnas.

1.2. Lapsendamise erivormid

Tänapäeval ei saa lapsendamist pidada enam niivõrd lihtsakoeliseks protsessiks, kus on teada, kui laps on jäänud ilma oma bioloogilise vanema hoolitsuseta ning teda võib sellest tulenevalt lapsendada temaga mitte veresuguluses olev isik. Teaduse areng on lapsendamise instituudi juurde tekitanud olukorrad, kus lapse sünnitanud isik ei ole õiguslikus mõttes selle lapse

²³ Perekonnaseadus. – RT I, 30.12.2011, 22.

²⁴ K, Tonts. Viidatud töö, lk 12.

²⁵ K, Tonts. Viidatud töö, lk 12.

²⁶ K, Tonts. Viidatud töö, lk 13.

bioloogiline vanem. Sellisel juhul on tegemist embrüo lapsendamisega. Lisaks on aga võimalik ka olukord, kus isikud soovivad saada last asendusemaduse meetodit kasutades ning millele peaks järgnema selle lapse õiguslik lapsendamine. Sellistest võimaluste avardamisest tulenevalt leiab järgnevalt käsitlust ka embrüo loovutamise ja surrogatsiooni tinglik vastavus lapsendamise instituudile.

1.2.1. Embrüo lapsendamine

Eesti Vabariigi kunstliku viljastamise ja embrüokaitse seaduse § 3 tähenduses on embrüo varajases arenemisjärgus olev loode, alates munaraku viljastumisest.²⁷ Tänapäeval on võimalik munarakku viljastada ka väljaspool inimkeha, millest tekkinud embrüot on võimalik siirata naise rasestumise eesmärgil, kuid embrüoid loovutatakse ka teaduse arendamise eesmärgil uuringuteks. Eesti Vabariigis on embrüot võimalik luua vaid eesmärgil see naisele üle kanda, kuid kui seda ei ole seitsme aasta jooksul kasutatud, võib seda kasutada ka uuringuteks või see hävitatakse.²⁸

Lisaks embrüo loovutamisele uuringuteks või nende hävitamise võimalusele, on paaridel võimalus loovutada oma ülejäänud embrüod ka teistele viljatutele paaridele – tegemist on protsessiga, mida tuntakse kui embrüo lapsendamist.²⁹

Pärast sellist loovutamist, implanteeritakse embrüo vastavale naisele, kes seda soovis ning paar, kellel ei ole lapsega mingeid ühiseid gene, kasvatab ta üles justkui oleks see laps nende endi oma. Embrüo lapsendamine annab vahendi, millisel saab naine lapsendatud lapse ise sünnitada. Vastupidiselt tavalisele lapsendamise viisile, võimaldab embrüo lapsendamine muidu viljatul paaril kogeda rasedust, kontrollida rasedusaegset hoolitsust ning tundma õppida oma lapse geneetilisi vanemaid.³⁰

Peamiseks sellise embrüo hävitamise või uuringuteks loovutamise valikuvariandi välistamiseks on usk (kristlusest tulenev), et lapse elu algab tema viljastumisega. Andes oma embrüod lapsendamisele, annavad need isikud võimaluse viljastatud lapsel ka sündida.³¹

²⁷ Kunstliku viljastamise ja embrüokaitse seadus – RT I, 03.03.2011, 13.

²⁸ Kunstliku viljastamise ja embrüokaitse seadus, § 29-30 – RT I, 03.03.2011, 13.

²⁹ C.P. Kindregan Jr, M. McBrien. Embryo Donation: Unresolved Legal issues in the Transfer of Surplus Cryopreserved Embryos. - Villanova Law Review 2004, Vol 49, p 8.

³⁰ C.P. Kindregan Jr, M. McBrien. Viidatud töö, p 8.

³¹ C.P. Kindregan Jr, M. McBrien. Viidatud töö, p 10.

Kuigi toodud protsessi nimetatakse embrüo lapsendamiseks, ei ole see aga reguleeritud lapsendamise õiguse alusel. Näiteks on Ameerika Ühendriikides ilmunud teadusartiklites välja toodud, et embrüo saajatel ei ole kohustust avaldada oma kriminaalset minevikku või üleüldist lapsevanemaks sobivust. Sõna „lapsendamine“ võib anda embrüo loovutajale vale mulje, et nad loobuvad vabatahtlikult ja seaduslikult oma vanemlikest õigustest.³²

Juriidiliselt võib siin aga tekkida küsimus: kas kumbki lapse geneetilistest vanematest saab lepingu tühistada pärast lapse sündi ja nõuda selle lapse hooldusõigust? Seaduse järgi ei eksisteeri lapsendamist väljaspool õigust.³³

Eestis nagu ka Ameerika Ühendriikides on reeglilik, et naine, kes lapse sünnitab, on tema seaduslik ema. Samas tekib siinjuures küsimus, mis saaks siis, kui geneetilised vanemad väidavad, et sünnijärgne ema oli vaid surrogaatemaks ning tema kavatsus oli algusest peale sünnitada laps teisele paarile, mitte endale. Selline mudel on õigusesse keerulise olukorra tekitanud, mida ei ole suudetud siiani lahendada.³⁴ Kuivõrd Eestis on surrogaatlus keelatud, ei ole see ilmselt küsimus siiski meie jaoks. Samas on järgnevas alapunktis lühidalt diskuteeritud selle üle, kas vastava piirangu kehtestamine Eesti õiguses on õige ja õiglane.

Kuigi Eesti õiguse alusel ei tohiks tekkida vaidlust selle üle, keda peetakse lapse emaks, võib küsimuse alla tulla aga, keda peetakse lapse isaks. Eesti Vabariigi PkS alusel ei loeta abielumehe puhul last mehest põlvnevaks juhul, kui abielunaine viljastatakse mehe seemnerakuga, kes ei olnud andnud nõusolekut kunstlikuks viljastamiseks või oli tunnistanud oma nõusoleku kehtetuks. Sellist meest ei kanta isana lapse sünniakti (PkS § 39 lõige 3) ning ei tule kohaldamisele PkS § 39 lõige 6. Naise viljastamisel mõne teise konkreetse mehe seemnerakkudega tuleb kohaldamisele PkS § 41, see tähendab, et mees võib siiski tunnistada end soovi korral lapse isaks, esitades koos naisega sellekohase ühise avalduse. Abielumehe jaoks *expressis verbis* PkS sellist võimalust ette ei näe. Ühe variandina võib kõne alla tulla oma geneetilise lapse lapsendamine, mida reguleerib PkS peatükk 10, teine variant on kohaldada analoogia alusel abielumehe suhtes PkS §-i 41. Mehe nõusoleku puudumisel vallalise naise viljastamisel (§ 21) tuleb kohaldamisele PkS §-s 41 ettenähtud üldnorm.³⁵

Embrüo loovutamisel võib teoreetiliselt tekkida õiguslik probleem embrüost väljakujuneva lapse bioloogiliste vanemate õigustest, millele vastanduksid embrüo „lapsendanud“ vanemate

³² C.P. Kindregan Jr, M. McBrien. Viidatud töö, p 11.

³³ C.P. Kindregan Jr, M. McBrien. Viidatud töö, p 16.

³⁴ C.P., Kindregan Jr. M. McBrien. Viidatud töö, p 16.

³⁵ J. Sootak. Lapsesoov ning lapse ja embrüo inimväärikus. Kunstliku viljastamise ja embrüokaitse seadusest. – Juridica 1997/IX, lk 458.

õigused. Tuues siia kõrvale aga kõige tähtsama, lapse õigused, tuleks teaduslikust arengust tingitud erisuste tõttu kaaluda võimalust reguleerida täpsemalt, kellel peaks olema võimalus kunstlikule viljastumisele, lähtudes muuhulgas ka isiku iseloomomadustest ning majanduslikust olukorrast.

1.2.2. Surrogaatlus

Lapsendamise võimalusele vaatamata soovivad paljud last loomulikult teel mittesaavad isikud omale bioloogilisi järglasi või last, kellega neil on võimalus saavutada emotsionaalne side tema sünni hetkest. Seda kõike võimaldaks asendusemaduse instituut ehk teisisõnu surrogaatlus.

Idee surrogaatlusest pärineb Ameerika Ühendriikide Michigani osariigist, kus ühe arsti ja advokaadi koostööl leiti võimalus, kuidas aidata isikuid, kellel ei olnud võimalik meditsiinilistel või muudel põhjustel last saada. Peagi hakkas nende idee maailmas levima ning avalikustati mõiste surrogaatema.³⁶

Eestis elab ehk kümnekond naist, kelle ainus võimalus emaks saada on asendusemaduse abil, kuid meie riigis on see viljatusravi moodus siiani keelatud. Sotsiaalministeeriumis on valminud analüüs variantidest asendusemaduse seadustamiseks.³⁷

Sotsiaalministeeriumi poolt teiste riikide näitel väljatöötatud võimalikud regulatiivsed valikud asendusema abil lapsevanemaks saamisel on järgnevad.³⁸

Asendusemaga sõlmitakse leping, mis kinnitab, et ta on valmis pärast sünnitust lapsest loobuma. Teine võimalus on lapsendamine pärast lapse sünni ja siis annab asendusema nõusoleku lapsendamiseks. Kliinikus võetakse last soovivalt paarilt muna- ja seemnerakud ning tehakse kehaväline viljastamine. Kliinikus viiakse viljastatud rakud asendusema emakasse. Last ootav paar saab jälgida raseduse kulgu ning võib viibida sünnituse juures. Asendusema kirjutab alla dokumentidele, millega ta loobub lapsest. Mis saab aga siis, kui ta

³⁶ A. Dwivedi. Surrogate Mother and Legal Complexity, p 1 – Arvutivõrgus: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1612712 (23.04.2012).

³⁷ A. Ammas. Kas Eestis võiks olla asendusemadus lubatud? – Postimees 14.01.2012. Arvutivõrgus: <http://www.naine24.ee/702438/kas-eestis-voiks-olla-asendusemadus-lubatud/?redir=> (07.02.2012).

³⁸ Asendusema abil lapsevanemaks. – Arvutivõrgus: <http://f.postimees.ee/o/2012/01/13/912830t1h0c9f.jpg> (07.02.2012).

otsustab lapse endale jätta? Eestis jääb asendusemale õigus selline otsus teha ja eelnev leping ei kohusta teda last teistele vanematele andma.³⁹

Asendusemadus on ilmeka näide meditsiinilisest protseduurist, mis on tehniliselt täiesti võimalik, ent selle läbiviimist takistavad sotsiaal-eesilised barjäärid ning loomulikult ka kirjapandud õigusnormid.

Asendusema kasutamine Ameerika Ühendriikides on aga üha enam selle ühiskonna tänapäeva elu ilmestav nähtus. Klassikalisest lapsendamisest on saamas ühe vähem teostatav võimalus eelkõige põhjusel, et õiguslikult vabased lapsi on jäänud vähemaks. Seejuures on põhjuseks ka asjaolu, et lapsendatud laps ei oma geneetilist ühisosa lapsendajatega. Sellist ühisosa pakub aga surrogaatluse võimaldamine, mis võib aga luua erinevaid analüütilisi, moraalseid, sotsiaalseid ning õiguslikke probleeme.⁴⁰ Kahtlemata on Ameerika Ühendriikidel surrogaatluse võimaldamise puhul raskuspunkte, kuidas ära hoida selle ära kasutamist ning kuidas jälgida sellest tekkivaid eeliseid, millest suur osa on seotud surrogaatemadele rahaliselt pakutavate hüvedega.⁴¹ Samas, kuigi asendusemadus ei tohi olla tasutatav, ei saa valeks pidada tema tegelike kulude hüvitamist, kui seda tehakse aja ja sissetuleku vms kompenseerimiseks.⁴²

Surrogaatlusega seotud probleemidest pikemalt rääkimata tuleb tõdeda, et vajadus sellisel viisil lapse saamiseks on ka Eesti Vabariigis olemas. Samas, enne kui selle võimaluse kasutamine seadustada, tuleks teha põhjalikku eeltööd, mis peaks välja selgitama, milliseid probleeme võib surrogaatlus endaga kaasa tuua ning millisesse õiguslikku ja moraalsesse olukorda panna nii surrogaatema kui ka selle abil vanemateks saada soovivaid isikuid. Arvestades, et surrogaadi abil saadud last tuleks veel õiguslikult lapsendada, tuleks eriti hoolikalt läbi mõelda olukorrad, kus surrogaadiks olev ema ei soovi hiljem last siiski ära anda. Tegemist on kompleksse situatsiooniga, mille osas võib õiguse rakendajal olla väga raske otsustada, mis on lapse parimates huvides.

³⁹ A. Ammas. Kas Eestis võiks olla asendusemadus lubatud? – Postimees 14.01.2012. Arvutivõrgus: <http://www.naine24.ee/702438/kas-eestis-voiks-olla-asendusemadus-lubatud/?redir=> (07.02.2012).

⁴⁰ P. Sattawan, P.P. ME dhi. Resolving Disputes Arising Out of Surrogacy, p 2 – Arvutivõrgus: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=998512&download=yes (23.04.2012).

⁴¹ A. Dwivedi. Viidatud töö, p 1.

⁴² P. Sattawan, P.P. ME dhi. Viidatud töö, p 7.

2. Lapsendamise ajalugu Eestis ja Ameerika Ühendriikides

2.1. Lapsendamise ajalugu Eestis

Eesti organiseeritud lastekaitsealane tegevus on küllalt pika ajalooga. 1817. aastal asutati esimene Martin Lutheri nimeline lastekodu 90 lapsele, 1838. aastal asutati Narvas lastekodud keisrinna Maria Fedomorovna asutisena (ühtekokku oli Eesti Vabariigi asutamise ajal Eestis 11 lastekodu). 1920ndate aastate alguses tugines lastekaitse suures osas välisabile – peamiselt Ameerika Abistamise Ühingule ja Ameerika Punasele Ristile. Paralleelselt välisabi korras tehtavale tööle arenes kohalik vabatahtlik töö (1918.a asutati Eesti Lastekaitse Ühing, praegu tegutseb õigusjärglasena Eesti Lastekaitseliit), samuti hoolekanne.⁴³

Esimese Eesti Vabariigi-aegne sotsiaalpoliitika lähtus ühest konservatiivse sotsiaalpoliitika põhiprintsiibist: hoolekande esmane kohustus oli abivajaja perekonnal ning alles juhul, kui abivajajal ei olnud lähisugulasi või ei olnud need võimelised tema eest hoolitsema, lasus ülalpidamise kohustus omavalitsusel, vähemal määral riigil. Perekonnaliikmete vastastikune ülalpidamiskohustus oli algselt fikseeritud Balti Eraseaduses, hiljem hoolekande seaduse §-s 20. Erinevalt praegu kehtivast regulatsioonist määras hoolekande seadus, et lastekodust ei võinud last enne ära saata, kui talle oli õpetatud mingi amet ja lahkunud lapsel oli kahe aasta vältel oma nõustaja.⁴⁴

Nõukogude Liidus kehtis ühtne riiklik sotsiaalkindlustussüsteem, mille reguleerijaks ja finantseerijaks oli riik. Lastekaitse seadus Nõukogude Eestis puudus. Laste hoolekannet reguleerivad õigusaktid oli suhteliselt killustatud erinevate seaduste, määruste ja juhendite vahel. Laste eestkoste- ja hooldusorganiks oli täitevkomiteede haridusosakond, mille tegevus oli reguleeritud ENSV Abielu ja Perekonnakoodeksiga 1970. aastast (APK) ja Eestikoste- ja hooldusorganite põhimäärusega, mis oli kinnitatud ENSV MN poolt 1974. aastal.⁴⁵

Taasiseseisvumise järgselt pidi Eesti Vabariik kujundama kaasaegse ja hästi töötava õigussüsteemi. Lapse õiguste valdkonnas võeti loodava regulatsiooni eeskujuks ÜRO lapse õiguste konventsioon, millega Eesti ühines 1991. aasta sügisel. Sellega võttis Eesti Vabariik

⁴³ A. Henberg. Eesti Lastekaitse regulatsioon. Lastekaitse Liit, Tallinn, 2004, lk 5

⁴⁴ A. Henberg. Viidatud töö, lk 6.

⁴⁵ A. Henberg. Viidatud töö, lk 8.

endale kohustuse välja töötada ja rakendada ÜRO lapse õiguste konventsiooni põhimõtetele vastav lastekaitsepoliitika.⁴⁶

Eesti lastekaitse seaduse kohta on Jüri Kõre öelnud: „Sisuliselt on lastekaitse seadus vaid ÜRO lapse õiguste konventsiooni deklaratiivne ümberkirjutis, mis tagab, kindlustab ja kohustab umbisikuliselt“.⁴⁷

Nagu eelnevalt välja toodud, on Eesti lähiajalugu suuresti seotud nõukogude-ajaga ning vastavast ajastust pärinevate regulatsioonidega, mida Eesti riigi taasiseseisvumisel üritati oluliselt muuta. Eesti Vabariigi PkS lapsendamist puudutava regulatsiooniga on püütud jõuda laste huvide kõrgema kaitstuseni, mis aga mõnes osas on töö autori hinnangul hoopis vastupidine.

Eesti nõukogude-aegne hoolekandesüsteem paigutas vanemliku hoolitsuseta lapsed reeglina lastekodudesse. Taasiseseisvunud Eesti sai seega päranduseks kaasa arvuka laste hoolekandeesutuste võrgu. Ümberorienteerumine perekesksele asendushooldusele on pikaldane protsess, mis nõuab ühiskondlike hoiakute muutumist ning eriharidusega spetsialiste ning materiaalseid võimalusi.⁴⁸ Seega ei saa Eesti osas veel öelda, et meil on rohkem levinud perekeskne hooldus.

Varem kehtinud Eesti NSV abielu-ja perekonnakoodeksiga (edaspidi APK) võrreldes on nüüdses PkS täiendatud lapsendamise tingimusi ja korda reglementeerivaid sätteid. Esmajoones puudutavad need lapsendajat.⁴⁹

Muutustena võib välja tuua näiteks selle, et APK kohaselt võisid lapsendajateks olla mõlemast soost täisealised isikud, kes olid suutelised last kasvatama ja ülal pidama. APK ei keelanud lapsendada sama last kahel erinevast soost isikul, kes ei olnud omavahel abielus. Otseselt ei olnud keelatud lapsendada sama last ka kahel ühest soost isikul, kuigi kahe isa või ema olemasolek kahe ühest soost lapsendaja näol oleks olnud ebaloomulik.⁵⁰ Hetkel kehtiva PkS alusel ei ole võimalik lapsendada kahel omavahel mitte abielus oleval isikul. Lapsendajaks võibki sellest tulenevalt olla kas vallaline isik, kes lapsendab lapse üksinda, või abielus olevad isikud ühiselt. Lisaks on antud võimalus lapsendada abielus oleval isikul

⁴⁶ A. Henberg. Viidatud töö, lk 4.

⁴⁷ A. Henberg. Viidatud töö, lk 3.

⁴⁸ K. Tonts. Viidatud töö, lk 2.

⁴⁹ E. Salumaa. 10. peatükk. Lapsendamine. – Juridica 1995/I, lk 9.

⁵⁰ E. Salumaa. Viidatud töö, lk 9.

üksinda juhul, kui lapsendatavaks on teise abikaasa laps või kui teine abikaasa ei saa lapsendada põhjusel, et ta on piiratud teovõimega.⁵¹

Erinevalt APK-st, mis nõudis lapsendaja täisealisust, on nüüd kehtestatud lapsendaja vanuse alammäär. Uue kehtiva regulatsiooni järgi peab lapsendajaks õigustatud isik olema vähemalt 25-aastane, piiramata teovõimega isik. Seejuures võib kohus erandina lubada lapsendada ka vähemalt 18-aastaselt isikul, kui ta lapsendab oma abikaasa lapse või kui lapsendamiseks on muu mõjuv põhjus.⁵² Muu mõjuva põhjusena on enim levinud ehk olukord, kus alla 25-aastane isik tahab lapsendada oma bioloogilisi alaealisi õdesid-vendi. Selline teguviis on ühelt poolt väga humaanne, kuid võib raskendada oluliselt oma iseseisvat elu just alustanud täisealise võimet sotsiaalse eluga hakkama saada.

PkS järgi ei otsusta lapsendamist mitte enam eestkostetasutus, vaid kohus. Lapsendamise otsuse teeb kohus lapsendaja avalduse alusel. Lapsendamiseks esitatud avaldus ei tohi olla seejuures tingimuslik ega tähtajaline ning see tuleb esitada isiklikult. Last peetakse lapsendatuks kohtumääruse jõustumisest alates.⁵³

Eeltoodu on lühikokkuvõtte lapsendamise ajaloost Eestist, kus on püütud välja tuua olulisemad momendid ning muutused perekonnaõiguslikus lapsendamist puudutavas regulatsioonis. Kuigi need muutused ei ole niivõrd radikaalsed nagu neid võib välja tuua järgmises alapunktis Ameerika Ühendriikide ajaloo näitel, annab see siiski ülevaate lapsendamisoiguse suundadest ning ajalisest muutusest.

2.2. Lapsendamise ajalugu Ameerika Ühendriikides

Nagu öeldud, on võrreldes Eestiga Ameerika Ühendriikidel lapsendamiseiga seoses väga radikaalsed ajaloolised muutused. Samas, kuivõrd riik on jaotatud osariikidest, kelle regulatsioonid võivad erineda üksteisest olulisel määral, ei saa me rääkida konkreetsete regulatsiooni sätete muutumisest ajas, vaid lapsendamisoiguse üldistest suundadest.

Ameerika Ühendriikides võeti esimesed lapsendamist puudutavad sätted kasutusele 1851. aastal. Sealjuures on lapsendamiseiga seotud õigus püüdnud pidada sammu kultuuri arenemise

⁵¹ Perekonnaseadus. – RT I, 30.12.2011, 22, §148.

⁵² Perekonnaseadus. – RT I, 30.12.2011, 22, §150

⁵³ Perekonnaseadus. – RT I, 30.12.2011, 22, §159.

ja trendidega. Möödunud sajandi lõpus vähenes Ameerikas lapsendatud laste arv olulisel määral. Täna ei ole lapsendamiste täpset arvu teada, kuna föderaalvalitsusel ei ole vastavat metoodikat. Hinnanguliselt on see aga 140 000-160 000 lapsendamist aastas.⁵⁴

Kaasajal mõistetakse lapsendamist kui austusväärset õiguslikku protsessi, mille tulemusena paigutatakse laps armastavasse, stabiilsesse kodusse. Sotsiaaltöötajad teevad lapsendada soovivatele isikutele põhjaliku kontrolli, mis sisaldavad intensiivseid intervjuusid ning koduõpet. Riik kaitseb laste bioloogilist ema sellega, et talle antakse järelemõtlemise aega, mis lubab tal kõikjal 72 tundi kuni 3-kuuni otsustada, kas ta ikka soovib last lapsendamisele anda või mitte. Alles pärast selle aja möödumist, lapsendamine jõustub. Samuti jälgivad kogu seda protsessi kohtunikud, kes tagavad, et selline viimane otsustus ja lapse perre paigutamine on ikka lapse huvides. Üheks hiljutiseks ja aina levinumaks trendiks lapsendamise alal on „avatud lapsendamine“. Tegemist on korraldusega, kus bioloogiline ema loovutab oma seaduslikud õigused lapse suhtes lapsendajatele, kuid jääb ikkagi oma lapse ning selle uue perega edasi suhtlema.⁵⁵

Kaasaegne mõiste lapsendamisest, defineeritult, et last lapsendab täiskasvanu, on kahtlemata sama vana nagu inimene ise. Juba sajandeid on Kristlik kirik aidanud reguleerida orbude paigutamist lapse sugulaste või kiriku liikmete juurde. Juhul, kui lapsele kodu ei leitud, paigutas kirik lapsed seda väärivate leskede kodudesse, makstes selle teenuse eest korjandustest saadud rahadega. Seejuures ei olnud lapsendamine 16. sajandiks Euroopas just kõige tavapärasem, kuid kui seda siiski esines, tehti seda mitteformaalsete kokkulepetena ning olid motiveeritud pigem humanitaarsetest või heategevuslikest impulssidest. Kristlik kirik oli sellistele kokkulepetele vastu, viidates eelkõige asjaolule, et mehed kasutasid lapsendamist ära, et tuua perekonda oma ebaseaduslikke lapsi. Kiriku vastuolu tõttu lõpetasid 17. sajandiks enamused eurooplasi laste lapsendamisi usus, et see on ebakristlik ja ebaloomulik käitumine.⁵⁶

Ameerika Ühendriikide asutamisest alates ei olnud lapsendamine kuigi levinud valgete – sünnipäraste perekondade seas. Aastail 1781-1851 võtsid riigi seadusloojad vastu sadu era deklaratsioone, mis sisaldasid nime vahetuse palveid ning mõnes osariigis ka lapse osalise pärimise õiguse tunnustamist. Vaeste ja immigrandide perekondade seas paigutati orvid või

⁵⁴ D. Pollack jt. Viidatud töö, p 103.

⁵⁵ K. Hong. *Parens Patri (Archy): Adoption, Eugenics, and Same-sex Couples.* – California Western Law Review 2003, Vol 40, No 1, p 11-12.

⁵⁶ K. Hong. Viidatud töö, p 12-13.

hüljatud lapsed orbude varjupaika, mida pidasid tavalised eraldi religioossed organisatsioonid.⁵⁷

1851. aastal sai Massachusettsist esimene osariik, kes võttis vastu üldise reegli, kus sätestati süsteem, mille järgi seaduslikku lapsendamist võis esineda. See reeglistik oli eriline, kuna sellega taotleti laste parimate huvide kaitset. See seadus andis lastele täieliku seadusjärgse pärimisõiguse, sätestas lapsendajatele kohustused, nõudis lapse bioloogiliste vanemate kirjalikku nõusolekut lapsest loobumisest, kehtestas hindamise nõude lapsendada soovivatele vanematele ning tagas ka seadusliku järelevalve lapse paigutamise järele.⁵⁸

Lapsendamise reeglistik oli küll vastuoluline, kuid levis ulatuslikult väga lühikese aja jooksul.⁵⁹

1853. aastal asutas reverend Charles Loring Brace, sotsiaalsete reformide prominent, „*Childrens Affair Society*“, mis oli oma sisult orbudekodu vaestele (peamiselt katoliiklastele ja immigrantidele) lastele. Reverendi on samuti hinnatud orbude rongi tööle panemise eest, mida ta kasutas laste laialisaatmiseks Ameerika Ühendriikide maapiirkondadesse. Reverend arvas, et nüüd, kui on olemas seaduslik lapsendamise võimalus, saaksid lapsed rohkem kasu, kui neid lapsendatakse kodudesse, mis oleksid eemal linna pahedest. Reverend Brace ja peagi ka teised laste heaolu eest seisvad organisatsioonid, „laadisid“ lapsed Läände suunduvatele rongidele. Kui orbuderong jõudis jaama, olid innukad farmerid juba neid seal ootamas ning valisid endale tugevamad lapsed välja, et panna nad farmi tööle. Järelejäänud lapsed pandi rongi tagasi ning sama jätkus kõikides jaamades kuniks kõik lapsed olid saanud endale perekonna. 1910. aastaks oli üle 110 000 lapse selliselt saadetud New Yorgist läände.⁶⁰

Reverend Brace'i üllas nägemus laste saatmisest perekondlikku paradiisi, on aga kummutatud julma ja ärakasutava tegelikkusega. Orbuderongid said väga palju kriitikat. Seda eelkõige põhjustel, et orvud paigutati suvalistesse perekondadesse, kelle üle ei teostatud mingisugust järelevalvet. Kriitikud tõid välja farmereid, kes kohtlesid lapsi odava tööjõuna, pannes neid tegema halbades oludes tööd, kasutades nende arvel vaimset, mõnikord ka seksuaalset vägivalda ning põhjustades isegi laste surma.⁶¹

Reverend Brace'i plaan nurjus eriti põhjusel, et enamus saadetud lastest ei olnud tegelikult orvud. Tema enda hinnangul oli 47%-l „orbudest“ endiselt üks või mõlemad vanematest elus.

⁵⁷ K. Hong. Viidatud töö, p 13.

⁵⁸ K. Hong. Viidatud töö, p 13.

⁵⁹ K. Hong. Viidatud töö, p 14

⁶⁰ K. Hong. Viidatud töö, p 14-15

⁶¹ K. Hong. Viidatud töö, p 15.

Ajaloolased hindavad seda protsenti aga oluliselt kõrgemaks, arvates, et see võis olla 75-80%.⁶²

Kuidas siis lapsi vanematelt ära võeti? Reverend ja tema järgijad „koristasid“ tänavaid, korjates üles immigrantidest lapsi ning viies neid orbudekodusse või eraorganisatsioonidesse. Sealjuures tehti ka „eravisiite“ immigrantide kodudesse ning võeti neilt lapsed viidates vanemate vaesuse, moraalsuse või kultuuri aspektile. Diagnoos – ebamoraalne – anti sageli naisele, kellel ei olnud abikaasat, kui perekond oli vaene või kui vanemad olid katoliiklased.⁶³

Progressiivsel ajajärgul peeti naist, kes oli sünnitanud lapse väljaspool abielu, väga ebamoraalseks. Üksikema paheks oli asjaolu, et ta ei olnud osa traditsioonilisest perekonnast.⁶⁴

Vastaval ajajärgul hakkas riik aga mingil määral toetama ka üksikemasid. Kuid seda ainult naiste puhul, kes olid jäänud leseks ning kes olid valgenahalised. Sellise toetusraha jagamise tõttu olid mõned üksikemad võimelised kasvatama omaenda lapsi ning seetõttu ei oldud ka enam nii agressiivsed laste äravõtmisel.⁶⁵

Samal ajal oli levinud rassipuhastamise idee, millega taheti vanemlust jätta vaid sobivatele isikutele. Selle käigus vangistati või steriliseeriti kümneid tuhandeid Ameerika Ühendriikide kodanikke, selgitades, et sellise tegevuse käigus saab hoida ära kuritegevuse kasvu, haiguste levikut ning teisi sotsiaalseid haigusi.⁶⁶

1950. aastaks pöördus lapsendamiste arv taaskord vahendiks, millega said täiskasvanud endale luua või laiendada perekonda. Valgete laste lapsendamine samast rassist perekonda suurenes üleöö, koosmõjus Esimese maailmasõja lapsebuumiga.⁶⁷

Taaskord pakkus lapsendamine võimalust päästa lapsi kõlvatute üksikemade käest, kuivõrd lapsi hakkasid kasvatama head (ja tavalised kristlastest) vanemad. Sellel ajastul oli üksikema endiselt ebasobiv vanemaks. Sealjuures kohtud tõepoolest võisid ja lõpetasidki lapse bioloogilise vanema õigused ja igasuguse sideme põhinedes ainult lapse ema perekonnaseisule. Taaskord hakati üksikemadele avaldama survet laste äraandmiseks, öeldes et see on ainult kristlik ja õige tegu.⁶⁸

⁶² K. Hong. Viidatud töö, p 17.

⁶³ K. Hong. Viidatud töö, p 17.

⁶⁴ K. Hong. Viidatud töö, p 19.

⁶⁵ K. Hong. Viidatud töö, p 21.

⁶⁶ K. Hong. Viidatud töö, p 21.

⁶⁷ K. Hong. Viidatud töö, p 25.

⁶⁸ K. Hong. Viidatud töö, p 26-27.

1940-1950-ndatel aastatel esines palju juhtumeid, kus laste „õiguste“ eest võitlejad „värbasid“ tänavatelt rasedaid naisi, et need müüksid oma lapse. Mõned haiglad keeldusid andmast lapse sünnitanud emale last, kui see ei olnud tasunud haiglaarvet. Sealjuures mõned kohtunikud lõpetasid bioloogiliste vanemate õigusi ja kiitsid heaks lapsendamisi ilma igasuguse eelneva uurimiseta selle kohta, kas lapsendajatel on üldse piisavaid vahendeid, et lapsega seotud teenuste eest tasuda.⁶⁹

Lapsendamiste arvu suurenemine oli toimunud ka seetõttu, et pärast Teise maailmasõja lõppu oli kodaniku mõiste seotud paremate laste kasvatamisega, kui seda tehakse kommunistide poolt.⁷⁰

Selleks, et hoida Teise maailmasõja lõpuga seotud ajajärgul lapsendamist saladuses, otsustasid riigid pidada arvet selle üle, et lapse bioloogiline vanem ning laps ei saaks enam kunagi kokku ning ei saaks teineteisest enam kunagi midagi teada. Lapsendajad nägid palju vaeva, et lapsendamise fakti saladuses hoida. Pärast lapse saamist kolisid nad sageli uude naabruskonda, et paista kui „tavaline“ perekond, seejuures teavitati väga harva teisi sellest saladusest ning tavapäraselt ei avaldanud seda fakti ka lapsele endale kui ta ka oli täiskasvanuks saanud.⁷¹

Ideaalse lapsendaja mõistet spetsifitseeriti: emad pidid olema lapsesaamise vanuses, paar pidi olema viljatu, vanemad pidid olema samast usust ning rassist, abielu pidi olema kestnud vähemalt kaks aastat, kodudel pidi olema kindel minimaalne suurus ning suuri pingutusi tehti, et lapsed vastaksid vanemate jumele, iseloomuomadustele ning rassile.⁷²

Ajaloole vaatamata on viimase 50 aasta jooksul lapsendamine saanud siiski austusväärse tähenduse. Kaasaegne käsitlus on viinud meid kindluseni, et lapsi ei võeta vanematelt ära nende nõusolekuta (või mõjuva põhjusega) ning iga lapse bioloogilistest vanematest eemaldamine peab põhinema individuaalsel hindamisel.⁷³

1977. aastal sai Floridast esimene osariik, kes tunnustas vanemlust ainult heteroseksuaalsete paaride seas. Florida osariik väidab, et lapsele on parem, kui tal ei ole üldse vanemaid, kui et tal oleksid homoseksuaalsed vanemad.⁷⁴

⁶⁹ K. Hong. Viidatud töö, p 28.

⁷⁰ K. Hong. Viidatud töö, p 30.

⁷¹ K. Hong. Viidatud töö, p 30.

⁷² K. Hong. Viidatud töö, p 30-35.

⁷³ K. Hong. Viidatud töö, p 37.

⁷⁴ K. Hong. Viidatud töö, p 38, 43.

Vastuoluline stabiilse perekonna mudeli pakkumisel on asjaolu, et umbes 50% kõikidest kaasaegsetest abieludest lõpevad lahutusega.⁷⁵

Homoseksuaalide abielu või kooselu osas vaieldakse aga nende abielu jätkusuutlikkuse juures, et need abielud lõpevad tavalised põhjusel, et homoseksuaalide seas on kõrge suremus nooremas eas. Seetõttu tuleks vältida laste paigutamist vanemate juurde, kes tõenäoliselt surevad noores eas ning tekitavad juba niigi vanemate kaotusest trauma saanud lastele veelgi suurema trauma.⁷⁶

Toodud arengutest võib järeldada, et kohati küll tagasilöökidega lapse parimate huvide eest seismisel, on tänapäeval üha enam osariike võtnud suuna, kus perekonda peetakse lapsele kõige olulisemaks, olenemata sellest, kas see perekond koosneb kahest erisoolisest või samasoolisest isikust. Käesoleval ajal peetakse siiski lapse andmist samasooliste partnerite perekonda taunitavaks ning seda lubavad vaid loetud riigid. Samas, arvestades just Ameerika Ühendriikides endas toimunud vastuolulisi ajaloolisi muutusi, kus on varasemalt arvatud ka seda, et lapsele on kahjulik elada vaid ühe vanemaga, on tõenäoline, et see nii-öelda ajalooline õppetund annab lastele õiguse kasvada üles perekonnas, mis ei pruugi vastata küll traditsioonilisele käsitlusele perekonnast, kuid kus pakutakse talle armastust, hoolivust ning tuge. Sellistele järeldustele jõudmiseks on tarvilik teada ka lapsendamisega seotud üldpilti, mis on suures osas seotud selle ajaloo ja varasema praktikaga, kus kahjuks tuleb tõdeda, et alati ei ole lapse parimatest huvidest lähtutud.

⁷⁵ K. Hong. Viidatud töö, p 44.

⁷⁶ K. Hong. Viidatud töö, p 45.

3. Lapsendamisega kaasnevad eetilised ja sotsiaalsed probleemid õigusliku korralduse taustal

3.1. Lapse huvide kaitse

Bowlby ja Vögotski on rõhutanud, et laps vajab üks-ühele vastastikmõju tundliku ja hooliva vanema kujuga, kelle suhtes tal areneb turvaline lähendustunne. Negatiivsed mõjud asutuses üles kasvanud lapse jaoks on kiindumushäire ja hilisem antisotsiaalne käitumine.⁷⁷

Lapse paigutamine asutusse peab seega olema viimane ja äärmuslik meede. Laste õiguste kaitsega tegelevad kõik institutsioonid, mis edendavad Eestis elavate inimeste heaolu. Samas on tegevusvaldkonnast sõltuvalt väljakujunenud ka teistest enam lastega tegelevad institutsioonid. Valitsusasutustest on nendeks Sotsiaalministeerium, Haridus- ja Teadusministeerium, mõnevõrra ka Kultuuriministeerium ning Siseministeerium.⁷⁸

Riiklik lastekaitse sisaldab endas laste tervishoiu, hariduse, töö, puhkuse, huvitegevuse ja hoolekande korraldamist. Riik peab tagama vajaliku seadusloome ja järelevalve, arendama lastekaitse eriala, töötama välja strateegiaid ja tegevuskavad ning osalema rahvusvahelises koostöös. Riik peab tagama ka vanemliku hoolitsuseta laste ülalpidamise ning korraldama rahvusvahelist lapsendamist.⁷⁹

Oluline roll lastekaitstes on ka valitsusvälistel organisatsioonidel, kellega nii riik kui kohalikud omavalitsused teevad koostööd lapse õiguste tagamisel ning lastele ja peredele teenuste osutamisel. Suuremad lapse õiguste valdkonnas tegutsevad organisatsioonid Eestis on Lastekaitse Liit, Eesti Lastefond, UNICEF Eesti Rahvuskomitee.⁸⁰

Lapsendamine tähendab tavaliselt lapse lahtisidumist tema päritoluperest, see tähendab, et sekkutakse lapse õigusesse tunda ja olla üles kasvatatud oma bioloogilises peres.⁸¹

⁷⁷ Sotsiaalministeerium. Laste ja perede arengukava 2012-2020, lk 41. – Arvutivõrgus: http://www.sm.ee/fileadmin/meedia/Dokumendid/Sotsiaalvaldkond/kogumik/Laste_ja_perede_arengukava_2012_-_2020.pdf (06.01.2012)

⁷⁸ Sotsiaalministeerium. Lastekaitse korraldus. – Arvutivõrgus: <http://www.sm.ee/tegevus/lapsed-ja-pere/lastekaitse-korraldus.html> (05.02.2012)

⁷⁹ Sotsiaalministeerium. Lastekaitse korraldus. – Arvutivõrgus: <http://www.sm.ee/tegevus/lapsed-ja-pere/lastekaitse-korraldus.html> (05.02.2012)

⁸⁰ Sotsiaalministeerium. Lastekaitse korraldus. – Arvutivõrgus: <http://www.sm.ee/tegevus/lapsed-ja-pere/lastekaitse-korraldus.html> (05.02.2012)

⁸¹ G. Mulheir, K. Browne, H. Agathonos-Georgopoulou. Viidatud töö, lk 19.

Lapsendamist võib seega kaaluda ainult juhul, kui lapse ja tema bioloogilise pere sidemed on täielikult katkenud või ohustavad lapse heaolu.⁸²

Eestis on lapsendamine lubatud vaid juhul, kui see on lapse huvides vajalik ning on alust arvata, et lapsendaja ja lapse vahel tekib vanema ja lapse suhe. Seejuures on lapsendaja valikul lähtutud tema isikuomadustest, suhetest lapsendatavaga, varalisest seisundist ning võimest täita lapsendamissuhtest tulenevaid kohustusi. Samuti lähtutakse võimaluse korral lapse vanemate eeldatavast tahtest. Otsustamisel arvestatakse võimaluse korral ka lapse üleskasvatamise järjepidevuse vajadust ning tema rahvuslikku, usulist, kultuurilist ja keelelist päritolu.⁸³

Praktikas on esinenud olukordi, kus bioloogilistelt vanematelt on ära võetud nende vanemlikud õigused ning laps on antud adopteerimisele hoolimata sellest, et lapse bioloogiline vanem on kohtus vanemlike õiguste äravõtmise vaidlustanud. Näitena võib siinjuures tuua Euroopa Inimõiguste Kohtu lahendi asjas Y.C. vs Ühendkuningriik.⁸⁴

Avaldaja kaebas kohtule inimõiguste konventsiooni riivet seoses temalt vanemlike õiguste äravõtmise ning lapse suhtes adopteerimismenetluse läbiviimisega. Avaldaja põhiväide oli selles, et ringkonnakohus muutis esimese astme kohtuotsuse ning ei pidanud vajalikuks avaldaja isiku täiendavat hindamist. Sellise otsuse tulemusena kaotas avaldaja jäädavalt võimaluse vaidlustada lapsest ilmajäämist.

Kohus selgitas, et lapse parimates huvides on esiteks peresidemete säilitamine ja tugevdamine oma perekonnaga, v.a kui perekonnas elamine on talle ilmselgelt ebasoovitav. Ning teiseks on lapse parimates huvides kasvada turvalises keskkonnas. Lapse vanematelt äravõtmise põhjendamiseks ei piisa sellest, et uues peres on tema üleskasvatamiseks soodsamad olud. Lapse parimate huvide kindlakstegemiseks tuleb läbi viia igakülgne ja põhjalik asjaolude ja seotud isikute olukordade analüüs, kusjuures Euroopa Inimõiguste Kohus ei ole oma kohtupraktikas esitanud küsimuste ammendavat loetelu, millele sellise analüüsi käigus tuleb vastata.

Euroopa Inimõiguste Kohus leidis, et ametivõimudel on avar hindamisruum võtta laps ajutiselt vanema juurest ära ja paigutada ta hooldekodusse või hooldajate juurde.

⁸² Sotsiaalministeerium. Laste ja perede arengukava 2012-2020, lk 42. – Arvutivõrgus: http://www.sm.ee/fileadmin/meedia/Dokumendid/Sotsiaalvaldkond/kogumik/Laste_ja_perede_arengukava_2012_-_2020.pdf (06.01.2012).

⁸³ Perekonnaseadus. – RT I, 30.12.2011, 22, §147 lg 1.

⁸⁴ Y.C. vs Ühendkuningriik – 4547/10. – Arvutivõrgus: <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?action=html&documentId=903616&portal=hbkm&source=externalbydocnumber&table=F69A27FD8FB86142BF01C1166DEA398649> (03.04.2012).

Hindamisruum aga aheneb, kui ametivõimud soovivad täiendavalt piirata vanema suhtlemisvõimalusi lapsega – mida teostatakse lapse adopteerimiseks andmisel. Asjades, mille esemeks on vanemlike õiguste äravõtmine, tuleb tagada vanemate igakülgne osalemine otsustamisprotsessis.

Konkreetse vaidluse lahendina leidis aga kohus, et täiendavat hindamist lapse bioloogilise vanema suhtes ei ole vajalik teha, kuna vanem ei olnud esitanud ise mingisugust informatsiooni oma elu muutustest.⁸⁵

Toodud kohtuotsuse sisuline väärtus, arvestamata selle lõppresultaati, lapse õiguste seisukohast on kindlasti suur ning kordab veelkord üle asjaolu, et lapse eraldamine perekonnast peab olema äärmiselt kaalutletud otsus, kus tuleb arvestada eelkõige lapse huve. Kohtuotsus tuletab meelde, et selline kaalutud asjaolude loetelu ei ole kunagi lõplik ning iga juhtumi puhul tuleks lapse parimate huvide selgitamiseks teha põhjalik ning igakülgne analüüs.

Lapsendamist võib PkS järgi määratleda õigustoiminguna, mille alusel lapsendatul tekib lapsendaja lapse õiguslik seisund. Selle komponendiks on ka õiguslike vahekordade olemasolu lapsendaja sugulastega. Ühtlasi lõpetab lapsendamine lapsendatu õiguslikud vahekorrad oma vanemate ja sugulastega. Siiski, kui lapse lapsendab mees ja lapsel on ema, kes jääb lapse emaks, või kui lapse lapsendab naine ja lapsel on isa, kes jääb lapse isaks, säilivad lapse ja selle vanema ning tema sugulaste vahelised õigused ja kohustused.⁸⁶

Viimatinimetatud olukord tekib siis, kui üks abikaasa lapsendab teise abikaasa lapse. Kaks kolmandikku Eestis toimunud lapsendamistest ongi sellised. Lapsendajateks on peamiselt võõrasid, sest abielu lahutamisel on jäänud lapsed enamasti ema kasvatada.⁸⁷ Samas ei ole sellised lapsendamisasjad tavaliselt niivõrd keerukad ning ei pane lapsendamise üle otsustavatele isikutele niivõrd suurt vastutust, kui seda tehakse lapsendamiste puhul, kus laps paigutatakse tema jaoks täiesti võõrasse keskkonda. Suur osa sotsiaalõiguslike probleeme on seotud eelkõige viimase lapsendamise variandiga.

PkS kohaselt hoidutakse lapsendamiseks andmisel lahutamast omavahel õdesid ja vendi.⁸⁸ Siinjuures on selline teguviis kahtlemata eelkõige lapsendatava huvides, säilitades tema

⁸⁵ Kohtulahendi eesti keelse kokkuvõttega on võimalik tutvuda internetileheküljel https://www.riigiteataja.ee/kohtuteave/kohtulahendi_analys/6417 (03.04.2012).

⁸⁶ E. Salumaa. Viidatud töö, lk 9.

⁸⁷ E. Salumaa. Viidatud töö, lk 9.

⁸⁸ Perekonnaseadus. – RT I, 30.12.2011, 22, § 147 lg 3.

lähedased suhted bioloogiliste õdede-vendadega. Samas on aga antud juhul tegemist ka lapsendamise raskuspunktiga, kus võib ühe lapse peresse andmise takistuseks saada asjaolu, et lapsendaja ei ole valmis hoolitsema või üleüldse oma peresse võtma rohkem kui ühe lapse. Kui nüüd sellest tulenevalt jääb laps lapsendamata, tekib küsimus, kas tegemist on ikkagi ühe konkreetse lapse huvidest lähtuva otsusega. Kuivõrd lapsendamise asjad on Eestis salajased, ei ole magistritöö autoril võimalik ka leida sellekohaseid kohtuotsuseid, kust nähtuks, kas ka reaalselt on toodud põhjusel jäetud lapsendamisavaldus rahuldamata. Arvestades aga PkS vastava punkti iseloomu, tuleb järeldada, et võimaluse korral antakse lapsendamiseks õed-vennad küll koos, kuid kui lapsendaja seda ei soovi, ei seata seda ka lapsendamisel takistuseks.

Kuivõrd lapsendatav saab lapsendamise teel lapsendaja lapse õigusliku staatuse⁸⁹, tekivad sellest ka teatud õiguslikud piirangud, millega peab lapsendatav oma tulevases elus arvestama. Selliselt on näiteks keelatud abielluda isikutel, kes on saanud teise isikuga lapsendamise teel otsejoones ülenejaks või alanejaks sugulaseks, kes on lapsendamise teel saanud vennaks või õeks, samuti poolvennaks või poolõeks.⁹⁰

Lapsendamise osas on toodud välja peamised kitsaskohad: info kättesaadavus kogu lapsendamise protsessi kohta, lapsendaja ressursside hindamine ja kasvuruumide täitmine lapse perre ootamise ajal, lapse üleminek asutusest perekonda, abi asjaajamisel ning hilisem tugi lapse kasvatamisel (nagu näiteks lapsele lapsendamisest rääkimine, lapse arenguvajaduste rahuldamine jne).⁹¹ Kõike eelpool toodut tuleb pidada aga suureks sotsiaalseks probleemiks, mis oluliselt pärsib lapse parimate huvide eest seismist. Lisaks ei saa lapse parimate huvide kaitse realiseerimiseks pidada asjaolu, et riik on piiranud suures osas potentsiaalsete lapsendajate ringi.

Kokkuvõtlikult tuleb märkida, et lapse huvides on eelkõige kasvada üles oma bioloogilis(te) vanema(te) juures. Juhul, kui see ei ole võimalik, tuleks talle kindlasti pakkuda võimalust elada perekonnas, mida peetakse peaaegu alati paremaks alternatiivist kasvada üles lastekodus. Olukorras, kus lapsel on olemas veel ka bioloogilisi õdesid-vendi, tuleks üritada nende kooshoidmist, kuid lähtuda tuleks siiski iga üksiku lapse enda huvidest ning kui õdesid-vendi omaval lapsel on võimalus saada lapsendatuks armastavasse perekonda, ei tohiks õdede-vendade kooshoidmise eesmärk saada takistuseks selle lapse perekonda andmisel.

⁸⁹ Perekonnaseadus. – RT I, 30.12.2011, 22, § 161.

⁹⁰ Perekonnaseadus. – RT I, 30.12.2011, 22, §2 ja 3.

⁹¹ Lapsendamise eelsete ja järgsete teenuste arendamise kontseptsioon. – Arvutivõrgus: www.sm.ee (05.02.2012).

3.1.1. Lapsendatav

Küsimus sellest, keda on üldse kehtiva õiguse järgi võimalik lapsendada, on väga oluline. Kui Rooma ajastul võis lapsendada ka täiskasvanud isikut või Ameerika Ühendriikide lapsendamise ajaloost tulenevalt võis lapsendada lapsi, kelle üks või mõlemad vanemad olid elus, kuid kellelt oli vanemaõigused ära võetud tulenevalt nende abielustaatuses või rahalisest olukorrast, siis tänapäeval on isikute ringi, keda võib lapsendada, tunduvalt piiratud. Lapsendamisel lähtutakse põhimõttest, et lapsendada on võimalik last, kes on juriidiliselt vaba.

ÜRO inimõiguste deklaratsioonis, mille Eesti on vastu võtnud 1991. aastal, on välja kuulutatud, et erilist hoolt ja abi tuleb osutada lastele, olles veendunud, et perekonnale kui ühiskonna alustele ja kõikide tema liikmete, eriti laste kasvamise ja heaolu loomulikule keskkonnale tuleb võimaldada vajalikku kaitset ja abi niisuguses ulatuses, et ta võib võtta täielikult enda kanda talle kuuluva vastutuse ühiskonnas, tunnistades, lapse isiksuse täielikuks ja harmooniliseks arenguks peab laps kasvama perekonna keskel õnne, armastuse ning üksteisemõistmise õhkkonnas.

Sellest tulenevalt peaks last eeskätt kasvatama tema enda bioloogilised vanemad. Samas, tunnistades lapse õigust kasvada perekonna juures, on lubatud juhul, kui lapse vanemad on öelnud lahti oma vanemlikest õigustest, need on neilt kaalutletud otsuse alusel ära võetud või on lapse bioloogilised vanemad surnud, võib kõne alla tulla lapse paigutamine teise perekonda, lõpetades sellega õiguslikud suhted lapse bioloogiliste vanemate ja tema sugulaste vahel. Laste heaolu eksperdid peavad lapsendamist kõige efektiivsemaks vahendiks, et võidelda laste heaolu eest, keda ei saa kasvatada nende endi bioloogilised vanemad.⁹²

Kuigi lapsendamist puudutavad nõuded ja seadused on aja jooksul muutunud, on lapse huvide eest seismine jäänud siiski standardiks, mida kasutatakse esimeses kaalumises lapsendamise võimalikkuse üle.⁹³

Eesti kehtiva õiguse järgi on võimalik lapsendada vaid vanemliku hoolitsuseta jäänud lapsi, kelle vanematelt on vastavad õigused kas jäädavalt ära võetud või kes on õiguslikus mõttes orvid. Nagu juba eelnevalt on välja toodud, võib last lapsendada lisaks tema juriidilisele olukorrale vaid juhul, kui see on lapse huvides vajalik ning on alust arvata, et lapsendaja ja

⁹² M.S. Wald. Adult's Sexual Orientation and State Determinations Regarding Placement of Children. – Stanford Public Law Working Paper, 2006, No 920670, p 12.

⁹³ J. Feinberg. Friends as Co-Parents. – University of San-Francisco Law Review (USFL) 2009, Vol 43, p 800.

lapse vahel tekib vanema ja lapse suhe. Lisaks arvestatakse lapsendamisotsuse tegemise juures ka lapse rahvuslikku, usulist, kultuurilist ning keelelist päritolu.

Viimasel paaril kümnendil võib täheldada, et üha enam on hakatud välja selgitama laste huvisid ja seda mitte üksnes perekonnaõiguslikes vaidlustes. Ühiskonna ja õiguse areng viitab sellele, et ühiskonnas on järjest rohkem lisaks huvidele asunud arvestama ka lapse arvamusega. Laps peab saama oma sõna sekka öelda kõikide teda puudutavate otsuste tegemisel.⁹⁴

Juba ÜRO lapse õiguste kaitse konventsiooni⁹⁵ artiklis 12 sätestatakse kohustus tagada lapsele, kes on võimeline iseseisvaks seisukohavõtuks, õigus väljendada oma vaateid vabalt kõikides teda puudutavates küsimustes, seejuures tuleb lapse vaateid hinnata vastavalt tema vanusele ja küpsusele. Artikli 12 lõikes 2 antakse lapsele õigus olla ära kuulatud teda puudutavas kohtu- ja ka haldusmenetluses. „Iga juriidiline last puudutav menetlus“ katab selle konventsiooni mõttes suurt hulka menetlusi nii kriminaal- kui ka tsiviilasju arutavates kohtutes (nt lapse hooldusõigus, lapsendamine, eeskoste ja hoolduse seadmine).⁹⁶

Eesti Vabariigis ratifitseeritud riikidevahelises lapsendamises laste kaitseks tehtava koostöö konventsiooni (Haagi 1993. aasta konventsioon)⁹⁷ artikli 4 lõiked punktides 1, 2 ja 3 sätestatakse samuti lapse ärakuulamise kohustus pädeva asutuse poolt, milleks Eesti Vabariigis on Sotsiaalministeerium. Nii näevad viidatud sätted ette, et lapse vanusest ja küpsusest lähtudes tuleb tagada, et temaga on vesteldud, talle on selgitatud lapsendamise mõjusid, tema arvamuse ja soovidega on arvestatud ning lapse nõusoleku vajaduse korral on laps andnud selle vabatahtlikult.⁹⁸

Euroopa Ühenduse õigusruumi osaks saamisel lisandus Eesti Vabariigi lapse ärakuulamist käsitlevate normide hulka Euroopa Nõukogu 27. novembri 2003. aasta määrus nr 2201/2003 (tuntud nimetuse all „Brüssel II a“).⁹⁹ Selle määruse artiklid 23, 41 ja 42 näevad ette lapse ärakuulamise. Lapse ära kuulamata jätmist peetakse seejuures oluliseks protsessiõiguse rikkumiseks, mis on kohtuotsuse tunnustamata jätmise aluseks (art 23 p b) ning suhtlusõiguse

⁹⁴ E. Liiv. Lapse ärakuulamine tsiviilkohtumenetluses. – Juridica 2006/IV, lk 257.

⁹⁵ Lapse õiguste konventsioon. – RT II 1996, 16, 56.

⁹⁶ R. Hodgkin, P. Newell. Implementation Handbook for the Convention on the Rights of the Child. – United Nations Children's Fund 1998, p 146.

⁹⁷ Riikidevahelises lapsendamises laste kaitseks tehtava koostöö konventsiooniga ühinemise seadus. – RT II 2001, 31, 157.

⁹⁸ E. Liiv. Viidatud töö, lk 257.

⁹⁹ Määrus käsitleb kohtualluvust ning kohtuotsuste tunnustamist ja täitmist kohtuasjades, mis on seotud abieluasjade ja vanemliku vastutusega, ning sellega tunnustatakse kehtetuks määrus (EÜ) nr 1347/2000.

tunnustamise tõendi või lapse tagasitoomise tõendi väljastamata jätmise aluseks (vastavalt art 41 lg 2 p c ja art 42 lg 2 p a).¹⁰⁰

Samas, ükski konventsioon ega eelviidatud Brüsseli II a määrus ei kehtesta kohtuniku poolt isikliku ärakuulamise nõuet, vaid seda võib teha ka vastavate ekspertide kaudu. Nii ongi lapse ärakuulamine eri Euroopa riikides korraldatud nii, et seda teevad tegelikult reeglina sotsiaaltöötajad või muud oma ala spetsialistid (nt Rootsis, Šotimaal, Soomes ning Inglismaal ja Walesis)¹⁰¹ ilma kohtuniku osavõtuta. Kõige pikemaajalisem praktika kohtuniku poolt isiklikult laste ärakuulamise osas on Saksamaal, kus ligi 25 aastat on kehtinud seadus¹⁰², mis näeb ette laste ärakuulamise ilma vanusepiiranguteta. Praktikast kuulatakse seal ära lapsi, kes vähegi on suutelised oma seisukohta omama ja seda väljendama. Saksa Konstitutsioonikohus on sellist praktikat õigustades viidanud sellele, et „lastele kui inimõiguste ja inimväärikuse kandjatele tuleb hooldus- ja suhtlusõigust puudutavates vaidlustes jätta võimalus väljendada oma isiklikku suhtumist teistesse perekonnaliikmetesse“.¹⁰³

Üheks lapse ärakuulamise motiiviks on näidata lapsele, et tema arvamusega arvestatakse lisaks kodule ka ühiskonnas. Peale selle annab lapse ärakuulamine võimaluse tegutseda lapse huvides. ÜRO lastekaitse konventsiooni artikli 12 lõige 2, millega sätestatakse lapse arvamuse ärakuulamise kohustus, on seotud sama konventsiooni artikli 3 lõikes 2 sätestatuga tegutseda lapse „parimates huvides“.¹⁰⁴

Lapse ärakuulamise eesmärk tsiviilkohtumenetluses on tavaliselt selles, et saaks lahendatud vanematevaheline vaidlusküsimus ja teha otsus, mis kõige enam vastaks lapse huvidele. Kuigi see ei ole eesmärk omaette, tunnevad lapsed reeglina kõige paremini oma vanemaid ja oskavad valgustada vanemate vahelise konflikti asjaolusid. Vanemad lapsed oskavad anda ideid või teha ettepanekuidki, kuidas vähemalt osaliselt mõlemat vanemat rahuldavat kompromissi kohtu vahendusel saavutada.¹⁰⁵

Nagu öeldud, Euroopa eri riikides erinevad normid ärakuulatava lapse vanuse kohta alates vanusepiirangute puudumisest (Saksamaa, Leedu, Tšehhi, Rootsi, Sloveenia, Inglismaa ja

¹⁰⁰ E. Liiv. Viidatud töö, lk 257.

¹⁰¹ Swedish Act on Children and Parents Code, chapter 6 on Custody, residence and contact, section 2b. – Arvutivõrgus: <http://www.sweden.gov.se/sb/d/3926/a/27655> ; Laki lapsen haollosta ja tapaamisoikeudesta art 11. – Arvutivõrgus: <http://www.finlex.fi/en/laki/>; Family Proceedings Rules 1991, Rule 4.21. – Arvutivõrgus: http://www.opsi.gov.uk/si/si1991/Uksi_19911247_en_1.htm; Children (Scotland) Act 1995, section 11(7)(b). – Arvutivõrgus: http://www.opsi.gov.uk/acts/acts1995/Ukpga_19950036_en_1.htm (15.02.2012).

¹⁰² Gesetz über die Angelegenheiten der freiwilligen Gerichtsbarkeit § 50 b. – Arvutivõrgus: <http://dejure.org/gesetze/FGG/36.html> (13.03.2012).

¹⁰³ E. Liiv. Viidatud töö, lk 258.

¹⁰⁴ E. Liiv. Viidatud töö, lk 258.

¹⁰⁵ E. Liiv. Viidatud töö, lk 258.

Wales) kuni kindlate vanusepiiranguteni materiaal- või protsessiõiguses (nt Ungaris alates 14 eluaastast). On ka riike, kus vanusepiirangut sätestatud ei ole, kuid kohtupraktika käigus on välja kujunenud vanus, millest alates laps kindlasti ära kuulatakse (nt Soomes 12 a, kuigi kuulatakse ära ka nooremaid). Loomulikult on oluline arvestada vanusepiirangute puudumise korral terve mõistusega: kas laps oma arengutasemelt on võimeline oma arvamust kujundama ja seda väljendama.¹⁰⁶

Eestis on sätestatud, et vähemalt 10-aastast last võib lapsendada tema nõusolekul. Laps annab sellisel juhul oma nõusoleku isiklikult. Arvestada tuleb ka noorema kui 10-aastase lapse soovi, kui arengutase seda võimaldab. Laps ei anna oma nõusolekut aga üleüldisele lapsendamise soovile, vaid konkreetsele lapsendajale, kelle isik on talle teada.¹⁰⁷

Lapsendamise eelsete ja järgsete teenuste arendamise kontseptsiooni uuringu järgselt elab Eestis ligikaudu 2000 lapsendatud last, kellest pooled on lapsendatud uude perekonda. Nendest siis umbes 1000 lapse puhul on tegemist peresisese lapsendamisega. Liites sellele arvule täiskasvanud lapsendatud ning inimesed, kes puutuvad kokku lapsendajaperedega või lapsendatud lastega, siis puudutab see teema suurt osa elanikkonnast. Sealjuures on väga palju veel lapsi, kes endiselt vajavad perekonda. Positiivsest küljest võib märkida, et on suurenenud perede arv, kes on valmis pakkuma lapsele kodu ja vanemaarmastust ning seda ka juhul, kui peres on juba olemas ka bioloogilised lapsed.¹⁰⁸ Lapsendamiste hulgast Eestis aastatel 2002-2011 annab ülevaate tabel 1.

¹⁰⁶ E. Liiv. Viidatud töö, lk 258.

¹⁰⁷ Perekonnaseadus. – RT I, 30.12.2011, 22, §151.

¹⁰⁸ Sotsiaalministeerium. Lapsendamise eelsete ja järgsete teenuste arendamise kontseptsioon. – Arvutivõrgus: www.sm.ee (05.02.2012).

Tabel 1. Lapsendamiste arv Eestis aastatel 2002-2011 ¹⁰⁹

Lapsendatute arv	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011 ¹¹⁰
Lapsendatud laste arv (uude perre Eestis)	46	52	74	49	57	54	49	37	48	52
Lapsendatud laste arv (peresisene)	54	63	63	87	81	57	62	65	62	43
Lapsendatud laste arv (rahvusvaheline)	33	15	28	16	20	31	28	24	28	15
Kokku lapsendatud	133	130	165	152	158	142	139	126	138	110

Toodud tabelist nähtuvalt, on lapsendamiste koguarv kümne aasta lõikes olnud vahemikus 110-165 last. Kuigi 2008-2010.aastate võrdluses võib märgata lapsendamiste koguarvu tasakaalustumist, on 2011.aasta andmed murettekitavad, kuivõrd tegemist on märkimisväärselt väikseima lapsendamiste koguarvuga viimaste aastate lõikes. Kui eelnevatel aastatel, on enim toimunud peresiseseid lapsendamisi, siis 2011.aastel on see arv tunduvalt kahanenud ning on koguni 19 lapsendamise võrra väiksem 2010.aasta statistilistest näitajatest. Lapsendamiste arv uutesse perekondadesse oli 2010. aastal 48. Märgatavalt jääb see arv alla 2004. aasta 74-le lapsendamisele, kuid 2011.aasta jooksul on selliste lapsendamiste arv taas tõusnud. Kõige vähem on 2011. aastal toimunud rahvusvahelisi lapsendamisi, mis on väga suur erinevus võrreldes 2010.aasta numbrilise näitajaga 28. Arvestades, et peresisesed lapsendamised ei muuda laste elu nii suurel määral, kui uude perre lapsendatud lastel, tuleb 2011.aasta statistikat pidada positiivseks, sest uue perekonna on saanud viie lapse võrra rohkem lapsi kui aasta varem. Mis puutub rahvusvaheliste lapsendamiste arvu, on tegemist kahetsusväärselt suure langusega, mille põhjuste väljaselgitamisega tuleks kahtlemata tegeleda.

2008. aasta jooksul võeti esimest korda arvele 1732 vanemliku hoolitsuseta ja abivajavat last. Sotsiaalministeeriumi andmetel oli aastal 2003 asenduskodudes 1835 isikut. Sellest ajast

¹⁰⁹ Sotsiaalministeerium. Lapsendamise eelsete ja järgsete teenuste arendamise kontseptsioon. – Arvutivõrgus: www.sm.ee (05.02.2012).

¹¹⁰ S. Randalid. Mullu lapsendati Eestist välismaale 15 last. ERR uudised 15.04.2012. – Arvutivõrgus: <http://uudised.err.ee/index.php?06250588> (16.04.2012).

alates on see arv mõningal määral kahanenud. Viimased andmed pärinevad 2008. aastast, kus on välja toodud asenduskodus elavate isikute arv, milleks on 1698.¹¹¹

Ameerika Ühendriikides on lapsendamist ootavaid lapsi 107 000. See arv aga näitab erinevalt Eesti statistikast realselt juriidiliselt vabasid lapsi, keda on võimalik lapsendada. Eeltoodud laste arv Eestis ei näita aga sellist tegelikku olukorda, kuna sisaldab ka lapsi, keda ei ole võimalik lapsendada, kuna nende vanema(te)l on endiselt olemas vanemlikud õigused.¹¹²

Sarnaselt Eestile on Ameerika Ühendriikides võimalik lapsendada vaid juriidiliselt vabu lapsi, millistel juhtudel on reeglina kohus õiguslikult lõpetanud bioloogiliste vanemate vanemlikud õigused. Kuivõrd Ameerika Ühendriigid on liitunud samuti ÜRO lapse õiguste konventsiooniga, on meil antud teemas sarnased põhimõtted, mis sisaldavad muuhulgas põhinõuet teha otsus lapse parimatest huvidest lähtudes.

3.1.2. Lapse vanem ja lapsendaja

Selge on see, et lapsendamise teel vanemaks saamine erineb oluliselt vanemaks saamisest loomulikul teel. Psühholoogiliselt on lapsendamise raskuspunkt ka asjaolus, et iga oma vanemast lahutatud laps on kogenud traumat ning tema aitamine vajab lapsendajatelt täiendavaid teadmisi. Teiseks kaasneb lapsendamisel suur vastutus ametnikel, kelle eesmärgiks on lapsele leida uus turvaline perekond ning vältida uusi ebaõnnestumisi. Sealjuures peab lapsendaja mõistma ka seda, et lapsele on tähtsad mõlemad – nii sünnijärgsed vanemad, kellega on lapsel seotussuhe ning ka lapsendajad, kellega tekib (või ei teki) lapsel kiindumussuhe. See, kas lapsendamine õnnestub, sõltub lapsendaja enda väärtushinnangutest, suhtumisest, empaatiavõimest ning väga suures osas ettevalmistusest saamaks asendusvanemaks.¹¹³

Bioloogilisteks vanemateks loetakse lapse vanemaid, kellest laps põlvneb. Seejuures täiskasvanut, kes kasvatab last, kes ei ole tema bioloogiline järglane, nimetab Siplane psühholoogiliseks vanemaks.¹¹⁴

¹¹¹ Sotsiaalministeerium. Tervis, töö- ja sotsiaalelu 2000-2008. – Arvutivõrgus: <http://www.sm.ee/meie/statistika.html> (04.04.2012).

¹¹² Common myths about adoption. – Arvutivõrgus: <http://www.adoptuskids.org/for-families/how-to-adopt/common-myths-about-adoption#age> (04.03.2012).

¹¹³ Sotsiaalministeerium. Lapsendamise eelsete ja järgsete teenuste arendamise kontseptsioon. – Arvutivõrgus: www.sm.ee (05.02.2012).

¹¹⁴ A. Siplane. Kasuperede arengust Eestis. Bakalaureusetöö. – Tallinna Pedagoogikaülikool, 1998, lk 8.

Inglismaa ja Walesi, Prantsusmaa, Saksamaa, Holland ja Rootsi õigust uurides, paljastub, et on olemas kaks alust, millest lähtutakse õigusliku ema kindlaksmääramisel: lapse sünd ja sotsiaalne kuuluvus (ilmselge staatus).¹¹⁵

Enamasti peetakse Euroopa Liidus lapse seaduslikuks emaks naist, kes on selle lapse sünnitanud. Seadusandja on lähtunud siinjuures eeldusest, et naine, kes lapse sünnitab, tahab seda last ka endale jätta. Seega ei ole ette nähtud olukorda, kus lapse sünnitanud naine ei ole geneetiliselt oma lapse ema. Samas riigid, kus on kindlalt öeldud, et lapse sünnitanud naine on selle lapse emaks, on sisuliselt keelanud eelpool kirjeldatud lapsendamise erivormi, surrogaatluse.¹¹⁶ Nii on see ka meil Eestis.

Teine emaduse kindlakstegemise meetod on sotsiaalne staatus. Selle puhul peetakse lapse vanemaks isikuid, kelle nime laps kannab, kes seda last kasvatavad, ühiskond üldiselt peab lapse vanemateks teda kasvatavaid isikuid. Selline lähenemine tuleb Prantsuse õigusest, kuid on leidnud koha ka Taani õiguses. See lähenemine ei ole sõltuvuses geneetikast.¹¹⁷

See, kes on lapse ema, on üks asi, kuid seadusliku vanema kindlakstegemisel võib kõne alla tulla: geneetika, tahtlus ja selge staatus. Tahtlus on näiteks sellisel juhul kõne all, kui laps on sündinud kunstliku viljastamise tulemusena.¹¹⁸

Ameerika Ühendriikides erinevad perekonnaõigused osariigiti mõnel juhul väga olulisel määral. Seejuures on riikidel sügavad lahkeliidid ja erinevused küsimuste juures: keda peetakse lapsevanemaks; kellel peaks olema õigus abielluda?¹¹⁹

Nagu eelnevalt on välja toodud, on Eesti PkS alusel võimalik last lapsendada kas üksinda või kahel omavahel abielus oleval isikul. Seetõttu puudutavad ka meid küsimused samasooliste abielu lubatavusest. Antud teema on aktuaalne igas Ameerika Ühendriikide osariigis ning kahtlemata ka Euroopas.

2003.aastal otsustas Massachusettsi ülemkohus asjas *Goodridge vs Department of Public Health*¹²⁰, et „riik ei tohi keelduda kaitsest, hüvede pakkumisest ja kohustustest tsiviilabielu

¹¹⁵ C. Forder, K. Saaloos. The Establishment of Parenthood: A Story of Successful Convergence? – Maastricht Faculty of Law Working Paper No 2007-01, p 5.

¹¹⁶ C. Forder, K. Saaloos. Viidatud töö, p 9.

¹¹⁷ C. Forder, K. Saaloos. Viidatud töö, p 10.

¹¹⁸ C. Forder, K. Saaloos. Viidatud töö, p 11.

¹¹⁹ R.F. Wilson. The Harmonisation of Family Law in the United States, p 2. – Arvutivõrgus: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1031149&http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1031149 (15.12.2011).

¹²⁰ Massachusettsi 2003. aasta otsus. *Goodridge v. Dept. of Pub. Health* – 798 N.E.2d 941, 948. (sätestas, et Massachusettsi konstitutsiooni järgi ei ole ühtegi põhjust, miks keelata tsiviilabielu lubatavust samasooliste paaride vahel).

puhul, kui seda soovivad samasoolides isikud abielu sõlmimisel. Selle kohtuotsuse tulemusena sai Massachusettsist esimene osariik, kes tunnustas samasooliste abielusid.¹²¹ Kuivõrd antud teemast tekkivad lapse heaolu küsimused on tänapäeva ühiskonnas üha suurema tähtsusega, analüüsib autor samasooliste vanemate õigust lapsendada töö järgmises alapunktis.

Rääkides sellest, kes võivad olla lapsendajateks, on Eestis lapsendajaks õigustatud isik vähemalt 25-aastane, piiramata teovõimega isik. Seejuures võib kohus erandina lubada lapsendada ka vähemalt 18-aastaselt isikul, kui ta lapsendab oma abikaasa lapse või kui lapsendamiseks on muu mõjuv põhjus.¹²² Muu mõjuva põhjusena on enim levinud ehk olukord, kus alla 25-aastane isik tahab lapsendada oma bioloogilisi alaealisi õdesid-vendi. Selline teguviis on üheltpoolt väga humanne, kuid võib raskendada oluliselt oma iseseisvat elu just alustanud täisealise võimet sotsiaalse eluga hakkama saada.

Eestis ei ole võimalik lapsendada kahel mitte omavahel abielus oleval isikul. Lapsendajaks võibki sellest tulenevalt olla kas vallaline isik, kes lapsendab lapse üksinda või abielus olevad isikud ühiselt. Lisaks on antud võimalus lapsendada abielus oleval isikul üksinda juhul, kui lapsendatavaks on teise abikaasa laps või kui teine abikaasa ei saa lapsendada põhjusel, et ta on piiratud teovõimega.¹²³ Autori hinnangul ei ole aga veenvat vastust küsimusele, miks suudab näiteks last üksinda kasvatav isik pakkuda lapsele paremat elu ning rohkem armastust, kui seda suudaksid kaks omavahel mitte abielus olevat isikut, kes praeguse kehtiva korra alusel lapsendajateks ei klassifitseeru. Kui üksikisikute võimalus lapsendada kannab eelkõige eesmärki laiendada lapsendajate ringi ning võimaldada sellega võimalikult paljudel lastel asuda elama perekonda, siis lapsendajate ringi veelgi suurem avardamine tooks endaga kaasa rohkem potentsiaalseid lapsendamisi. Lapsendamist ootavate laste koguarvu ning reaalsete lapsendamiste arvu vähenemist vaadeldes tundub igati mõistlik ja otstarbekas toodud võimalust vähemalt kaaluda.

¹²¹ R.F. Wilson. Viidatud töö, p 23.

¹²² Perekonnaseadus. – RT I, 30.12.2011, 22, §150.

¹²³ Perekonnaseadus. – RT I, 30.12.2011, 22, §148.

3.1.3. Samasoolised vanemad

Alates esimesest lapsendamist puudutavast seadusest 19. sajandi keskpaigas, on riigid kasutanud erinevaid valikukriteeriumeid, mille alusel on otsustatud, kes oleks ideaalne lapsevanem. Mõistet „ideaalne“ on defineeritud Ameerika Ühendriikide ajaloos erinevalt paljudel kordadel.¹²⁴

Läbi aegade on lapsendamise õigus näidanud üles soovitud vanemliku iseloomuomaduse väljaselgitamisel suurt arusaamist ja paindlikkust. Lapsendajad ei pea enam lapse seaduslikuks lapsendamiseks olema steriilsed, usklikud, kodused või omama ühte magamistuba lapse kohta.¹²⁵

Ameerika Ühendriikides on perekonnaõiguses mindud äärmusest äärmusesse. Ühelt poolt on võimalik samasooliste abielu, mõnes osariigis on aga üleüldse ühesooliste suhe kui selline kriminaliseeritud. Seda siis näiteks Kansases, Missouris, Oklahomas ja Rhode Islandil.¹²⁶

Sealjuures on Ameerika Ühendriikide kongress vastu võtnud seaduse, mida tuntakse kui Abielu kaitse seaduseks, kus on öeldud, et kui isikud on ühe osariigi õiguse alusel abiellunud, siis peab teine osariik nende abielu ka tunnustama. Sellega on püütud abielu kui sellise instituuti Ameerika Ühendriikide üleselt ühtlustada.¹²⁷

Kuigi Eestis ei ole võimalik tsiviilabielu samasooliste partnerite vahel sõlmida ning puudub ka sellekohane vaidlus Eesti kohtuinstantsides, tuleb meil siiski pingsalt jälgida Euroopa Inimõiguste Kohtus otsustatud. Näiteks on 2010. aastal Euroopa Inimõiguste Kohus esmakordselt otsustanud küsimuse üle, kas Euroopa Inimõiguste Konventsioon kaitseb samasooliste isikute õigust abielluda. Tegemist on kohtuasjaga, mille poolteks oli Schalk ja Kopf vs Austria.¹²⁸ Avaldajateks olid meessoost isikud, kes taotlesid Austria ametivõimudelt luba abielluda, millest keelduti. Kohus arutles antud teemal, öeldes muuhulgas välja, et näiteks soomuutuse läbiteinud isikute abiellumise keelamine on vastuolus Euroopa Inimõiguste Konventsiooni artikli 12 nõuetega. Teisisõnu leidis kohus, et erisoolistel isikutel on õigus abielluda, vaatamata sellele, kas erisoolisus on bioloogilise päritolu või soomuutuse

¹²⁴ K. Hong. Viidatud töö, p 4.

¹²⁵ K. Hong. Viidatud töö, p 4-5.

¹²⁶ N.G. Maxwell. Unification and Harmonization of Family Law Principles: The United States Experience. – European Family Law, 2003, Vol 4, p 49.

¹²⁷ N.G. Maxwell. Viidatud töö, p 49.

¹²⁸ Schalk ja Kopf vs Austria. – 30141/04. – Arvutivõrgus:

<http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=2&portal=hbkm&action=html&highlight=30141/04&sessionid=90548683&skin=hudoc-en> (03.04.2012).

operatsiooni tulemus. Kohus rõhutas, et samasooliste õiguse üle abielluda otsustab ta esimest korda. Seejuures viitas ta ka Euroopa Liidu Põhiõiguste Harta artiklile 9, kus on abiellumisõiguse sätestamisel teadlikult loobunud viitest mehele ja naisele, sätestades võimaluse reguleerida vastav küsimus siseriiklike õigusaktidega. Abielu mõiste on sügavate sotsiaalsete ja kultuuriliste juurtega, mis riigiti suuresti erinevad. Sellest tulenevalt leidis kohus, et inimõiguste riivet ei esine. Seejuures vastav otsus sai vastu võetud 4:3 häälteenamusega. Eriarvamusele jäänud kohtunikud tunnustavad Euroopa Inimõiguste Kohtu otsust selles, et samasooliste isikute kooselu on käsitletav perekonnaeluna. Samas leiavad kohtunikud, et riikidel on kohustus tagada samasoolistele isikutele vähemalt osad nendest õigustest, mis on tagatud abiellunud erisoost isikutele.¹²⁹

Toodud kohtuotsusest tulenevalt ei kohustu riigid tagama inimõiguste kaitsega samasooliste õigusi tsiviilabieluks. Sellest tulenevalt ei saa pidada ka inimõiguste riiveks asjaolu, et ühiselt on lapsendada lubatud vaid kahel omavahel abielus oleval isikul. Samas on Euroopa Inimõiguste Kohus jäänud seisukohale, et riigid võivad tsiviilabielu siiski samasooliste partnerite vahel sõlmida ning tunnustada, andes seeläbi neile ka teised abielust tulenevad õigused.

Kindlasti on maailmas, sh ka Eestis, väga palju perspektiivikaid vanemaid, kes ei ole heteroseksuaalses abielus, kuid sellegi poolest ei ole neile antud õigust lapsendada.

Blankenhorm esitleb kaasaegset õigustust uskumusele, miks kaks vastassoost vanemat on kõige kohasem ja parem peremudel, kus kasvatada lapsi ning et iga teistsugune perekombinatsioon ainult kahjustaks last.¹³⁰

See on eeskuju küsimus. Normaalne bioloogiline perekonna kooslus põhineb isal ja emal. Isa ja ema toovad lapsevanemaks olemisel erinevaid vanemlikke oskusi.¹³¹

Tänapäeva ühiskond ning kõik lapse õigusi kaitsvad regulatsioonid on veendumusel, et lapse huvides on üles kasvada perekonnas. Samas, nagu eelnevalt on välja toodud, arvatakse, et ainult lapse paigutamine traditsioonilisse perekonda teenib lapse parimaid huve.¹³²

¹²⁹ Kohtuotsuse eesti keelse kokkuvõttega saab tutvuda internetiaadressil https://www.riigiteataja.ee/kohtuteave/kohtulahendi_analyys/5181 (03.04.2012).

¹³⁰ D. Blankenhorm. *Fatherless America: Confronting our most urgent social problem.* – New York: HarperCollins, 1995, p 5.

¹³¹ K. Hong. Viidatud töö, p 7.

¹³² R.F. Storrow. *Recuing Children from the Marriage Movement: The Case Against Marital Status Discrimination in Adoption and Assisted Reproduction.* – 39 U.C. DAVIS Law Reviw 2006, Vol 305, p 334.

Selline lähenemine tõstatab aga üles suurel hulgal küsimusi. Esiteks tekib küsimus selle üle, et tegelikult ei ole sellise traditsioonilise perekonna käsitlus enam sugugi modernses ühiskonnas „traditsiooniline“. Vastupidi, ülalnimetatud korralduse järgi elavaid isikuid on tänapäeva perekonnastruktuurides üha vähem. Seda tunnistades, on paljud riigid hakanud tunnustama ja kaitsma ka teisi kooselu vorme.¹³³

Samas, tuues aluseks sellise nihke kooselu vormide tunnustamise osas, jääb arusaamatuks, miks siiski endiselt lapsendamise puhul nendes kooseluvormides elavatel inimestel ei ole võimalik lapsendada.¹³⁴

Teiseks, argument, et lapsendamist läbiviivad asutused peaksid andma lapsi lapsendamiseks ainult traditsioonilises kooseluvormis elavatele isikutele, oleks õigustatud ainult siis, kui need perekonnad suudaksid ka tõepoolest teistest paremat elu lastele tagada. Paljudes asjades on aga vastupidiselt võimalik, et perekonnad, keda ei klassifitseerita traditsioonilisteks perekondadeks, suudaksid tagada lapsele hoopiski parema elu – kodu, mis tagaks lapsele armastuse, toe ja stabiilsuse.¹³⁵

Ning lõpuks selline käsitlus, kus antakse lapsi ainult traditsioonilistesse perekondadesse, läheb konflikti lapsendamise õiguse peamise eesmärgiga, milleks on paigutada võimalikult palju vanemliku hoolitsuseta jäänud lapsi armastavatesse, stabiilsetesse ning toetavatesse kodudesse. Uuringud, nagu ka tavamõistus, ütlevad, et keeld potentsiaalsetel vanematel lapsendada, vähendab kodu saanud laste arvu. Neid lapsi on keelatud ebatraditsioonilistesse kodudesse paigutada, vaatamata sellele, et need võivad olla ainsad perekonnad, kes on valmis neid lapsi lapsendada.¹³⁶

Lubades ühinenud lapsendamisi lähedaste sõprade poolt tooks kindlasti kaasa laste kodudesse paigutamise kogunumbri suurenemise. Veelgi enam, üksikud inividid, keda riik leiab lapsendajaks olevat sobiv, kuid kes ei tee seda tulenevalt suurtest raskustest, mis käivad kaasas lapse üksinda kasvatamisega, võivad lapsendada siiski juhul, kui neil oleks võimalik teha seda üheskoos lähedase sõbraga.¹³⁷

¹³³ J. Feinberg. Viidatud töö, p 800.

¹³⁴ J. Feinberg. Viidatud töö, p 800.

¹³⁵ J. Feinberg. Viidatud töö, p 801.

¹³⁶ J. Feinberg. Viidatud töö, p 801.

¹³⁷ A.M. Kupenda. Two Parents Are Better than None: Whether Two Single, African American Adults – Who Are Not in a Traditional Marriage or a Romantic or Sexual Relationship with Each Other – Should Be Allowed to jointly Adopt and Co-Parent African American Children. – 35 Louisville Journal of Family Law, 1997, Vol 703, p 703.

Tänapäeval jääb üha suurem proportsioon täiskasvanud Ameerika kodanikest vallaliseks. Seejuures on õiguslikult tunnustatud mittetraditsiooniliste suhete number suurenenud, hõlmates endas tsiviilpartnerlust, tsiviil-liite ning vastastikuseid kasusid.¹³⁸ Uuringute alusel oli 2000. aastal Ameerika majapidamistest vaid 52% juhitud abielus olevate paaride poolt.¹³⁹

Arvestades mitte-abielus olevate perekondade suurt arvu, on üsna loogiline, et tänapäeval sünnib ja kasvab üha rohkem lapsi mittetraditsioonilises perekonnas.¹⁴⁰

Uuringud näitavad, et lähedane sõprus on tihtipeale oluline, stabiilne, intiimne ja pühendunud suhe inimeste elus. Paljud naised tunnevad end emotsionaalselt lähedasemana oma naissoost sõbrannaga kui oma abikaasaga. Samuti võib uuringutest järeldada, et naised pühenduvad sageli sügavalt ja veedavad aega oma sõpradega.¹⁴¹

Inimese võime armastada ja pakkuda emotsionaalset tuge lapsele oleneb tema enda iseloomuomadustest (nagu empaatiavõime, sümpaatia, arusaamine ja lahkus) ning see ei oma mingit seost isiku perekonnaseisuga.¹⁴²

Lapsendamist ootavate laste arv ületab suuresti traditsiooniliste perekondade arvu, kes oleksid valmis neid lapsi lapsendama. Seda reaalsust silmas pidades, peaksid lapsendamise üle otsustavad seadusandjad eelistama traditsioonilise perekonna kõrval ka teisi lapsele kodu pakkumise vorme. Kohtud ja seadusandjad mõlemad tunnustavad lapsendamise õiguse juures selle peamist eesmärki – ennetada nii paljude laste kui võimalik sattumist hoolekandeametisse, kus neile ei saa osaks armastus ja toetus, nagu seda on võimalik pakkuda perekonnas.¹⁴³

2005. aastal lapsendati Ameerika Ühendriikides üle 27% lastest üksikvanemate poolt. Seejuures on vähe arusaadav, miks lubatakse üksikul isikul lapsendada, kui keelatakse kahte üksikut isikut lapsendada ühiselt.¹⁴⁴

Seaduse silmis on vanemaksolemine tavaliselt piiratud bioloogiliste ja adoptiivvanematega. Sellises raamistikus on kasuvanemad justkui kolmandad osapooled, kellel on küll vanemlik suhe enda poolt kasvatatavate lastega, kuid keda ei peeta lapse seaduslikuks vanemaks.¹⁴⁵

¹³⁸ D.L. Chambers. For the Best of Friends and for Lovers of All Sorts, a Status Other than Marriage – 76 Notre Dame Law review. 2001, p 1346-1347.

¹³⁹ U.S. Census Bureau. U.S. DEPT OF COMMERCE, MARRIED-COUPLE AND UNMARRIED PARTNER HOUSEHOLDS: 2000. – Arvutivõrgus: <http://www.census.gov/prod/2003pubs/censr-5.pdf> (17.03.2012).

¹⁴⁰ V.E. Hamilton. Family Structure, Children, and Law. – 24 Washington University Journal of Law & Policy, 2007, Vol 9, p 9.

¹⁴¹ J. Feinberg. Viidatud töö p 812.

¹⁴² J. Feinberg. Viidatud töö, p 815.

¹⁴³ J. Feinberg. Viidatud töö, p 816.

¹⁴⁴ J. Feinberg. Viidatud töö, p 818.

Kas asjaolu, et lapsevanemaks saada sooviv isik on homoseksuaal, peaks olema oluline, kui riik paigutab last adopteerivatesse ja hoolekande kodudesse, lahendab lapse hooldusõiguse küsimusi ning annab ligipääsu viljastamise tehnoloogiatele. Seda küsimust analüüsitakse lähtudes lapse heaolust ning perekonnaõiguse aspektist. Gei-perede suhtes negatiivselt meelestatud inimesed leiavad, et lastel, kes kasvavad üles samasooliste paaride juures, on kahjustatud sotsiaalne ja emotsionaalne areng või on nende arengule see vähem kasulik kui kasvada üles heteropaaride juures.¹⁴⁶

Meie ühiskond ei hinda bioloogiliste vanemate sobivust vanemaks: mitte keegi ei vaja luba, et saada last. Samuti ei sekku riik laste hooldusõiguse küsimustesse, välja arvatud muidugi juhtudel, kui vanemlik hoolitsus langeb allapoole minimaalset taset ning on tuvastatud lapse väärkohtlemine vms. Ükski seadus ei saa keelata geist täiskasvanul sünnitada last või võtta selliselt vanemalt last ära üksnes põhjusel, et see vanem on gei. Sellised seadused oleksid ka väga väikse avalikkuse poolehoiuga ning põhiseaduse vastased.¹⁴⁷

Samas olukord muutub, kui tõusetub küsimus laste paigutamisest peredesse. Paljudel riikidel on seadused või regulatsioonid, mis piiravad lapsendamise võimalust, andes selle ainult heteropaaridele või abielus paaridele (mis efektiivselt välistab laste kasvatamise õiguse andmise samasoolistele paaridele, kuivõrd riigid ei võimalda samasooliste abielu sõlmida või ei tunnusta seda). Konkureerivates lapse hooldusõiguse asjades peetakse asjaolu, et vanem on gei, negatiivseks. Iseenesest ei ole keelatud ligipääs viljastamise tehnoloogiatele.¹⁴⁸

Katoliiklik kirik on otse öelnud, et laste andmine samasoolistele paaridele on nende laste suhtes „vägivalla kasutamine“.¹⁴⁹

Seejuures on Ameerika Ühendriikides siiski valdav arvamus (sh Ameerika õiguse Instituudis), et lapsevanema seksuaalne orientatsioon peaks olema ebaoluline lapsendamise otsuste tegemisel.¹⁵⁰

Samasoolistele partneritele lapsendamiseks lapse mitteandmine võib olla ainult siis, kui sellises perekonnas oleks lapsel alati või peaaegu alati kahjustav elada või oleks see kõige

¹⁴⁵ M.M. Mahoney. Stepparents as Third Parties in Relation to Their Stepchildren. – Family Law Quarterly, 2006, Vol 40, p 81.

¹⁴⁶ M.S. Wald. Viidatud töö, p 65.

¹⁴⁷ M.S. Wald. Viidatud töö, p 84.

¹⁴⁸ M.S. Wald. Viidatud töö, p 22.

¹⁴⁹ Congregation for the doctrine of the faith considerations regarding proposals to give legal recognition to unions between homosexual persons § 7 (2003). - Arvutivõrgus:

http://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/documents/rc_con_cfaith_doc_20030731_homosexualunions_en.html. (05.02.2012).

¹⁵⁰ M.S. Wald. Viidatud töö, p 64.

hullem võimalikest alternatiividest. Selline õigustus oleks asjakohane ka siis, kui oleks põhjendatud uskumus, et lastel, kes kasvavad üles heteroseksuaalide perekonnas, läheb elus paremini, hoolimata sellest, mis on nende vanemate iseloomuomadused, haridus, sissetulek, vanemaks olemise ajalugu vms.¹⁵¹

Lapsendamise agentuuride peamiseks eesmärgiks võib siiski pidada laste paigutamist kodudesse, kus neil oleks esmavajalik hoolitsus. Üldreegliks peetakse, et lastel on peaaegu alati parem kasvada üles perekonnas kui lastekodus.¹⁵²

Gei-paaridele laste adopteerimiseks andmise vastased väidavad, et „uuringud on näidanud, et lapsele on parim, kui teda kasvatavad vanemad, kes on abielus mees ja naine.“¹⁵³ Samas ei ole selline lähenemine tõendatud.

Arvestades asjaolu, et lastekodudes elab palju lapsi, kelle ei ole olnud võimalust saada lapsendatuks, on geipaaridele selle võimaluse mitteandmine ehk kõige vähem lapse heaoluga arvestamine. Heteropaaride eelistamine lapse kasvatamisel võiks olla õigustatud juhul, kui on samades oludes nii hetero kui ka geipaar otsimas last, keda lapsendada. Kui panna kaalukaasile lastekodu ja kasvamine geipaari juures, tekib küsimus, kumb on ikkagi lapse heaolust rohkem lähtuv?! Siinjuures tuleks esitada küsimus, kas meie eesmärk on leida lastele rahuldav või nende vajadustele optimaalselt parim võimalus?¹⁵⁴

Lapse optimaalsete huvide kaalumise puhuks võib tuua järgneva näite: Jennifer ja Lina on registreerinud end partneritena ning on elanud koos kaheksa aastat. Jennifer on 4. klassi õpetaja, kes on töötanud ka erivajadustega koolis. Linda on kokk. Nad elavad väikeses majas, kus on naabruses palju perekondi, sealhulgas mõned lesbipaarid, kellel on lapsed, ning head koolid. Neil on mitmeid õdesid-vendi, kes elavad oma perekondadega läheduses ning kellega lävitakse pidevalt. Linda ja Jennifer soovivad lapsendada või saada last läbi kunstliku viljastamise. Kui see neil õnnestub, lahkub Linda oma töökohast ning on kodune, kuigi ta võib teha ka Jenniferi suvevaheaegadel toitlustustööd.¹⁵⁵

Kuidas peaks siis antud olukorras olema seksuaalne orientatsioon oluline lapsendamise küsimuse lahendamisel? Näiteks, kui võrrelda Jenniferi ja Linda kodu mõne teise heteroseksuaalse paari koduga, kellel on omandatud ainult keskharidus ning omavad väiksemat sissetulekut kui näites toodud naised. Kas heteroseksuaalne perekond on siis

¹⁵¹ M.S. Wald. Viidatud töö, p 8.

¹⁵² M.S. Wald. Viidatud töö, p 9.

¹⁵³ B. Carey. Experts Dispute Bush on Gay-Adoption Issue. – New York TIMES, Jan. 29, 2005, at A16.

¹⁵⁴ M.S. Wald. Viidatud töö, p 9-10.

¹⁵⁵ M.S. Wald. Viidatud töö, p 14.

lapsele optimaalselt parim valik ainuüksi sellepärast, et seal on vanematena olemas mees ja naine või et nad on abielus?¹⁵⁶

Eestis samasoolistel partneritel ühiselt last lapsendada ei ole võimalik. Ameerika Ühendriikides on kõik osariigid reguleerinud lapsendamise protsessi. Käesoleval ajal, on viiel osariigil seadusandlus või regulatsioon, mis piirab geipaaridel lapsendada. Nendeks on Florida, Mississippi, Utah, Virginia ning Alabama. Geipaaride staatus on ebaselge Nebraskas ja Oklahomas. Samas hoolimata, et teistes osariikides see otseselt keelatud ei ole, on paljud lapsendamisagentuurid andnud teada, et nad ei anna lapsi geipaaridele lapsendada.¹⁵⁷

Tuleks meeles pidada, et kasupered ja lastekodud ei ole tegelikult loodud selleks, et need oleksid lapse püsivaks elukohaks. Suurem eesmärk peaks olema siiski lapse perre paigutamine.¹⁵⁸ Lapsed saaksid olulisel määral kasu, kui valitsused tunnustaksid samasooliste abielu ning vanemaks olemist.¹⁵⁹

Ameerika Ühendriikides on vähemalt 594 000 samasooliste partnerite majapidamist ning üle 166 000 lapse, keda kasvatavad samasoolised vanemad.¹⁶⁰

Tulenevalt seaduslikust samasooliste vanemaks olemise tunnustamisest, riskivad samasooliste vanematega perekonnad oma õiguste kaotamisega, kui nad ületavad riigi piire.¹⁶¹

Näiteks, samasooliste abielu, mis on läbi viidud Hollandis, Belgias või Hispaanias, on Inglismaal ja Wales'is alandatud tsiviilpartnerluseks, samal ajal kui Saksamaal registreeritud kooselu ülendatakse Belgias abieluks.¹⁶²

Euroopa Inimõiguste Kohus kaitseb perekonna elu õigust austusele, õigust abielluda ning õigust mitte olla diskrimineeritud lähtuvalt isiku seksuaalsest orientatsioonist.¹⁶³

Euroopa Inimõiguste Kohus leidis kohtuasjas *Salgueiro da Silva Mouta v. Portugal*, et kohtuniku keeldumine anda lapse hooldusõigus homoseksuaalsele isale tulenevalt tema seksuaalsest orientatsioonist oli diskrimineerimine ning rikkus isiku privaatsust.¹⁶⁴

¹⁵⁶ M.S. Wald. Viidatud töö, p 15.

¹⁵⁷ M.S. Wald. Viidatud töö, p 48.

¹⁵⁸ M.S. Wald. Viidatud töö, p 62.

¹⁵⁹ E. Burleson. International Human Rights Law and Co-Parent Adoption. - Loyola Law Review, 2010, Vol 55, p 791.

¹⁶⁰ K.T. Graham. Same-sex couples: Their Rights as Parents, and Their Children's rights as Children. - 48 Santa Clara Law review, 2008, p 999.

¹⁶¹ E. Burleson. Viidatud töö, p 795.

¹⁶² K. Boele-Woelki. The Legal Recognition of Same-Sex Relationships Within The European Union. - 2 TUL. L. REV. , 2008, p 1949.

¹⁶³ E. Burleson. Viidatud töö, p 796.

2004. aastal ei loobunud kohus asjas *Frette v Prantsusmaa* tunnustamast homoseksuaalse mehe õigust lapsendada last.¹⁶⁵

Euroopa Inimõiguste Kohus on tunnustanud, et homoseksuaalide poolt lapsendamine ja vanemaks olemine on lastele hea ja tervislik ning väärib toetust.¹⁶⁶

UNICEF on samuti laste parimate huvide eest väljaastumisel selgitanud, et kõik otsused, mis tehakse last puudutavalt, sealhulgas lapsendamised, tuleb teha lapse huvidest lähtudes.¹⁶⁷

Lapsi, keda ei saa kasvatada nende endi bioloogilised vanemad, tuleb paigutada sobilikesse perekondadesse, mida eelistatakse igal juhul hoolekande asutusse panemise asemel. Viimast tuleks kasutada samuti ainult kui ajutise meetmena.¹⁶⁸

Traditsioonilise abielu peamine argument on, et see on eelkõige kasulik lastele. Samasooliste abielude kampaania peamiseks loosungiks on, et samasoolised paarid on täpselt sama head vanemad, kui teised, heteropaarid; ei ole mingit vahet nende vahel.¹⁶⁹

Mõned õpetlased väidavad, et samasoolised vanemad ning vastassoost vanemad on oma kvaliteedilt võrdsed. Samas on peamiseks küsimuseks see, et mida on antud juhul võrreldud, mida peetakse võrdseks.

Kuivõrd samasooliste abielusid on tunnustatud alles hiljaaegu ja sedagi vaid mõnes üksikus riigis, ei saa neid võrdsuse väiteid kuidagi empiiriliste uuringute abil ümber lükata ega kinnitada. Seejuures ei ole keegi seda ka teha üritanud. Uuringud lastest, keda on kasvatanud samasoolised vanemad, võrreldakse sageli lastega, keda on kasvatanud üksikemad.¹⁷⁰

Läbiviidud uuringud siiski viitavad ühele olulisele erinevusele, kui lapsed on kasvanud samasooliste paaride peredes: nad on suurema tõenäosusega homoseksuaalid ning kogevad suuremat segadust ning ängistust seksuaalsetel teemadel.¹⁷¹

Sealjuures on sellised leiud tõstatanud üles kahtluse, et lisaks sellistele erinevustele, võib samasooliste vanemusest tulla neid veelgi, mida ei ole veel lihtsalt paljastatud.¹⁷²

¹⁶⁴ *Salgueiro da Silva Mouta v Portugal*, 1999 – IX Eur. Ct. H.R. 309; 31 Eur. H.R. Rep 1055.

¹⁶⁵ *Frette v France*, 2002 – I Eur. Ct. H.R. 345; (2004) 38 Eur. H.R. Rep 21.

¹⁶⁶ E. Burleson. Viidatud töö, p 799.

¹⁶⁷ E. Burleson. Viidatud töö, p 800.

¹⁶⁸ UNICEF. UNICEF's position on Inter-country adoption. – Arvutivõrgus: http://www.unicef.org/media/media_41918.html (07.02.2012).

¹⁶⁹ G.W. Dent Jr. No Difference?: An Analysis of Same-sex Parenting. *Ave Maria Law Review*, Forthcoming. – Case Legal Studies Research Paper No 2011-11, p 1.

¹⁷⁰ G.W. Dent Jr. Viidatud töö, p 1.

¹⁷¹ W.R. Schumm. Children of Homosexuals More Apt to Be Homosexuals? A Reply to Morrison and to Cameron Based on an Examination of Multiple Sources of Data. – 42 *Journal of Biosocial Science*, 2010, p 721.

Kahtlemata on olemas nn pioneere ka ühesooliste vanemate puhul, kes jälgivad iseennast niipalju, et suudavadki olla sama head või isegi paremad vanemad kui heteroseksuaalid. Kuid milliseid saavutusi iganes need pioneerid üles näitavad, ei saa nende saavutustest järeldada, et ka teised samasoolised partnerid saaksid sellega hakkama. Klassikaline abielu sõlmimise õigustus on, et naise ja laste olemasolu motiveerib meest teenima rohkem raha ning saavutama kõrgemat ühiskondlikku staatust. Seega kõrgem sotsiaalne staatus abielus olevate inimeste seas võib olla seotud just asjaoluga, et nad on abielus.¹⁷³

Edasiselt on esitatud empiirilised uuringud ja tõendid, miks samasoolised abielus olevad partnerid ei sobi peaaegu kunagi heaks lapsevanemaks: arvestades, et iga samasooliste partneritega elav laps on kaotanud vähemalt ühe oma bioloogilistest vanemates, on sellist olukorda lapse suhtes nähtud kui suurt ebaõnne. Paratamatult saab sellises olukorras olla ainult üks vanematest lapse bioloogiline vanem ning teine kasuvanem. Kasuvanemaid on aga läbi aegade peetud kasulapse vastu vaenulikud olema. Samasoolised paarid, kellel on lapsed, kogevad tihti võistlevuse momenti ja kadedust vanemaks olemisel ning lastel on sageli vanema eelistus, kellega ta jagab suuremat sidet.¹⁷⁴ Eriti, kui üks vanematest on lapse bioloogiline vanem, siis on üksnes loomulik, et laps identifitseerib teist vanemat kui teisejärgulist või üleüldse mitte päris vanemana üldse.¹⁷⁵

Alternatiivselt võib olla ka asjaolud, millisel samasooliste hooldusel on laps, kes on kaotanud mõlemad oma bioloogilised vanemad. Sellist olukorda on üldiselt peetud lapse suhtes lausa tragöödiaks. Lapsendamine võib olla suur õnn lapsele, kelle vanemad ei saa või ei taha nende eest hoolitseda, kuid isegi lapsendamine traditsioonilise perekonna poolt (heteroseksuaalsete abielus olevate isikute poolt) ei saa olla kunagi võrdne lapse bioloogilise perekonnaga.¹⁷⁶

On põhjuseid, miks uskuda, et lastele võib tekitada veelgi rohkem probleeme, kui neid lapsendab samasooline paar. Isegi noored lapsed võivad tunda või öeldakse seda neile teiste laste poolt, et nende hooldajad on teistsugused, millega mõjutatakse laste tunnetust seksuaalsusest juba ebaharilikult varases vanuses. On tõendeid, et lapsed, kes kasvavad samasooliste vanemate juures on ise suurema tõenäosusega samuti homoseksuaalid ning on homoseksuaalsusega seotud, tundes segadust iseenda seksuaalses identiteedis.¹⁷⁷

¹⁷² G.W. Dent Jr. Viidatud töö, p 2.

¹⁷³ G.W. Dent Jr. Viidatud töö, p 4.

¹⁷⁴ C. Ciano-Boyce, L. Shelley-Sireci. Who is Mommy Tonight? Lesbian Parenting Issues. - 43 J. HOMOSEXUALITY, 2002, No 2, at 1, p 10-11.

¹⁷⁵ G.W. Dent Jr. Viidatud töö, p 6.

¹⁷⁶ G.W. Dent Jr. Viidatud töö, p 6.

¹⁷⁷ G.W. Dent Jr. Viidatud töö, p 8.

Mehe ja naise vaheline suhe on juurutatud bioloogilise vajadusega hoolitseda pikema aja jooksul oma laste eest. Vanemaks olemine tähendab, et isa saab hoolitseda oma laste eest, mis tähendab ka hoolitsemist oma naise – partneri eest.¹⁷⁸

Oleks imekspeandav, kui selline looduslik side, miljonite aastate evolutsiooni tulem, oleks lihtsalt juhuslikult võrdsustatud sidemega, mida jagavad samasoolised paarid, kelle suhtel ei ole mingisugust bioloogilist aluspõhja.¹⁷⁹

Arvatakse, et homoseksuaalidel on vähem põhjuseid end paaridena siduda ning isegi kui nad seda teevad, ei ole nendel suhtel bioloogiliselt põhjust, et need kestaksid. Sellest tulenevalt on homoseksuaalid vähem huvitatud ka abiellumisest kui heteroseksuaalid,¹⁸⁰ ning homoseksuaalide seas, kes siiski abielluvad, on kõrgem lahutuste arv.¹⁸¹

Homoseksuaalidel usutakse olema ka rohkem haigusi. Teadaolevalt on homoseksuaalidest mehed rohkem ettevaatlikud seksuaalvahekordades peale AIDSi avastamist, kuid infektsioonide arv on nüüdseks siiski langenud oma tavalisele tasemele.¹⁸² Homoseksuaalidest mehed kannavad ebaproportsionaalselt rohkem ka teisi haigusi.¹⁸³

Ka homoseksuaalidest naised kannavad rohkem teatud haigusi ning on kuulutatud narkosõltlasteks.¹⁸⁴ Homoseksuaalide seas on levinud ka suurem arv enesetappe, vaimseid haigusi ning narkootikumide või teiste mõnuainete kuritarvitusi.¹⁸⁵

Samasooliste abielude puhul on samuti leitud rohkem kalduvusi abielurikkumistele. Seda asjaolu ei saa üllatavaks pidada, arvestades, et oma partneri petmine teise homoseksuaalse inimesega, ei saa tuua tagajärgi nagu näiteks lapsed.¹⁸⁶

Võttes aluseks selliste paaride abielude kergesti purunemist, on nendes peredes üleskasvavad lapsed tõenäolisemalt lahutusest tingitud stressi all kannatavad ning lapsed õpivad, et abielu on midagi ajutist, mis ei ole põhinev usaldusel. Kuivõrd iga samasooliste peres kasvav laps on

¹⁷⁸ G.W. Dent Jr. Viidatud töö, p 8.

¹⁷⁹ G.W. Dent Jr. Viidatud töö, p 9.

¹⁸⁰ P. Ames. Dutch Gays Dont Take Advantage of Opportunity to Marry. – Arvutivõrgus: <http://www.globalpost.com> (12.03.2012).

¹⁸¹ G. Andersson. The Demographics of Same-Sex Marriages in Norway and Sweden. – 43 DEMOGRAPHY , 2006, p 79.

¹⁸² Centers for Disease Control and Prevention. CDC Analysis Provides New Look at Disproportionate Impact of HIV and Syphilis Among U.S. Gay and Bisexual Men, 2010. – Arvutivõrgus: <http://www.cdc.gov/nchstp/Newsroom/msmpressrelease.html> (12.02.2012).

¹⁸³ G.W. Dent Jr. Viidatud töö, p 12.

¹⁸⁴ K. Fethers. Sexually Transmitted Infections and Risk Behaviours in Women Who have Sex with Women. – 76 SEXUALLY TRANSMITTED INFECTIONS, 2000, p 345.

¹⁸⁵ C.E. Grella. Influence of Gender, Sexual Orientation, and Need on Treatment Utilization for substance Use and Mental Disorders: Findings from the California Quality of Life Survey. – 19 BMC Psychiatry, 2009, p 52.

¹⁸⁶ G.W. Dent Jr. Viidatud töö, p 14.

kaotanud vähemalt ühe bioloogilistest vanemates, toob selline lapsendajate lahusus omakorda lapses esile suurema trauma.¹⁸⁷

Arvatakse, et samasoolistele partneritele lapsendamise võimaluse andmine peaks olema piiratud selliselt, et seda võimaldatakse teha vaid juhul, kui lapsele ei ole võimalik kodu kuskil mujal paremas kohas leida.¹⁸⁸

Homoseksuaalid kasutavad taaspaljunemiseks ka kunstlikku viljastamise teed. Sellisel teel lapse saamine on rohkem problemaatilisem kui lapsendamine, kuna selle seadusega reguleerimine või jälgimine on oluliselt raskendatud. Kui igat lapsendamist peab kohus heaks kiitma, arvestades seejuures eelkõige lapse heaoluga, siis kunstliku viljastamise puhul puudub selline järelevalve.¹⁸⁹

Gei-õiguste alal on Euroopa Liidu õiguses ilmselgelt veel pikk tee käia.¹⁹⁰

Seksuaalvähemuste olukord uutes Euroopa Liidu liikmesriikides (endistes Nõukogude Liidu maades) on eriti problemaatiline. Samasooliste õiguste üle keeldus näiteks arutamast täielikult Läti Vabariik.¹⁹¹

Kuigi Eestis puudub kohtupraktika samasooliste isikute soovist lapsendada laps ühiselt, on sellekohast praktikat leida Euroopa Inimõiguste Kohtu otsustest. Näiteks on 15.03.2012 teinud Euroopa Inimõiguste Kohus otsuse asjas nr 25951/07¹⁹². Toodud kohtuvaidluses olid kaks naissoost isikut sõlminud varasemalt kooselu tsiviilõigusliku lepingu alusel. Üks partneritest oli sünnitanud tütre, kusjuures laps eostati anonüümse spermadoonori abil. 2006. aastal esitas teine partner taotluse lapse lapsendamiseks, millest Prantsuse ametivõimud aga keeldusid. Siseriikliku kohtu põhiargumendiks oli asjaolu, et juhul, kui ühele naisele anda vanemlikud õigused, siis tuleks need teiselt naiselt ära võtta. Selline olukord ei saa aga olla lapse huvides. Kohus leidis, et tegemist ei ole diskrimineerimisega, sest samasooline tsiviilõigusliku kokkuleppe alusel ühiselt elav paar on erinevas seisundis abielus elavast erisoolisest paarist, kuna asjassepuutuv konventsioon ei taga õigust samasooliste isikute abieluks. Prantsusmaa seaduste kohaselt laienes keeld adopteerimiseks ka erinevast soost paaridele, kes elasid koos tsiviilõigusliku lepingu alusel. Üks kohtunik jäi siiski ka

¹⁸⁷ G.W. Dent Jr. Viidatud töö, p 14.

¹⁸⁸ G.W. Dent Jr. Viidatud töö, p 17.

¹⁸⁹ G.W. Dent Jr. Viidatud töö, p 18.

¹⁹⁰ D. Kochenov. Gay Rights in the EU: A Long Way Forward to the Union. – 27. Croatian Yearbook of European Law & Policy 2007, Vol 3, p 1.

¹⁹¹ D. Kochenov. Viidatud töö, p 14-15.

¹⁹² Affaire Gas et Dubois c. France – 25951/07. – Arvutivõrgus:

<http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?action=html&documentId=904041&portal=hbkm&source=externalbydocnumber&table=F69A27FD8FB86142BF01C1166DEA398649> (03.04.2012).

eriarvamusele, leides, et asja oleks tulnud lahendada lapse huvide aspektist. Lapse paremates huvides on see, kui tal on kaks vanemat. Samasooliste täiskasvanutega ühes peres kasvav laps on aga erinevas seisundis erisooliste täiskasvanutega ühes peres kasvavast lapsest.¹⁹³

Kokkuvõtlikult tuleb tõdeda, et samasooliste partnerite õigusele lapsendamiseks leidub nii poolt- kui vastuhääli. Arvestades aga asjaolu, et teaduslikult ei ole siiski samasooliste vanemate negatiivne mõju lastele kindlaks tehtud, tuleks ehk seda vastulauset samasoolistele vanematele lapse mitteandmisel ka mitte arvestada. Ülekaalukaks peaks jääma siiski argument, et kasvamine perekonnas on eelkõige lapse huvides. Sellest tulenevalt on töö autor seisukohal, et Eesti Vabariigis tuleks samasoolistele partneritele anda õigus ja võimalus sõlmida tsiviilabielusid ning seoses sellega ka õigus lapsendada last. Kuivõrd lapsendamise protsess on seotud põhjaliku taustainfo kogumisega lapsendajatest, ei tohiks lapsendajate ringi suurendamine panna lapsi mingil määral halvemasse olukorda ainult seetõttu, et lapsendada soovivate isikut ring on laienenud samasooliste partnerite koosluse võrra.

3.2. Lapsendamise õiguslikust korraldusest Eestis ja Ameerika Ühendriikides

Lapsendamise peamine põhjus Eestis ja kõikjal maailmas on lastetus, seega puudub enamikul lapsendajatel eelnev laste kasvatamise kogemus. Kuna perekonna laiendamise (lapsendamise) otsuseni jõutakse reeglina peale 35. eluaastat, siis on lapsendajatel olemas küll piisav elukogemus, kuid puuduvad teadmised ja oskused selliste laste kasvatamiseks, kes on varases või ka hilisemas lapsepõlves läbi elanud traumaatilisi sündmusi ja kaotusi või kelle on mahajäämus füüsilises, emotsionaalses, sotsiaalses või vaimses arengus. Sealjuures on lapsendaja ootused lapsendamisele kõrged – lapsendada soovitakse alla 3-aastast tervet last. Märkimisväärselt on peret vajavad lapsed tihti vanemad ning arengu-, psühholoogiliste- või terviseprobleemidega. Läbielatud traumaatilised sündmused on jätnud jälje lapse psüühikasse ning see nõuab lapsevanematelt oskuslikku lähenemist. Vähene info lapsendamise ja lapsendatavate laste kohta on olnud piduriks. Lapsendajate teavitamine lapsendamise reaalsest võimalustest aitaks paljudel peredel kiiremini lapsendamiseni jõuda. Kogemus on

¹⁹³ Eesti keelse kokkuvõttega on võimalik tutvuda internetileheküljel https://www.riigiteataja.ee/kohtuteave/kohtulahendi_analys/6420#1 (03.04.2012).

näidanud, et 2-3-aastase ootamise järel on pered loobunud imiku või väikelapse soovist ning valmis ka erivajadustega või vanemaid lapsi lapsendama.¹⁹⁴

Rääkides lapsendamise õiguslikust korraldusest Eestis, tuleb isikul lapse lapsendamise soovi korral teha esmalt vastav sooviavaldus maavalitsusele, kes peab selgitama lapsendada soovivatele isikutele nende õigusi ning lapsendamise õiguslikke tagajärgi. Maavalitsus on seejärel kohustatud tutvuma lapsendada sooviva isiku elamistingimustega ning tegema kindlaks selle sobivuse lapse kasvatamiseks. Samuti võib maavalitsus nõuda lapsendajalt lapsendamisele eelnevalt asjakohase koolitusprogrammi läbimist. Lapsendamise ettevalmistamise käigus korraldab maavalitsus lapse ja lapsendaja omavahelise kohtumise.¹⁹⁵ Lapsendamise otsuse teeb kohus lapsendaja avalduse alusel. Lapsendamiseks esitatud avaldus ei tohi olla seejuures tingimuslik ega tähtajaline ning see tuleb esitada isiklikult. Last peetakse lapsendatuks kohtumääruse jõustumisest alates.¹⁹⁶

Lapsendaja avalduse alusel võib kohus anda lapsele ka uue eesnime ja lapsendaja perekonnanime.¹⁹⁷ Seejuures tuleb vastav soov panna kirja juba lapsendamise avaldusse.¹⁹⁸

Lisaks on vastavalt isikukoodide moodustamise, väljajagamise ja andmise korra määruse §-le 10 võimalik lapsendajal avalduse alusel muuta lapse isikukoodi, mis annab muuhulgas võimaluse muuta lapse sünniaega.¹⁹⁹ Sellise tegevuse võimaldamise eetilisus on aga pigem küsitav. Autori hinnangul võib lapse sünniaja muutmine, alates teatud vanusest ka isikunime muutmine, olla otseses vastuolus lapse parimate huvide ja identiteedi säilitamisega. Arvestades asjaolu, et reeglina jääb lapsendamise fakt lapse tutvusringkonnas avaldamata, saab laps edaspidi oma sünnipäeva tähistada üksnes ajal, mil tema lapsendajad on selle määranud. Seega on võimalik olukord, kus lapse sünnipäev on tunduvalt varem või hiljem, kui seda tema lähikondlased tähistavad. Selline sünniaja muutmise võimaldamine peaks olema võimalik üksnes juhul, kui selle tegemata jätmine võib ohustada lapse heaolu. Kindlasti ei tohiks seda võimalust kasutada üksnes lapsendaja huvides, kus püütakse ära hoida lapse leidmist tema bioloogiliste vanemate poolt. Esmapilgul vähetähtsana tunduv muutus lapse elus võib aga kaasa tuua suuri vastuolusid lapse tunnetes ning tema identiteedi tunnetuses, millega võivad kaasneda soovimatud muutused tema elukvaliteedis.

¹⁹⁴ Lapsendamise eelsete ja järgsete teenuste arendamise kontseptsioon. – Arvutivõrgus: www.sm.ee (05.02.2012)

¹⁹⁵ Perekonnaseadus. – RT I, 30.12.2011, 22, §158

¹⁹⁶ Perekonnaseadus. – RT I, 30.12.2011, 22, §159.

¹⁹⁷ Nimeseadus. – RT I 2009, 30, 177 ... RT I 2010, 1, 1, §13

¹⁹⁸ Tsiviilkohtumenetluse seadustik. – RT I, 28.12.2011, 44, §564 lg 2.

¹⁹⁹ Isikukoodide moodustamise, väljajagamise ja andmise kord. – RT I, 06.03.2012, 4.

Lapsendamise korraldamine, järelevalve teostamine sotsiaalteenuste kvaliteedi osas ning kohalike omavalitsuste nõustamine lastekaitsega seotud küsimustes on Maavalitsuse ülesandeks.²⁰⁰

Kui asjaolud võimaldavad piisava kindlusega eeldada, et taotluse kohtusse esitamise ajal on lapsendamise eeldused täidetud, on maavalitsus kohustatud lapsendamise lubatavuse kindlakstegemiseks muu hulgas viima läbi pereuuringu lapsendada sooviva isiku kohta ning tutvuma lapsendada sooviva isiku elukohas elamistingimustega. Pereuuringu käigus tuleb välja selgitada vähemalt järgmised andmed: Suhted vanemate, õdede, vendade ja nende lastega lapsepõlves ja lapsendamise ettevalmistamise ajal; Lapsepõlve kasvukeskkond ja praegune elukeskkond; Hariduse andmed; Töötamise andmed; Majandusliku olukorra andmed; Tervisliku seisundi andmed; Huvid ja vaba aja harrastused; Suhtlusringkonna kirjeldus; Usuline veendumus; Hoiakud ja väärtused; Suhted isikutega, kellega koos elatakse; Põhjus, miks soovitakse lapsendada; Sugulaste ja teiste lähedaste isikute suhtumine planeeritud lapsendamisse; Teadmised lastest ja nendega suhtlemise kogemus, ootused vanemaks olemise suhtes.

Aukartust äratav nimekiri andmetest, mida lapsendaja peab pereuuringu käigus avaldama võib tunduda nii mõnelegi üleliigsena ning ebaõiglasena, kui nendest andmetest tulenevalt võidakse otsustada last mitte lapsendamiseks anda. Oma bioloogilise lapse saamiseks ei pea keegi sellistele küsimustele vastama ning näiteks madal haridustase ei saaks kunagi olla põhjuseks, miks vanem oma last ei võiks kasvatada. Lapsendamise puhul tuleb aga silmas pidada, et tegemist on juba korra hüljatud lastega, kelle suhtes tuleb eriti hoolikalt läbi mõelda ja kaaluda, kas uus perekond on võimeline vastama tema ootustele perekonnast ning pakkuma talle vajalikul määral majanduslikku ja emotsionaalset turvatunnet.

Kirjeldatud pereuuringusse lisatakse uuringu läbiviija hinnang lapsendada soovivate isikute suutlikkuse kohta lapsega toime tulla.²⁰¹

Lastekaitse põhirõhk on aga kohalikul omavalitsusel, kes korraldab laste kaitset ja abi osutamist kohaliku omavalitsuse territooriumil ning peab tagama lastele ja peredele vajalike teenuste kättesaadavuse. Kohalikes omavalitsustes on lastekaitse korraldamiseks tööle võetud

²⁰⁰ Sotsiaalministeerium. Lastekaitse korraldus. – Arvutivõrgus: <http://www.sm.ee/tegevus/lapsed-ja-pere/lastekaitse-korraldus.html> (05.02.2012)

²⁰¹ Lapsendamise ettevalmistamise käigus läbiviidavad kohustuslikud toimingud ja nende sisu, lapsendamise sooviavalduses esitatavate andmete loetelu ja maavalitsuse kogutavate dokumentide loetelu. – RT I 2010, 35, 210.

lastekaitsetöötajad või antud vastavad ülesanded sotsiaaltöötajale. 2007. aastal töötas kohalikes omavalitsustes 155 lastekaitsetöötajat.²⁰²

Selleks, et lapsendamine oleks lõplik, on vaja ka lapsendatava vanemate nõusolekut. Nõusolek võib olla nii isikuliselt lapsendajat teades antud kui ka määramata lapsendajale. Seejuures ei jõustu vastav nõusolek enne kaheksa nädala möödumist lapse sünnist. Seetõttu ei saa kohtule ka lapsendamisavaldust enne vanema nõusoleku jõustumist esitada. Küll aga võib vanema nõusolekul laps, enne lapsendamiseks antud nõusoleku jõustumist, olla antud hooldada last lapsendada soovivale isikule. Olukorras aga kus lapse bioloogiliselt vanemalt on ära võetud lapse isikuhoolduse õigus või ta on kestvalt võimetu avaldust kirjutama või on tema viibimiskoht kestvalt teadmata, ei ole vanema nõusolekut vaja.²⁰³

Lapsendamisasja võib lahendada Eesti kohus, kui lapsendaja, üks lapsendatavatest abikaasadest või laps on Eesti Vabariigi kodanik või kui lapsendaja, ühe lapsendava abikaasa või lapse elukoht on Eestis. Lapsendamist käsitlev avaldus esitatakse ka sellisel juhul lapsendatava elukoha järgi. Juhul, kui lapsel ei ole Eestis elukohta, esitatakse avaldus Harju Maakohtusse.²⁰⁴

Tulenevalt tsiviilkohtumenetluse seadustiku §-st 550 lg 1 lahendatakse lapsendamise asjad hagita menetluses. Seaduses sätestatud juhul on sealjuures menetlusosaline ka avalikku huvi kaitsma õigustatud isik või asutus (TsMS § 198 lg 2). Kõige sagedamini kaasatakse sel alusel menetluse valla- või linnavalitsus. Eelkõige osaleb valla- või linnavalitsus hagita perekonnaasjade, aga ka täisealisele isikule eestkostja määramise asjade lahendamisel. Lisaks valla- või linnavalitsusele võib kohus TsMS §198 lõike 2 alusel kaasata ka teisi avalikku huvi kaitsma õigustatud asutusi. TsMS §567 lõike 1 kohaselt peab kohus kaasama lapsendamise asjades maavanema, kellel on samuti kohtuga koostöö tegemise kohustus, sh kohustus esitada kohtule andmeid avaldaja kohta ja muude asjas tähtsust omavate asjaolude kohta. Kui avaldaja elukoht lapsendamise asjas on välisriigis, on maavanema ülesanded Sotsiaalministeeriumil (TsMS § 567 lg 3).²⁰⁵

Lapsendamise fakti kui sellist peetakse seaduse alusel lapsendamissaladuseks. Selle eesmärk on tagada lapse, vanema ja lapsendaja eraelu kaitse, ära hoida soovimatut sekkumist ning diskrimineerimist päritolu või muul alusel. Seetõttu ei tohi isik, kes teab lapsendamissaladus,

²⁰² Sotsiaalministeerium. Lastekaitse korraldus. – Arvutivõrgus: <http://www.sm.ee/tegevus/lapsed-ja-pere/lastekaitse-korraldus.html> (05.02.2012).

²⁰³ Perekonnaseadus. – RT I, 30.12.2011, 22, § 152.

²⁰⁴ Tsiviilkohtumenetluse seadustik. – RT I, 28.12.2011, 44, § 113.

²⁰⁵ K. Kerstna-Vaks. Hagita menetluse üldised küsimused. Riigikohtu praktika. – Juridica 2011/V, lk 394.

seada avaldada, välja arvatud, kui selle avaldamine ei ole avalikes huvides. Juhul, kui lapse bioloogiline vanem on andnud nõusoleku lapsendamiseks isikuliselt määramata lapsendajale, siis on ka tema eest lapse uued isikuandmed salajased.²⁰⁶

Siinjuures võibki lapsendamisega seotud probleemidest ühe enim levinud põhjusena välja tuua lapsendajapere hirmu lapse „sildistamise“ ning üldsusele võimaliku negatiivse hoiaku suhtes. Sageli ei ole pered valmis lapsendamise fakti avalikustama isegi spetsialistidele (kooli ja lasteaia õpetajatele, pere- või eriarstile jt), kuna eelnimetatutel puuduvad teadmised ja ettevalmistus lapsendamise teema käsitlemiseks. Kardetakse lapse „sildistamist“ ning lastega töötavate spetsialistide ja lapsevanemate negatiivset suhtumist lapsesse. Lastega igapäevaselt kokku puutuvate spetsialistide teavitamiseks ning üldsuse hoiakute muutmiseks on vaja regulaarselt läbi viia koolitusi ja teabepäevi, et lapsendamisse suhtutaks niisama mõistetavalt nagu võõrasvanemaga kasvavasse lapsesse.²⁰⁷ Seda võib pidada ka üheks lapsendamissaladuse kehtestamise põhjuseks. Nõukogudeaega mäletavad inimesed teavad rääkida ka juhtumeid, kus last lapsendada soovinud naine „etendas“ naabrite, tuttavate ja isegi sõprade ja sugulaste ees rasedust, et last koju tuues teda oma bioloogilise lapsena näidata. Üheltpoolt võib sellist käitumist pidada lapse kaitsmiseks negatiivse suhtumise eest, kuid teiselt poolt oli sellistel juhtudel tegemist ka valehäbiga asjaolu ees, et lapsendada soovivad isikud ei saa ise omada bioloogilisi lapsi.

Lapsendamise puhul peetakse üheks suurimaks probleemiks aga lapsendamise protsessile järgneva elu järelevalvet ning pakutavat abi, kuivõrd selleks ei ole piisavalt inimressursse ega teadmisi, kuidas neid perekondi aidata.²⁰⁸ Sotsiaalselt on tegemist väga suure probleemiga, kuna ükskõik millise kaalutletud lapsendamise otsusega ei saa olla täiesti kindel, et reaalses elus lapsendaja ka lapse heaolu küsimust järgib.

Kui Eestis algab lapsendamise protsess sisuliselt sellekohase avaldusega, siis Ameerika Ühendriikides algab see enamasti juhtudel lapse otsimisega, milleks kasutatakse erinevaid lapsendamise seotud agentuure. Sellest tulenevalt on Ameerika Ühendriikides kaasaja lapsendamise teenused üha rohkem sarnanemas vabadele turgudele, kus esteetilised profiilid

²⁰⁶ Perekonnaseadus. – RT I, 30.12.2011, 22, § 164.

²⁰⁷ Sotsiaalministeerium. Lapsendamise eelsete ja järgsete teenuste arendamise kontseptsioon. – Arvutivõrgus: www.sm.ee (05.02.2012).

²⁰⁸ Sotsiaalministeerium. Lapsendamise eelsete ja järgsete teenuste arendamise kontseptsioon. – Arvutivõrgus: www.sm.ee (05.02.2012)

rassist, juuste tekstuurist, silmade värvist ja teistest turu muutujatest otsustavad lapse heaolu või vähemalt nende paigutuse tõenäosuse.²⁰⁹

Sarnaselt Eestiga, on Ameerika Ühendriikides lapsendada soovivate isikute nimekiri niivõrd pikk, et isikud peavad olema selleks aastaid järjekorras, mis on seotud suures osas õiguslikult vabade laste puudusega. See on hoogustanud eraagentuuride populaarsust ning kasutamist, mis on omakorda tekitanud olukorra, kus lapsendamine on seotud suurte rahaliste väljaminekutega ning lapsendamisest on saanud omamoodi äritegevus. Seetõttu ei olegi Ameerika Ühendriikidest rääkides niivõrd oluline lapsendamise õiguslik protsess, vaid sellele eelnev tegevus, kus määravaks on saanud eelkõige lapsendaja rahalised vahendid.

Ameerika Ühendriikides tegelevad lapsendamistega nii avalikõiguslikud organisatsioonid kui ka eraõiguslikud. Neist viimased vahendavad tavaliselt ainult imikueas lapsi. Samuti on eraettevõttena sellise teenuse pakkumine tasuline.

Pöörased tasud, mida makstakse lapsendamise agentuuridele, meditsiinilised tasud lapse sünnijärgsetele emadele (või surrogaatemadele), transpordikulud ja elamiskulud, mida iseloomustatakse kui tehingute maksumust, meenutavad makseid, mida tasutakse igas teises kaubandussfääris. Selliseid makseid saab pidada osaks lapsendamise „mustast turust“. Samas, et oleks selge, tundub, et nendes tehingutes on üsna vähe illegaalset. Vastupidi, see kõik annab tunnistust suuresti reguleerimata vabast lapsendamise turust. Vabaturumajanduse reaalsus on see, et pakkumus, nõudlus ja lapse esteetiline eelistus moodustavad lapse hinna.²¹⁰

Näiteks mõjutab lapse väärtust tema rass ja geneetika. Lapsendamist ootav paar võib kulutada 50 000 dollarit, et lapsendada terve, valgenahaline beebi. Mustanahalised vastsündinud lapsendatakse aga 4000 dollari eest. Sellist hinnavahet on püütud seletada sellega, et mustanahalist last on palju keerulisem „müüa“ kui valgenahalist, mistõttu on ka vastava nahavärviga laps „odavam“. Samas, miks peaks saama vähema töö eest rohkem tasustatud, kui suurema töö eest, mida mustanahalise lapse lapsendamine nõuab?!²¹¹

Selliselt võib öelda, et Ameerika Ühendriikide eesmärk lapsendamise protsessis – lapse heaolu – ei ole täidetud.²¹²

²⁰⁹ M. Goodwin. The Free Market Approach to Adoption: The Value of a Baby. – Boston College Third World Law Journal 2006, Vol 26, p 63.

²¹⁰ M. Goodwin. Viidatud töö, p 65- 66.

²¹¹ M. Goodwin. Viidatud töö, p 67.

²¹² M. Goodwin. Viidatud töö p 69.

Uuringute järgi on mustanahalistel lapsendajatel ka vastas-rassist keerulisem kvalifitseeruda lapsendajate ringi. Avalikustatakse isegi, et üksikvanemaga ja madalama sissetulekuga valgenahaline lapsendaja on eelistatum kui mustanahalised perekonnad.²¹³

Tuues aluseks veel asjaolu, et paljud paarid lapsendavad hoopiski väljaspoolt Ameerika Ühendriike, on arusaadavalt lapsendamise turul olemas ka valikuvõimalus.²¹⁴

Lapsendamine ei ole enam pelgalt kodumaine hoolekande teenus, mis püüdleb eelkõige Ameerika Ühendriikides sündinud lapse heaolu poole. Selle asemel on lapsendamine miljoni dollari rahvusvaheline äri, kus kontrollimise alusteks on esteetilised ja geneetilised tunnused.²¹⁵ Tuues võrdluseks Eesti, ei tohiks meil lapsendamine n.ö turumajandusena toimida. Vähemalt on selle kohta olemas PkS-is sätestatud tingimus, mille kohaselt tuleb lapsendamise otsust tehes veenduda, et lapsendamise nõusolekuid ei ole antud tasu või muu hüvitise eest.²¹⁶

Kindlasti ei saa väita, et lapsendamine Ameerika Ühendriikides on kerge protsess, mille raskeim osa peegeldubki vaid sobiva lapse väljavalimises ning raha maksmises. Samas, kui ollakse leidnud endale sobilik laps, siis reeglina korraldab agentuur ka lapsendamise õigusliku poole. Sarnaselt Eestile jälgitakse ka Ameerika Ühendriikides lapsendajate isikuomadusi ning nende sobivust lapsevanemateks. Seejuures arvestades aga, et lapsendamine on saavutanud niivõrd suure äriulatus, tuleb nentida, et vastavast kontrollist on võimalik suhteliselt kergelt mööda pääseda ning lapsendamiseks sobivuse määrajaks saavad isikute rahalised võimalused. Märkimata ei saa jätta ka asjaolu, et suur osa eraagentuuride poolt korraldatud lapsendamisi sisaldavad endas rahvusvahelisi lapsendamisi, mille puhul peavad lapsendada soovivad isikud arvestama ka lapse sünniriigi õigust. Näiteks, kuigi Ameerika Ühendriikides on lubatud lapsendada ka üksikvanemal, ei ole tal võimalik lapsendada selliselt last Hiinast, kuna viimasel on reegel, mille kohaselt peavad lapsendajad olema abielus.

²¹³ M. Goodwin. Viidatud töö, p 70.

²¹⁴ M. Goodwin. Viidatud töö, p 72.

²¹⁵ M. Goodwin. Viidatud töö, p 73.

²¹⁶ Perekonnaseadus. – RT I, 30.12.2011, 22, § 147 lg 2.

3.3. Rahvusvaheline lapsendamine

Lastele, kellele ei ole leitud sobilikke lapsendajaid nende endi kodumaal, võib osutada suureks võimaluseks perekonna leidmisel rahvusvahelise lapsendamise instituut. Miljoneid imikuid ning noori lapsi on maailmas ootamas meeleheitlikult hoolitsevaid kodusid. Paljud neist elavad hoolekandeesutustes ning paljud elavad ka tänavatel ning peaaegu kõik neist surevad selles situatsioonis või kui nad selle ka üle elavad, sisenevad täiskasvanuella kahjustatuna oma lapsepõlve elust, milliselt neid on ilma jäetud vanemlikust hoolitsusest, haridusest ning teistest lapsepõlveks vajalikest võimalustest, mida neil ei ole võimalik kuidagi ka kompenseerida oma perekonnas või tööl. Sealjuures kaasaegne poliitika keelab rahvusvahelise lapsendamise, piirates seejuures võimalusi tagada lastele toetavaid kodusid. Veelgi enam, enamus maailma organisatsioone, kes väidavad end tegutsevat eelkõige lapse huvidest lähtuvalt, on rahvusvahelise lapsendamise vastased.²¹⁷

Tulenevalt sotsiaalhoolekandeseaduse §-st 6 on lapsendamise korraldamine välisriikidest ja välisriikidesse ning vastava registri pidamine sotsiaalministri ülesanded oma sotsiaalhoolekande juhtimisel ja korraldamisel.²¹⁸

Olukorras, kus kas lapsendaja või lapsendatava elukoht ei ole Eestis, ei või kohus seega lapsendamist otsustada ilma Sotsiaalministeeriumi juurde moodustatud rahvusvahelise lapsendamise komisjoni loata. Seejuures võib lapsendamine Eestist teise riiki toimuda üksnes juhul, kui lapse eest ei ole võimalik vajalikult määral hoolitseda Eesti Vabariigis.²¹⁹

Tulenevalt rahvusvahelise eraõigusseadusest, kohaldatakse lapsendamisele lapsendaja elukohariigi õigust. Samas, kui lapse elukohariigi õiguse järgi on lapsendamiseks vajalik lapse või mõne muu temaga perekonnaõiguslikus suhtes oleva isiku nõusolek, kohaldatakse selle suhtes lapse elukohariigi õigust. Eestis elukohta omava lapse lapsendamiseks peavad olema lisaks täidetud ka kõik muud Eesti õigusest tulenevad lapsendamise tingimused.²²⁰

Eestis tuleb rahvusvahelise lapsendamise lubatavuseks moodustada rahvusvahelise lapsendamise komisjon, mis on kolmeliikmeline. Komisjoni liikmeteks on Sotsiaalministeerium, üks maavalitsuse ja üks kohaliku omavalitsuse sotsiaalvaldkonna või lastekaitse spetsialist. Komisjoni esimeheks on Sotsiaalministeeriumi esindaja. Ettepaneku

²¹⁷ E. Bartholet. International Adoption: The Child's Story. – Harvard Public Law Working Paper No 2007-21, p 1.

²¹⁸ Sotsiaalhoolekande seadus. – RT I, 30.12.2011, 47, § 6.

²¹⁹ Perekonnaseadus. – RT I, 30.12.2011, 22, § 165.

²²⁰ Rahvusvahelise eraõiguse seadus. – RT I 2004, 37, 255 ... RT I 2009, 59, 385, § 63.

liikme nimetamiseks teevad maavalitsused ja kohalikud omavalitsused. Liikmed nimetab sotsiaalminister käskkirjaga. Komisjoni pädevusse kuulub lapse Eestis välisriiki lapsendamise taotluse heakskiitmine, lapse välisriigist Eestisse lapsendamise heakskiitmine ning rahvusvahelises lapsendamises koostööpartnerite heakskiitmine vastavalt Haagi Rahvusvahelise Eraõiguse Konverentsi 1993. a riikidevahelises lapsendamises laste kaitseks tehtava koostöö konventsioonile.²²¹

Maailmas peetakse rahvusvahelise lapsendamise tulevikku ebakindlaks. On olemas üldine muster nendest riikidest, kes on avanud end rahvusvahelisele lapsendamisele, piirates selle võimaluse kasutamist selliselt, et aina vähem lapsi paigutatakse rahvusvahelise lapsendamise kaasabil kodudesse. Näiteks on Venemaa ja Hiina suhtes näha, et Venemaalt lapsendatud lapsi jääb üha vähemaks ning Hiina, kes on võtnud vastu uued lapsendamist puudutavad reeglid, piirab lapsendamise võimaluse välistades paljud potentsiaalsed lapsendajad, näiteks üksikvanemad.²²²

Hiina puhul võib veel välja tuua, et kui sealt õnnestub kedagi lapsendada, siis see laps on suure tõenäosusega tüdruk. Seda seetõttu, et imikutest tüdrukuid hüljatakse suurel hulgal johtuvalt kehtestatud ühe-lapse poliitikast.²²³

Siinjuures võib näitena tuua ka Rumeenia, keda sunniti lõpetama rahvusvahelise lapsendamise võimaldamine, sidudes selle kohustuse võimalusega astuda Euroopa Liitu.²²⁴

Rahvusvaheline lapsendamine tagab igal aastal umbes 30 000 lapsele head kodud ja perekonnad, sealjuures 2/3 nendest kõigist lapsendatakse Ameerika Ühendriikidesse. Sellele lapsendamisele alternatiiviks olevad võimalused on lastele üsna kohutavad. Nad kasvaksid üles eluhävitavates tingimustes, hooldekodudes või tänavatel.²²⁵

Lapsed, keda lapsendatakse alles siis, kui nad on juba kuid või aastaid elanud hoolekandenasutuses, ei pruugi lapsendamine anda head tulemust. Nad on kahjuks selleks ajaks niivõrd kahjustatud. Seetõttu näib rahvusvahelise lapsendamise võimalus väga positiivsena just laste endi perspektiivist vaadelduna ning tunduks isegi veel positiivsena, kui riigid muudaksid oma seadusi ning poliitikat, võimaldades rahvusvahelist lapsendamist juba lapse hülgamise hetkest.²²⁶

²²¹ Rahvusvahelise lapsendamise komisjoni moodustamine. – RT I 2010, 34, 187.

²²² E. Bartholet. Viidatud töö, p 11.

²²³ E. Bartholet. Viidatud töö, p 13.

²²⁴ E. Bartholet. Viidatud töö, p 9.

²²⁵ E. Bartholet. Viidatud töö p 18.

²²⁶ E. Bartholet. Viidatud töö, p 18-19.

Negatiivsed lood seoses rahvusvahelise lapsendamisega on kajastatud meedias regulaarselt. Ajalehed teevad esilehekülgede lugusid skandaalidest, mis ümbritsevad laste ostmist või rööve. Sellised artiklid toovad sageli kaasa negatiivse vastukaja rahvusvahelise lapsendamise võimalusele, millega paljud riigid kas ajutiselt või igaveseks lõpetavad laste lapsendamiseks andmise välismaale. Kahjuks väga vähe kajastatakse aga seda, mis oleks nendest lastest saanud siis, kui neid ei oleks lapsendatud ning nad peaksid elama orbudekodus.²²⁷

Rahvusvahelise lapsendamise oponendid toovad välja, et riikidelt võetakse sellisel teel ära nende looduslik vara. Samas tähendab see argument üksnes seda, et ühiskonnal on omanditunne oma laste suhtes. Lapsi, kelle vanemad on endiselt elus, nähakse tavaliselt oma vanematele kuuluvaks, isegi kui puudub reaalne võimalus, et nad võiksid veel kunagi koos ka elada.²²⁸

Arusaam, et lapsed „kuuluvad“ oma bioloogilistele vanematele ning oma päritolu riikidele, on kasutatav selleks, et propageerida ning õigustada poliitikat, milliselt on rahvusvaheline lapsendamine lapsele kahjulik. Selliselt aga hoitakse lapsi pigem kohutavates ennasthävivate hoolekandeesutustes, selle asemel, et nende bioloogiliste vanemate õigusi lõpetada ning anda lapsi lapsendada.²²⁹

Rahvusvahelise lapsendamise kriitikud on keskendunud liigselt asjaoludele, mis võivad minna valesti sellise lapsendamise puhul. Seejuures jäetakse märkimata, mis võib ja tavaliselt ka läheb õigesti.²³⁰

Selline suutmatus näha rahvusvahelist lapsendamist suuremas pildis, kaaludes erinevaid plusse ja miinuseid, mida lapsendamine kaasa toob, ei too kuidagi kasu lastele.²³¹

Tõeliselt lapsesõbralik regulatsioon oleks selline, mis tunnustaks, et rahvusvahelisest lapsendamist tuleb rohkem kasu kui kahju nendele lastele, keda ei saa kasvatada nende endi vanemad. Selline regulatsioon võimaldaks paigutada rohkem hädasolevaid lapsi kodudesse ning sellised paigutused toimuksid laste varasemas eas, nii et neil ei oleks mälestusväärset negatiivset kokkupuudet hoolekandeesutuses olemisest.²³²

On teadatud tõde, et paljud riigid, kust Ameerika Ühendriikide kodanikud lapsendavad, on kohad, kus Ameerika Ühendriikidel või teistel lääneriikidel on olnud kolooniaid.

²²⁷ E. Bartholet. Viidatud töö, p 23.

²²⁸ E. Bartholet. Viidatud töö, p 28.

²²⁹ E. Bartholet. Viidatud töö, p 33.

²³⁰ E. Bartholet. Viidatud töö, p 46.

²³¹ E. Bartholet. Viidatud töö, p 49.

²³² E. Bartholet. Viidatud töö, p 52.

Lapse õiguste konventsioon (edaspidi CRC)²³³ tagab õigusliku raamistiku, mis väljendub lapse õiguses kasvada üles oma perekonna ning kultuuri juures. Seejuures on aga osaliselt meie ettekujutus rahvusvahelisest lapsendamisest oluliselt rikkunud laste nimetatud õigusi.²³⁴

Rahvusvahelise lapsendamise kontekstis tähendab *monohumanism* seda, et lapsi ei nähta kui oma perekonna, ühiskonna ja kultuuri osasid, vaid lihtsalt kui lääneühiskonna täiskasvanute potentsiaalseid lapsi.²³⁵

Nüüdsel ajal on meil olemas ka seadused, mis aitavad tunnustada ning kaitsta lapsi, kellel oleks võimalus kasvada üles oma sünnipäraste vanemate juures või teiste hooldajate juures, kes kuuluvad nende kultuuri.²³⁶

Enamus inimesi mõtlevad rahvusvahelisest lapsendamisest kui teise maailmasõja järgsest fenomenist, mis on seejuures ainult osaliselt õige. Peale sõda peeti rahvusvahelist lapsendamist sisuliselt humanitaarabiks. Selline suhtumine tõi kaasa suurel hulgal lapsendamisi Koreast pärast 1954.aasta Korea sõda. Sealjuures on tõsiasi, et paljud Koreast lapsendatud lapsed olid tegelikkuses Ameerika Ühendriikide sõdurite endi lapsed, kes olid eostatud Korea sõja ajal.²³⁷

Näiteks on Etioopia jäänud suuresti meediapildile seoses hiljutiste kuulsuste poolt läbiviidud rahvusvaheliste lapsendamistega. Samas arvestades selliste lapsendamiste koguarvu, ei ole Etioopia sugugi Ameerika Ühendriikide kodanike poolt lapsendada soovivate riikide esirinnas. Näiteks võrreldes 2007.aastal Hiinast lapsendatud 5453 lapsega, oli Etioopiast lapsendatud samal aastal kõigest 1255.²³⁸

Pärast Korea sõda aset leidnud lapsendamisi on oma iseloomult kirjeldatud kui „kaastundlikke“ ning on võrreldud sageli lapsendamistega, mis viidi läbi Euroopas pärast Teist Maailmasõda. Sealjuures kui nendel ajastutel on palju ühiseid jooni, on neil ka olulisi erinevusi. Esiteks on enamus maailmasõja järgselt lapsendatud lapsed pärit riikidest, keda Ameerika Ühendriigid on pidanud endaga „võrdseks“, kuid kes olid just olnud sõjas, mis oli jätnud neile majanduslikult, sotsiaalselt ja poliitiliselt suure negatiivse jälje. Need riigid olid „esimesest maailmast“ ning nende kodanikud olid valgenahalised eurooplased, kes olid küll

²³³ Convention of the Rights of the Child, G.A. Res. 44/25, U.N. GAOR, 44th Sess, U.N. Doc. A/RES/44/25 (Dec. 12, 1989).

²³⁴ S. King. Challenging MonoHumanism: An Argument for Changing the Way We Think About Intercountry Adoption. – University of Florida Legal Studies Research Paper, No 2008-10, p 414.

²³⁵ S. King. Viidatud töö, p 415.

²³⁶ S. King. Viidatud töö, p 415.

²³⁷ S. King. Viidatud töö, p 419-420.

²³⁸ S. King. Viidatud töö, p 421.

etniliselt erinevad, kuid mitte nii erinevad, et neid oleks olnud raske sulandada Ameerika ühiskonda. Veelgi enam, need lapsed, keda peale maailmasõda lapsendati, olid tihti sama etnilist päritolu oma lapsendajatega.²³⁹ See-eest Koread peeti aga „kolmanda maailma“ riigiks. Sellest tulenevalt rahvusvahelist lapsendamist Koreast peeti väga heatahtlikuks; paljud Ameerika Ühendriikide vanemate otsused olid motiveeritud usulistest või moraalistest püüdlustest ja soovidest „päästa“ orvusid vaesunud kolmanda maailma riigist.²⁴⁰

Põhjus, miks nn arenenud riikide kodanikel on suhteliselt vähe võimalusi siseriiklikult lapsi adopteerida, peitub ilmselt rasestumisvastaste vahendite kättesaadavuses, abortides ning üksikvanemate sotsiaalses aktsepteerimises. Peagi pärast nende vahendite ja heakskiitude levimist, „vajasid“ paljud perekonnad lapsi veelgi enam kui varem. Nagu üks õpetlane (Bergquis) selle kohta ütles: „rahvusvahelisest lapsendamisest sai vahend otsida lastetutele vanematele lapsi.“²⁴¹

Reeglina tähendab rahvusvaheline lapsendamine arenenud riigi ja tööstusriigi vahetust.²⁴²

Rahvusvaheline lapsendamine ei ole vahend, millega saab parandada arenguriikide täbarat olukorda. Isegi suurimad toetajad tunnistavad, et selline lapsendamise viis lahendab ainult väga väikese arvu nende riikide laste probleemidest, keda on hüljatud, väärkoheldud ja tähelepanuta jäetud. Tunnistatakse ka asjaolu, et rahvusvahelise lapsendamise toetajad vaikivad nendest mahajäänud lastest.²⁴³

Rahvusvahelise lapsendamise põhjustest on üks enim levinuimaks faktoriteks „laste päästmine“, mille puhul kujutatakse lapsi suures päästmise vajaduses oma senisest olukorrast. Võrreldes varasema „sõja-orvude“ päästmise põhjustega, liigutakse edasi toomaks uusi põhjuseid ning mingil määral ehk ka ettekäändeid, miks on vaja lapsi arengumaadest päästa. Sellisteks põhjusteks tuuakse näiteks riigi majandusliku olukorra halvenemine, poliitiline ebastabiilsus, siseriiklikud pinged või sõjad, loodusõnnetused, haiguspuhangud, ülerahvastatus ning laialdaselt levinud vaesus.²⁴⁴

Rahvusvahelise lapsendamise juures on leitud ka, et see on riigile häbiväärne tunnus, mis näitab maailmale selle riigi võimetust hoolitseda oma enda kodanike eest, millega kaotatakse

²³⁹ S. King. Viidatud töö, p 421-422.

²⁴⁰ K. Bergquist. International Asian Adoption: In the Best Interest of the Child? – 10 Texas Wesleyan Law Review 2004, p 343.

²⁴¹ S. King. Viidatud töö, p 424.

²⁴² K. Bergquist. Viidatud töö, p 349

²⁴³ K. Bergquist. Viidatud töö, p 349.

²⁴⁴ L. Hillis. Intercountry Adoption Under the Hague Convention: Still an Attractive Option for Homosexuals Seeking to Adopt? – 6 Indiana Journal of Global Legal Studies 1998, p 238.

tähtsat riiklikku vara ning mis võib olla ülimaks näiteks rikaste ühiskondade poolt vaesemate ärakasutamisest.²⁴⁵

Õpetlased võtavad harva positsiooni, et rahvusvaheline lapsendamine peaks olema viimane võimalus arengumaade lastele. Liiga väga tähelepanu on pööratud toodud väidetele, et lääneriigid kasutavad arengumaade ressursse (nende terveid lapsi) jms. Vastupidi, juriidilised õpetlased propageerivad aktiivselt, et lapsi peaks võtma nende kodumaalt ära nii noorena kui võimalik, milliselt on võimalik ära hoida lastel tekkida võivaid vaimseid ja füüsilisi probleeme ning arengu pidurdumist. Õpetlased selgitavad rutiinselt, et rahvusvaheline lapsendamine annab lastele lootust muuta oma elu, pakkudes sageli võimalust põgeneda „vaesusest“ ning suuremat haridust ja tööleidmise võimalusi. Sealjuures on jäetud ka tähelepanuta, et kõige vaesemad riigid maailmas mängivad üsna väikest rolli rahvusvahelise lapsendamise protsessis.²⁴⁶

Lapsendamise põhjuste väljatoomisel on oluliseks tunnuseks ka sünnipäraste vanemate näiline puudumine. Kui kirjanduses sünnipäraseid vanemaid üldse mainitakse, siis viidatakse neile kui surnud olevateks, haigeteks, võimetuteks, vaesunuteks, meeleheitlikeks, hoolimatuteks, uimasti- või alkoholisõltlasteks või oma lapse hülgamise pärast häbi tundvateks.²⁴⁷ Õpetlased peavad lapsendajaid aga ohvriteks, kelle suurimaks huviks on rahvusvahelise lapsendamise protseduuride sujuvamaks muutmine. Lääneriikide lapsendajaid on sageli peetud armastavateks, humanitaarseteks, jõukateks ning leidlikeks hoolitsejateks, kes on valmis reisima maailma lõppu, et päästa ühte last.²⁴⁸

Liiga vähe õpetlasi on võtnud analüüsiks lapse sünnipäraste vanemate vaatenurka rahvusvahelisest lapsendamisest. Selle asemel läbivad sünnipärased vanemad „teiseks muutmise protsessi“, mille järgi ei ole nad väärt oma lapsi kasvatama või loobuvad nad oma õigustest mõne dollari eest. Väga vähe pooldatakse sünnipäraste vanemate toetamist, et nad saaksid oma lapsi ise kasvatada. Vähesed tunnustavad, et on olemas lapsi vaestest riikidest, kes saavad enim kasu just sellest, kui nad jäävad oma perekonnaga, ühiskonnaga ja

²⁴⁵ E. Bartholet. *International Adoption: Overview*. – *Adoption Law and Policy*, 1998, p 5.

²⁴⁶ S. King. Viidatud töö, p 436, 440, 441.

²⁴⁷ L.B. Daly. *To Regulate or Not to Regulate: The Need for Compliance with International Norms by Guatemala and Cooperation by the United States in Order to Maintain Intercountry Adoptions*. – *45 Family Court Review*. 2007, p 620.

²⁴⁸ S. King. Viidatud töö, p 442.

kultuuriga, selle asemel, et neid juurutada välja, rahuldamiseks lääneriikide kodanike soove ja kujutelmaid.²⁴⁹

Seega on sõjajärgsete riikide laste päästmise vajadus asendatud rohkem üldisema tunnusega hädas olevast lapsest, kes pärineb arengumaadest. Seejuures kasutatakse sõna „orb“ iga lapse kohta, kes elab väljaspool ideaalset perekonda arengumaades. Palju aastaid on Ameerika Ühendriikides kehtinud eeldus, et potentsiaalsed lapsendatavad peavad olema „orvud“ Ameerika Ühendriikide immigratsiooniseaduse tähenduses, isegi siis, kui last saatev riik on lapse klassifitseerinud lapsendatavaks. Sellist lähenemist on kritiseeritud ning leitud, et see ei teeni laste parimaid huve ning on liiga lapsendamist kitsendav.²⁵⁰

Vastavalt Haagi konventsioonile, kui perekond ei lapsenda last siseriiklikult, on selle järel eelistatud rahvusvaheline lapsendamine, et vältida lapse paigutamist orbude-, lastekodusse, teistesse asutustesse või muudesse hoolekande võrgustikesse, mis ei pruugi vastata Lääneriikide lähenemisele perekonnast.²⁵¹

Õpetlased küsivad harva, kas mõiste „orb“ laiendamine on seotud Lääneriikide nõudluse rahuldamisega? Vastupidi, paljud autorid kasutavad teadlikult „orvu“ mõiste laiendatud definitsiooni, väites, et selline paindlik definitsioon „päästab“ rohkem lapsi.²⁵²

Kuivõrd Lääneühiskonnas on arutletud, et mõiste „lapse huvides“ tähendab Lääne „perekonna keskmes olemist“, peetakse rahvusvahelist lapsendamist ka lapse huvides olevaks, misiganes on selle hind lapse koduriigile, lastele endile, ühiskonnale või sünnipäraste vanematele.²⁵³

Rahvusvahelist lapsendamist peetakse ka kui turuks, kuivõrd on olemas pakkumus ja nõudlus. Samas reguleerib rahvusvahelist lapsendamist väga keeruline õiguslik raamistik, sealhulgas lapse ja lapsendajate asukoha riigi seadused ning rahvusvaheline õigus.

Lapse õiguste deklaratsioon (edaspidi CRC)²⁵⁴ on kõige laialdasemalt ratifitseeritud rahvusvaheline inimõiguste leping. Selles sätestatakse, et lastel on õigused nagu kõikidel teistel indiviididel ning mis kõige olulisem, need õigused sisaldavad õigust kasvada oma

²⁴⁹ T.L. Perry. *The transracial Adoption Controversy: An Analysis of Discourse and Subordination*. – 21. New York University Review of law and social change, 1994, p 33, 38-41, 40-41, 55-56, 59-61, 68-69.

²⁵⁰ S. King. Viidatud töö, p 445.

²⁵¹ S. King. Viidatud töö, p 446.

²⁵² E. Bogard. Who are the Orphans? Defining Orphan Status and the Need for an International Convention on Intercountry Adoption. – 5 Emory International Law review, 1991, p 571.

²⁵³ B.B. Woodhouse. Protecting Children's Rights of Identity Across Frontiers of Culture, Political Community, and Time. – Families Across Frontiers 1996, p 259, 272.

²⁵⁴ Declaration of the Rights of The Child, G.A. Res. 1386. U.N. GAOR, 14th Sess., Supp. No. 16, U.N. Doc. A/4354 (Nov. 20, 1959).

perekonna ja kultuuri juures. CRC-ga on laialdaselt levinud tunnustus laste õigustest ning sellest, et neid õigusi tuleb kaitsta.

CRC sätestab: „perekond, kui ühiskonna alus ning selle liikmete, eriti laste, loomulik keskkond ja heaolu, peaksid olema tagatud vajaliku kaitse ja abiga, nii et perekond saaks võtta endale vastutuse ühiskonna ees /.../“ ning „laps peaks oma iseloomu täielikuks ja harmooniliseks kujunemiseks kasvama üles perekonnas, kus ta saaks tunda rõõmu, armastust ja mõistmist.“

CRC artikkel 7 kaitseb lapse õigust teada ja olla hoolitsetud oma vanemate poolt. Artikkel 8 kaitseb lapse õigust säilitada oma identiteet, sealhulgas rahvus, nimi ja perekonnaga suhtlemine. Artikkel 9 tagab, et last ei tohi lahutada oma vanematest vastu tema tahtmist, välja arvatud, kui selline lahutamine on lapse huvides ning on kooskõlas nõuetekohase menetlusega.

Paljud nendest, kes toetavad rahvusvahelist lapsendamist, näevad seda kui inimõiguste kaitset, mida pakutakse kõige abitumatele inimestele – lastele, et nad saaksid tunda perekonna armastust ja hoolt, mis võimaldaks neil elada terviklikku elu. Sealjuures paljud, kes sellele vastu on, väidavad, et see rikub laste ning kõigi sünnipärase vanemate inimõigusi ning teenib ainult nende huve, kellel ei peaks olema üldse õigusi – täiskasvanud, kes tahaksid saada vanemateks.²⁵⁵

Rahvusvahelise lapsendamise kriitikud leiavad, et rahvusvaheliselt lapsendatud lastel on raskusi kohaneda oma uue keelega ning kultuuriga või arenevad lastel identiteediprobleemid, mis tulenevad sellest, et neid kasvatab teisest rassist, etnilise päritoluga või rahvusest vanem. Samuti pidurdab see arengumaade arenemist, kuivõrd riigist lapsendatakse välja terveid lapsi, samal ajal, kui vanemad ja puudega lapsed jäetakse maha kasvama hooldekodusesse.

Laste õiguste eest võitleb ka organisatsioon UNICEF (*U.N. Childrens Fund*), kelle eesmärgiks on, et lastele, keda ei saa kasvatada nende oma perekonnad, tuleb leida sobiv alternatiivne perekond selle asemel, et panna neid lastekodusse või muudesse asutustesse, mida tuleks kasutada ainult kõige viimasel hädal ning sedagi ajutise lahendusena.²⁵⁶

²⁵⁵ E. Bartholet. Viidatud töö, p 109.

²⁵⁶ UNICEF UNICEF. UNICEF's position on Inter-country adoption. – Arvutivõrgus: http://www.unicef.org/media/media_41918.html (07.02.2012).

Leitakse, et Euroopa Parlament on võtnud seisukoha, et rahvusvaheline lapsendamine rikub laste inimõigusi ning otsib seetõttu võimalust keelata rahvusvaheline lapsendamine Euroopa Liidu liikmesriikides.²⁵⁷

Ameerika Ühendriikides on loodud süsteeme, kuidas aidata vanemaid, kes ei suuda ajutiselt oma laste eest hoolt kanda. Näiteks San Francisco vanematele pakutakse abi nende põhiliste vajaduste rahuldamiseks (toit, riided jne), õpetatakse lapsevanemaks olemise oskusi, õpetatakse rahaga ümber käima, tagatakse vajadusel kriisinõustamisi, juhendatakse, kus on ohutu elada, taskukohased elamispiinad, tagatakse taskukohane transport või õpetatakse, kuidas kasutada ühistransporti ning suunatakse kohalikke ühiskonna tegevustesse. Valdavaks on saanud seetõttu põhimõte, et vaesus ei saa olla argument, miks vanematelt last ära võtta.²⁵⁸

Haagi konventsioon eelistab vastupidiselt Euroopa Parlamendi lähenemisele selgelt rahvusvahelist lapsendamist juhul, kui lapsele ei leita sobivat perekonda tema asukohariigis.

Eesti kontekstis rahvusvahelisest lapsendamisest rääkides tuleks märkida, et sellel on pigem negatiivne varjund. Teadaolevalt on Eesti riigi probleemiks on üha vananev ning vähenev ühiskond ning riigi prioriteediks on rahvastiku kasv ja positiivne iive, mis on jätkusuutliku ühiskonna aluseks. Sellest tulenevalt ei ole ka imeks pandav, et lapsendada soovivate isikute internetifoorumites on sageli välja toodud, et Eestist on võimalik välismaale lapsendada vaid puudega lapsi. Kuigi seadusandluse kohaselt ei peaks olema vahet, kas rahvusvaheliselt antakse lapsendada terve või puudega laps, ei ole võimatu, et praktikas seda vahet siiski tehakse. Kuna rahvusvaheliselt lapsendatud laste tervise kohta puudub igasugune statistika, ei ole võimalik nimetatud kahtlust kontrollida. Juhul, kui riik tõepoolest annab välisriikide kodanikele lapsendada vaid puudega lapsi, tõstatab see hulgaliselt eetilisi ja sotsiaalseid küsimusi.

Nagu eelnevalt on käsitletud leidnud, on rahvusvahelise lapsendamise skeptikud arvamusel, et selline lapsendamine on vastuolus lapse heaolu küsimusega, sealhulgas tema identiteediga ning õigusega kasvada üles oma riigis, kus arvestatakse ning arendatakse tema rahvustunnetust ning räägitakse tema identiteedile omast keelt. Samuti leitakse, et laps on riigile niivõrd suureks varaks, et tema „loovutamine“ teisele riigile on kaotus riigi inimressuris, kes hakkaks tulevikus teenima riigi huve, olles riigile kui sellisele kasulikuks subjektiks.

²⁵⁷ European Parliamentaries Break the Nicholson Monopoly of International Adoptions. – Bucharest Daily News. Mar. 8, 2006. – Arvutivõrgus: <http://www.charlestannock.com/pressarticle.asp?ID=1190> (04.02.2012).

²⁵⁸ S. King. Viidatud töö, p 465.

Rahvusvahelise lapsendamise pooldajad aga leiavad, et igasugune võimalus, mis on vanemliku hoolitsuseta jäetud lapsele antud, et leida endale armastav ning hooliv perekond, ületab kõiki teisi väärtuseid ning vastulauseid, mida esindavad rahvusvahelise lapsendamise skeptikud. Seega on riigi poolt väga positiivne ning tervitatav, et puudega lastele antakse võimalus elada paremat ja kvaliteetsemat elu. Välisriigist lapsendaja on reeglina rahaliselt rohkem kindlustatud, mistõttu on nad potentsiaalselt võimekamad arvestama lapse erivajadusi ning pakkuma talle erinevaid ravi- või elukvaliteeti tõstvaid võimalusi. Samas on autori hinnangul sellise elukvaliteedi saamiseks õigustatud ka terved lapsed, kes elavad samuti lastekodudes ning kes tunnevad samuti puudust armastavast, hoolitsevast ning materiaalselt kindlutatud perekonnast. Võimaldades rahvusvaheliselt lapsendada vaid puudega lapsi, võtab riik ülejäänud lastelt võimaluse elada perekonnas.

Eetilise vaatenurgast tekib siin ka teine pool. Kui riik näeb rahvusvahelist lapsendamist kui ohtu, mis võtab talt tulevased ühiskonnaelu edendajad ära, siis tundub, et puudega laste rahvusvaheline lapsendamine on viis, kuidas riik saab lahti kohustusest hoolitseda oma kõige nõrgamate liikmete eest ning vabaneda vastutusest nende edasise elu ning käekäigu eest. Kindlasti ei ole selline käitumine eetiline ning õige, kui riik on kehtestanud topeltstandardid laste heaolu käsitluses olenevalt lapse tervislikust olukorrast.

Juhul, kui riik tõepoolest piirab rahvusvahelisi lapsendamisi, võimaldades seda vaid puudega lastele, on ta rikkunud Lapse õiguste konventsiooni mittediskrimineerimise põhimõtet, mida väljendab selle artikkel 2. See sätestab, et konventsioonis sisalduvad õigused kuuluvad eranditult igale lapsele sõltumata tema päritolust, sotsiaalsest staatusest, seisundist, puudest jne. viide

Sotsiaalministeeriumi pressiesindaja poolt edastatud andmetel lapsendati 2011.aastal uude välisriigis asuvasse perekonda 110-st lapsendatud lapsest 15. Nendest üheksa last lapsendati Rootsi Kuningriigi perekondadesse ning kuus Ameerika Ühendriikide perekondadesse. Tuues võrdluseks 2010.aasta, siis välisriiki lapsendati 28 last, kellest üheksa lapsendati Rootsi kuningriiki, kuusteist Ameerika Ühendriikidesse, kaks Kanadasse ning üks laps Prantsusmaale. Samuti anti teada, et kuivõrd Eestil on otselepingud välisriiki lapsendamiseks hetkel vaid kolme riigiga: Ameerika Ühendriigid, Rootsi Kuningriik ja Soome, võimaldatakse ülejäänud riikidesse lapsendatakse vaid juhul, kui lapsendajal on Eesti taust või ta on lapsele sugulane.²⁵⁹

²⁵⁹ S, Randalid. Mullu lapsendati Eestist välismaale 15 last. ERR uudised 15.04.2012. – Arvutivõrgus: <http://uudised.err.ee/index.php?06250588> (16.04.2012).

Teiselt poolt ei tähenda rahvusvaheline lapsendamine vaid laste niiöelda väljaandmist, vaid ka sissetoomist välisriikidest. Tõenäoliselt on Eesti inimesed valmis seda teed ka ette võtma, kuid seni, kuni oleme ise lapsi väljaandev riik, ei ole kuigi eetilise hakata välisriikide lapsi Eestisse lapsendama.

Juhindudes eeltoodust tuleb korrata tööd läbivat põhimõtet, et lapse huvides on saada endale armastav, hooliv perekond. Seetõttu ei peaks olema ka mingit tähtsust, mis rahvusest, riigist vms lapsendajad pärinevad. Senikaua, kui on kindlaks tehtud, et lapsendada soovivad isikud on sobilikud vanemateks ning nad suudavad lapsele pakkuda paremat elu kui seda suudab lastekodu, tuleks igal juhul eelistada lapse paigutamist perekonda. Oma kultuuri ja keele tundmine on kahtlemata iga inimese õigus ning oma identiteedi määratlemisel oluline osa, kuid see ei kaalu kindlasti üles iga üksikisiku vajadust olla armastatud, hoitud ning omada perspektiivikat tulevikuväljavaadet.

Kokkuvõte

Lapsendamine sotsiaalõigusliku fenomenina on tuntud juba inimühiskonna algusaegadest. Seejuures ei ole vaatamata lapsendamist puudutavate regulatsioonide muutusele ajas, muutunud oluliselt lapsendamise tähendus, milleks peetakse sisuliselt ühe isiku võimu alt teise isiku võimu alla minekut. Kuigi Rooma ajastul seostati lapsendamist tavapäraselt naissoost isiku üle võimu saamisega või üleandmisega, olenemata tema vanusest, on see oma õiguslikult tähenduselt üsnagi sarnane tänapäeva lapsendamisega kaasnevate õiguste ning kohustustega. Samas ei saa märkimata jätta, et vastavat instituuti puudutavad aspektid on siiski olulisel määral muutunud, olles mõjutatud suures osas ka usulistest suundadest. Lisaks on tänapäeva ühiskonda ilmestamas erinevad teaduslikest arengutest tulenevad lapsendamise erivormid, kus võib tinglikult pidada lapsendamiseks ka olukordi, kus isikud „lapsendavad“ teise naise embrüo või lapsendatakse oma bioloogiline laps, kelle on sünnitanud hoopiski teine naine.

Võrreldes Eesti Vabariigi ja Ameerika Ühendriikide lapsendamise ajaloolisi aspekte, saab eristusena välja tuua viimase radikaalseid muutusi lapse parimate huvide väljaselgitamisel, kus on lähenetud erinevalt küsimustele, keda võib lapsendada, kes on õigustatud kasvatama oma bioloogilist last ning kes ja millistele nõudmistele vastavad isikud on õigustatud lapsendama. Eriti tähelepanuväärseks tuleks pidada reverendi Charles Loring Brace poolt 19.sajandi lõpul, 20.sajandil alguses Ameerika Ühendriikides orbude rongide asutamist, mis oma eesmärgilt võis olla küll üllas, kuid teostuselt ning vahenditelt vastuoluline kõikidele tänapäeva ühiskonna põhimõtetele lapse heaolust. Toodud ajastul ei peetud näiteks lapse huvides olema olukorda, kus teda kasvataks vaid tema üks bioloogiline vanem, mistõttu eemaldati sellisest perekonnast lapsed ning saadeti nad rongiga New Yorgist läände, kus igas peatuses oli kohalikel elanikel, tavaliselt farmeritel, võimalus võtta laps(ed) enda perekonda. Seejuures ei kontrollitud lapsendajate sobivust lapsevanemaks ning puudus ka igasugune järelevalve laste heaolust uutes perekondades. Alles aastaid hiljem selgus kurb tõsiasi, et suur osa lapsi ei saanud endale siiski armastavat ja hoolivat perekonda, vaid neid kasutati tööjõuna või muul viisil ära. Selliste ajalooliste sündmuste teadmine on aga tähtis, kuna aitab meil mõista, miks on vaja selgitada, mis on lapse parimates huvides.

Eesti Vabariigi lapsendamist puudutavast ajaloost rääkides tuleks lähtuda eelkõige nõukogudeaegsest poliitikast. Nõukogude Eesti suurima puudusena antud valdkonnas võib välja tuua asjaolu, et vanemliku hoolitsuseta jäänud lapsed jäid reeglina riiklikku

hoolekandesüsteemi, kus ei peetud oluliseks leida lastele armastavat ja hoolivat perekonda. Eesti Vabariigi taasiseisvumisel tuli hakata aga vastavat mõttekäiku reformima, mille eesmärgiks sai võimalikult paljude vanemliku hoolitsuseta jäänud laste paigutamine perekonda. Selle mentaliteedi juurutamisega tegeletakse tänase päevani.

Nagu korduvalt juba välja toodud, on 21.sajandil saanud rahvusvaheliselt üheks peamiseks eesmärgiks lapse huvide kaitse, mille osas annavad suure panuse ka valitsusvälised organisatsioonid. Eelkõige on leidnud tunnustamist mõttekäik, et lapse huvides on peaaegu alati kasvada üles oma bioloogilis(t)e vanema(te) juures, mistõttu saab lapse eraldamine oma perekonnast olla tõepoolest vaid viimane ja äärmuslik meede. Olukorras, kus last ei saa kasvatada tema bioloogiline vanem, peetakse järgmiselt paremaks kasvada üles hoolivas ja armastavas perekonnas, mistõttu tuleks seda igal võimalikul juhul eelistada võimalusele paigutada last riiklikku asutusse. Arvestades aga uut perekonda vajavate laste delikaatset olukorda, on iga selline perekonda paigutamise otsus vaja eelnevalt põhjalikult läbi kaaluda ning selgitada välja uue perekonna sobivuse lapse vajadustele. Eelduslikult peaks vastava sobivuse kindlakstegemisel olema suureks abiks kohustuslikud küsimustikud lapsendajatest ning lapse ärakuulamine.

Käesolevas magistritöös on autor välja toonud lapsendamist puudutavaid regulatiivseid aspekte, mille vastavus lapse parimatele huvidetele võib olla küsitav. Nii näiteks on töö autor seisukohal, et kuigi lapse huvides on jääda kokku oma bioloogiliste õdede-vendadega, ei tuleks lapsendamise otsuse tegemisel pidurduda selle juures, et lapsendajad ei ole valmis lapsendama kõiki omavahel bioloogiliselt seotud lapsi. Lähtudes iga lapse huvidest eraldi, on võimalus kasvada üles hoolitsevas perekonnas tõenäoliselt parem, kui riiklikus asutuses.

Kui Eesti Vabariigis on lapsendamise vahendamise eest tasu võtmine keelatud, siis Ameerika Ühendriikides tundub olema vastav võimalus muudetud iseseisvaks äriks. Lisaks riiklikule tasandile tegelevad lapsendamise vahendamise väga paljud eraettevõtted, kus lastega kaubitsemine on tekitanud olukorra, kus igal lapsel on oma hind, mis vastab tema rassile, soole ning riiklikule ja usulisele päritolule. Kuigi juba lapsele hinna määramist ei saa pidada eetiliseks, toob selline äritegevus juurde veel rohkemgi sotsiaalseid probleeme, kui võiks esialgu arvata, sealjuures küsimus lapsendajate sobivusest lapsevanemaks ning hilisem järelevalve.

Järelevalve puudumist lapsendamise protsessile järgnevas elus peetakse suureks probleemiks nii Eesti Vabariigis kui ka Ameerika Ühendriikides. Kuigi lapsendamisele eelnev kontroll lapsendajate sobivuses on küllaltki suuremahuline ning peaks andma otsuse tegemisel

piisavalt kindlust otsuse õigsusest, ei asenda see kontrolli hilisema elu toimivusest. Tõsi küll, selline kontroll ei saaks ega tohiks olla perekonna elu segav ning teostatud regulaarselt, kuna võib õõnestada võimalust lapsel ning lapsendajatel tunda end ühtse perekonnana.

Arenenud riikide lapsendamise õigusest lähtudes, peab lapsendamise otsuse tegemisel kohtunik eelkõige kaaluma, kas last lapsendada soovivad isikud vastavad tema ootustele ning vajadustele. Oluliseks peetakse ka tõenäolise usaldusliku suhte väljaselgitamist lapse ja lapsendaja vahel. Lisaks tuleks lapsendamisega seotud tagajärgi arvestades kaaluda Eesti regulatsiooni puhul näiteks, kas lapsele uue eesnime ja sünnikuupäeva andmine on lapse parimates huvides või võib see lapsendatavas tekitada pigem teatavat ebakindlust ning enesemääramatust.

Arvestades, et nii Eesti Vabariigis, Ameerika Ühendriikides kui ka kõikjal mujal maailmas on endiselt väga palju lapsi, kes vajavad perekonda, võib ühe suurima lapsendamist puudutava probleemina välja tuua piirangud, millistesse perekondadesse keelatakse last lapsendada. Selliselt on Ameerika Ühendriikide teatud osariikides küll lubatud, kuid Eesti Vabariigis kindlalt keelatud lapsendada kahel samasoolisel isikul või kahel isikul, kes ei ole omavahel abielus. Kuivõrd Eesti Vabariigi perekonnaseaduse kohaselt on õigus lapsendada vaid kahel omavahel abielus oleval isikul või ühel isikul eraldi ning tsiviilõiguslik abielu sõlmitakse vaid mehe ja naise vahel, ei ole hetkel kehtiva regulatsiooni järgi võimalik samasoolistel paaridel lapsendada. Sellise piirangu olemust on erialakirjanduses püütud selgitada eelkõige oma seksuaalse orientatsiooniga halva mõju avaldamises lapsele. Samas ei tugine see arvamus ühelegi teaduslikule uuringule, mistõttu tuleb seda pidada pelgalt spekulatsiooniks ning seetõttu ka põhjendamatuks piiranguks laste paigutamisel perekondadesse.

Eesti Vabariigis tuleks teiseks suureks probleemiks laste paigutamisel perekondadesse pidada ka negatiivset hoiakut rahvusvahelisse lapsendamisse, nähtusesse, mis on Ameerika Ühendriikides väga laialdaselt levinud. Kuigi kehtiva seadusandluse kohaselt on võimalik välisriikides elavatel isikutel lapsendada lapsi ka Eestist, on levinud arusaam, et realselt on selline võimalus väga väike ning piirdub suurel määral puudega laste väljaandmisel. Samas on toodud väide statistiliselt ja riiklikul tasandil tõendamata ning tugineb üksnes inimeste poolt suhtlusvõrgustikes jagatud teabele. Kui aga vastav väide peaks tõepoolest paika pidama, võib sellest järeldada, et riik soovib hoida võimalikult paljud oma tulevikku kujundavad lapsed endale, hoolimata selle hinnast lapse kui indiviidi elule, kuid on valmis välja andma nõrgemaid, suuremat hoolt ja väljaminekuid vajavaid lapsi. Selline lähenemine ei tundu olema õiglane kellegi suhtes. Üheltpoolt ei ole õige, et lapsed, kellel oleks võimalus paremale elule

perekonnas, keeldutakse seda andmast põhjusel, et uus perekond asuks välisriigis ning teiselt poolt anda puudega lapsi välisriikides elavatele isikutele eemärgiga vabaneda koormast, mida riik peaks kandma nende laste kasvatamisel ning hilisemas eluetapis. Lähenedes toodule sotsiaalsest ja õiguslikust vaatenurgast, on tegemist asjaoludega, mis vääraks suuremat uurimist ning põhjuste ja tagajärgede väljaselgitamist riiklikul tasandil.

Kokkuvõtlikult on töö autor seisukohal, et lapsendamise regulatsioonis on lapse huvide seisukohast vaadelduna puudujääke nii Eesti Vabariigi kui ka Ameerika Ühendriikide õiguses. Seejuures on Eesti Vabariigi regulatsioonis ilmselgelt suuremad piirangud lapsendamise võimaldamises, millela saaks tagada võimalikult paljude vanemliku hoolitsuseta jäänud õiguslikult vabade laste paigutamist perekonda. Kuigi liigne liberaalsus võib kaasa tuua uusi sotsiaalseid, sageli pigem eetilisi probleeme, tuleb Ameerika Ühendriikides üha enam levinud põhimõtet lapse huvide kaitstusest lapsendajate ringi suurendamisega, pidada oluliseks arenguks lapse heaolu tagamisel.

THE SOCIAL-LEGAL ASPECTS OF ADOPTION IN THE COMPARISON OF REPUBLIC OF ESTONIA AND THE UNITED STATES

Resume

The institute child-parent-state is the bases of sustainable society. Therefore it is important to regulate the relations between states and families, where there should be especially pointed out the welfare of a child and the family. In all over the world there are lots of children placed in the institutions, where there is an opportunity to adopt legally freed children. Insofar as most of the adoption ever made, are in the United States, has the author of this paper considered to be appropriate to compare the aspects of adoption between Estonian and the United States regulations.

The goal of this paper is to explain, which historical changes has impacted the regulation of adoption in Estonia and the United States. Also has the author tried to find, whether the regulations conform to the best interest of a child. For that the author has used legislations, courtreports, different professional literature and research articles.

The concept of adoption is known from the Roman era, which is known as the start time for the society. Still, the regulation of adoption was slightly different as it is today. So, for example, unlike today, could the adopter be only a male and regardless of age, could the adoptee be in a rule a woman. Also has the institute of adoption been affected in people religious belief.

In sum, the adoption of a child within the meaning of today's society is a legal process with a consequence of rights and obligations emerging between the adopter and adoptee. Adoptions may be carried out only concerning to legally freed children, who are orphans, who's parents have lost the legal rights over their child or they have renounced it themselves.

One peculiar feature of modern society is the rise of new, special types of adoptions. According to this we may consider as an adoption the adoption of Embryo, where a woman can „adopt“ another women's embryo and gives birth to it. The other type is surrogacy, which is quite common in the United States and where there can be situations, where people have to adopt their biological child, who is birth by another woman.

Compared to the Republic of Estonia and the United States historical aspects of adoption, can be distinction to bring radical changes in the last state concerning the best interest of a child, where the approach to the questions, who could be the adoptee, adopter and who has the right

to grow their own biological children. Particularly noteworthy is in the end of 19th and in the beginning of 20th century, where reverend Charles Loring Brace established the orphan trains, which proved to be controversial to everything we consider to be in the interest of a child today. For example in this era, there was an opinion that it is not in the best interest of a child, when he/she grows up with only one biological parent, therefore this child was removed from he's/her family. Knowing the historical events concerning to children, helps us understand the necessity of revelation of the best interest of a child.

Concerning the historical adoption aspects in Estonia, it is suitable to look back in the policy of Soviet union. The biggest lack in this field was the fact that children without parental care were left to the national welfare, where the state did a very little to find these children a loving and caring family. Restoration of Estonian independence, however, the line of this thinking was to reform. The new goal of our state was to place as much children as possible to homes and families. Rooting this mentality lasts to this day.

In the 21st century has become one of the main international goal protecting the interest of the child, which contribute greatly to the non-governmental organizations. In particular the reasoning has been recognized that the interest of the child is almost always growing up with their biological parents, so that separating children from their families can indeed be only the latter and extreme measure. In a situation where a child cannot grow in its natural parent, the following is considered better to grow up in a caring and loving family, therefore it should be , wherever possible, given preference to this possibility instead of placing children in state institutions. However, given the delicate situation of children in need of a new family, must this kind of decisions been made with thoroughly considered and identified with the needs of the child. Presumably, in identifying the fitness of a family should be a great help to inspect the questionnaires that have been filled out by adoptive parents and hearing of the child.

The author of this paper has pointed out several aspects of adoption regulations, in which a child's best interests may be questionable. For example, the author believes that while the interest of the child may be remaining with their biological sisters and brothers, the fact that the adoptive parents are not ready to adopt all of these biologically related children should not have a major impact to the decision about adopting one particular child. Based on each child's individual interests, to have a chance to grow up in a nurturing family instead of an institution is almost always better.

When in the Republic of Estonia it is forbidden to take fees for adoption mediations then in the United States it seems to be an independent business. In addition of dealing adoptions in a

national level, there seems to be lots of private businesses, where the trafficking of children has created a situation where every child has a price corresponding to his race, sex, and national and religious origins. While pricing the child can not to be considered to be ethical, can this kind of business activity bring up more social problems than you might initially think.

One of them can be the lack of supervision concerning the life after adoption, which is held as a major problem in both in the Republic of Estonia and in the United States. True, such a review should not be disruptive a family life, and performed regularly as it may undermine the possibility of the child and adoptive parents to feel themselves like a true family.

Given that throughout the world are still very many children in need of family, the limitations of adoptions are one of the largest problems concerning of placing as much children as possible to families. In this way are certain states of the United States admitted but in the Republic of Estonia clearly prohibited same-sex adoptions of two persons or two persons who are not married to each other. Insofar as according to family law of Republic of Estonia, it is possible to adopt a child by two persons who are married to each other and the right to marry is only for a man and a woman, is the law forbidding adoptions by two same-sex partners. That kind of limitations are explained in the literature with the impact of parents sexual orientations on children. While this opinion is not based on any scientific study, and must therefore be regarded as mere speculation and, therefore, unjustified restrictions on the placement of children in families.

Another major problem in the Republic of Estonia is a negative attitude towards international adoptions, a phenomenon that is very widely distributed in the United States. Although current legislation allows to adopt children from Estonia to foreign countries, it is widely understood that such a possibility is actually very small and largely confined to the issue of disabled children. True, the assertion is based solely on people's social networks shared information and is not proven in any way. However, if the argument should really keep in place, it may be concluded that the state wants to keep as many profitable children to their own, despite the price of a child's life, but is willing to give the weaker, more children in need of care and cost. This approach does not seem to be fair to anyone. From one part it is not right that children who have a chance of a better life in the family, are refused to it because people who are willing to adopt the child is from foreign country and in the other side it is also incorrect that the state gives out disabled children to get rid of the burden that the state should bear in the child rearing and later in life. Approaching as outlined in the social and

legal point of view, it is the circumstances, that are worthy of greater investigation of the causes and consequences of identification at the national level.

In summary, the author considers that there are shortcomings in the regulation of adoption both in the regulations in Republic of Estonia and in the United States aswell. However, in the regulation of adoption in Republic of Estonia, there are clearly more strict limitations, without which there could be placed more children in families.

Kasutatud kirjandus

1. A. Ammas. Kas Eestis võiks olla asendusemadus lubatud? – Postimees 14.01.2012. Arvutivõrgus: <http://www.naine24.ee/702438/kas-eestis-voiks-olla-asendusemadus-lubatud/?redir=> (07.02.2012).
2. A. Dwivedi. Surrogate Mother and Legal Complexity. – Arvutivõrgus: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1612712 (23.04.2012).
3. A. Henberg. Eesti lastekaitse regulatsioon. Lastekaitse Liit, Tallinn, 2004.
4. A. Siplane. Kasuperede arengust Eestis. Bakalaureusetöö. – Tallinna Pedagoogikaülikool, 1998.
5. A. Stephenson. A History of Roman Law: With a Commentary of the Institutes of Gaius and Justinian. – Littleton 1992.
6. A.M. Kupenda. Two Parents Are Better than None: Whether Two Single, African American Adults – Who Are Not in a Traditional Marriage or a Romantic or Sexual Relationship with Each Other – Should Be Allowed to jointly Adopt and Co-Parent African American Children. – 35 Louisville Journal of Family Law, 1997, Vol 703.
7. B. Carey. Experts Dispute Bush on Gay-Adoption Issue. – New York TIMES, Jan. 29, 2005, at A16.
8. B. Nicholas. An Introduction to Roman Law. – Oxford 1991.
9. B.B. Woodhouse. Protecting Children's Rights of Identity Across Frontiers of Culture, Political Community, and Time. – Families Across Frontiers 1996.
10. C. Ciano-Boyce, L. Shelley-Sireci. Who is Mommy Tonight? Lesbian Parenting Issues. - 43 J. HOMOSEXUALITY, 2002, No 2, at 1.
11. C. Forder, K. Saaloos. The Establishment of Parenthood: A Story of Successful Convergence? – Maastricht Faculty of Law Working Paper No 2007-01.
12. C.E. Grella. Influence of Gender, Sexual Orientation, and Need on Treatment Utilization for substance Use and Mental Disorders: Findings from the California Quality of Life Survey. – 19 BMC Psychiatry, 2009.
13. C.P. Kindregan Jr, M. McBrien. Embryo Donation: Unresolved Legal issues in the Transfer of Surplus Cryopreserved Embryos. - Villanova Law Review 2004, Vol 49.
14. D. Blankenhorn. Fatherless America: Confronting our most urgent social problem. – New York: HarperCollins, 1995.
15. D. Kochenov. Gay Rights in the EU: A Long Way Forward to the Union. – 27. Croatian Yearbook of European Law & Policy 2007, Vol 3.
16. D. Pollack, M. Bleich, C.H. Reid Jr, M. Fadel. Classical Religious Perspectives of Adoption Law. – Notre Dame Law Review 2004, Vol 79.
17. D.L. Chambers. For the Best of Friends and for Lovers of All Sorts, a Status Other than Marriage – 76 Notre Dame Law review. 2001, Vol?
18. E. Bartholet. International Adoption: Overview. – Adoption Law and policy, 1998.
19. E. Bartholet. International Adoption: The Child's Story. – Harvard Public Law Working Paper No 2007-21.
20. E. Bogard. Who are the Orphans? Defining Orphan Status and the Need for an International Convention on Intercountry Adoption. – 5 Emory International Law review, 1991.
21. E. Bureson. International Human Rights Law and Co-Parent Adoption. - Loyola Law Review, 2010, Vol 55.
22. E. Liiv. Lapse ärakuulamine tsiviilkohtumenetluses. – Juridica 2006/IV.
23. E. Salumaa. 10. peatükk. Lapsendamine. – Juridica 1995/I, lk 9-10.

24. G. Mulheir, K. Browne, H. Agathonos-Georgopoulou. De-institutionalising and transforming children's services – A guide to good practice, 2007. – Arvutivõrgus: https://docs.google.com/viewer?a=v&q=cache:F5_1NFT2irgJ:www.mpsv.cz/files/clanky/8977/DE-STITUTIONALISING.pdf+de-institutionalising+and+transforming+children%C2%B4s+services&hl=et&gl=ee&pid=bl&srcid=ADGEESismz0CkXGTu2MQ5gygt8YW--TXLTubhXzKJw5oS0tcDaFelmtZCooEkbmX3o-73R3lmUiaHfdM6sZTf4IuhrwQFY4uYlhSnicY2sMeDccYJt2f3GQ0hiGXPoZkXewOVkozcZfp&sig=AHIEtbRC2iE06stsPZzLowFVNx2oklSwaQ (13.02.2012).
25. G. Andersson. The Demographics of Same-Sex Marriages in Norway and Sweden. – 43 DEMOGRAPHY , 2006, 79.
26. G.W. Dent Jr. No Difference?: An Analysis of Same-sex Parenting. Ave Maria Law Review, Forthcoming. – Case Legal Studies Research Paper No 2011-11.
27. H. Alstein, R.J. Simon. Introduction to Intercountry adoption. A multinational perspective 1,2. – USA, 1991.
28. H. Eelrand. Lapsendamisel suurimaks takistuseks rahapuudus. – Eesti Päevaleht, 13.10.2001. Arvutivõrgus: <http://www.epl.ee/news/eesti/lapsendamisel-suurimaks-takistuseks-rahapuudus.d?id=50810245> (07.02.2012)
29. J. Feinberg. Friends as Co-Parents. – University of San-Francisco Law Review (USFL) 2009, Vol 43.
30. J. Hainsworth. How the Economic and Financial Crisis is Affecting Children and Young People in Europe. – Arvutivõrgus: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1761271 (15.12.2011)
31. J. Sootak. Lapsesooiv ning lapse ja embrüo inimväärikus. Kunstliku viljastamise ja embrüokaitse seadusest. – Juridica 1997/IX.
32. K. Bergquist. International Asian Adoption: In the Best Interest of the Child? – 10 Texas Wesleyan Law Review 2004.
33. K. Boele-Woelki. The Legal Recognition of Same-Sex Relationships Within The European Union. - 2 TUL. L. REV. , 2008.
34. K. Browne. Alternatiivne laste hoolekanne – praktika ja selle mõju. Seminari ettekanne 13.03.07 EL Daphne/WHO koolitusprogrammi raames. Tallinn, 2007.
35. K. Fethers. Sexually Transmitted Infections and Risk Behaviours in Women Who have Sex with Women. – 76 SEXUALLY TRANSMITTED INFECTIONS, 2000.
36. K. Hong. Parens Patri (Archy): Adoption, Eugenics, and Same-sex Couples. – California Western Law Review 2003, Vol 40, No 1.
37. K. Kerstna-Vaks. Hagita menetluse üldised küsimused. Riigikohtu praktika. – Juridica 2011/V.
38. K. Kiirend. *Capitis deminutio minima*: Rooma õiguse allikad vs senine uurimistraditsioon. – Juridica 2011/II, lk 139-147.
39. K. Tonts. Kasupere taasiseseisvunud eesti hoolekandes. Bakalaureusetöö, Tartu, 1999. – Arvutivõrgus: <http://raulpage.org/koolitus/kasupere/tonts.html> (29.02.2012).
40. K.T. Graham. Same-sex couples: Their Rights as Parents, and Their Children's rights as Children. - 48 Santa Clara Law review, 2008, 999, 1000.
41. L. Hillis. Intercountry Adoption Under the Hague Convention: Still an Attractive Option for Homosexuals Seeking to Adopt? – 6 Indiana Journal of Global Legal Studies 1998.

42. L.B. Daly. To Regulate or Not to Regulate: The Need for Compliance with International Norms by Guatemala and Cooperation by the United States in Order to Maintain Intercountry Adoptions. – 45 Family Court Review. 2007.
43. M. Goodwin. The Free Market Approach to Adoption: The Value of a Baby. – Boston College Third World Law Journal 2006, Vol 26.
44. M.M. Mahoney. Stepparents as Third Parties in Relation to Their Stepchildren. – Family Law Quarterly, 2006, Vol 40.
45. M.S. Wald. Adult's Sexual Orientation and State Determinations Regarding Placement of Children. – Stanford Public Law Working Paper, 2006, No 920670.
46. N.G. Maxwell. Unification and Harmonization of Family Law Principles: The United States Experience. – European Family Law, 2003, Vol 4.
47. P. Ames. Dutch Gays Dont Take Advantage of Opportunity to Marry. – Arvutivõrgus: <http://www.globalpost.com> (12.03.2012).
48. P.Sattawan, P.P. MEdhi. Resolving Disputes Arising Out of Surrogacy. – Arvutivõrgus: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=998512&download=yes (23.04.2012)
49. R. Hodgkin, P. Newell. Implementation Handbook for the Convention on the Rights of the Child. – United Nations Children's Fund 1998.
50. R.F. Storrow. Recuing Children from the Marriage Movement: The Case Against Marital Status Discrimination in Adoption and Assisted Reproduction. – 39 U.C. DAVIS Law Reviw 2006, Vol 305.
51. R.F. Wilson. The Harmonisation of Family Law in the United States. – Arvutivõrgus: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1031149&http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1031149 (15.12.2011).
52. S. Randlaid. Mullu lapsendati Eestist välismaale 15 last. ERR uudised 15.04.2012. – Arvutivõrgus: <http://uudised.err.ee/index.php?06250588> (16.04.2012).
53. S. King. Challenging MonoHumanism: An Argument for Changing the Way We Think About Intercountry Adoption. – University of Florida Legal Studies Research Paper, No 2008-10.
54. S. Randlaid. Mullu lapsendati Eestist välismaale 15 last. ERR uudised 15.04.2012. – Arvutivõrgus: <http://uudised.err.ee/index.php?06250588> (16.04.2012).
55. T.L. Perry. *The transracial Adoption Controversy: An Analysis of Discourse and Subordination.* – 21. New York University Review of law and social hange, 1994.
56. V.E. Hamilton. Family Structure, Children, and Law. – 24 Washington University Journal of Law & Policy, 2007, Vol 9.
57. W.R. Schumm. Children of Homosexuals More Apt to Be Homosexuals? A Reply to Morrison and to Cameron Based on an Examination of Multiple Sources of Data. – 42 Journal of Biosocial Science , 2010.

Kasutatud normatiivmaterjal

58. Children (Scotland) Act 1995, section 11(7)(b). – Arvutivõrgus: http://www.opsi.gov.uk/acts/acts1995/Ukpga_19950036_en_1.htm (15.02.2012).
59. Convention of the Rights of the Child, G.A. Res. 44/25, U.N. GAOR, 44th Sess, U.N. Doc. A/RES/44/25 (Dec. 12, 1989).
60. Declaration of the Rights of the Child, G.A. Res. 1386, U.N. GAOR, 14th Sess., Supp. No. 16, U.N. Doc. A/4354 (Nov.20, 1959).

61. Gesetz über die Angelegenheiten der freiwilligen Gerichtsbarkeit § 50 b. – Arvutivõrgus: <http://dejure.org/gesetze/FGG/36.html> (13.03.2012).
62. Isikukoodide moodustamise, väljajagamise ja andmise kord. – RT I, 06.03.2012, 4.
63. Kunstliku viljastamise ja embrüokaitse seadus – RT I, 03.03.2011, 13.
64. Laki lapsen haollosta ja tapaamisoikeudesta art 11. – Arvutivõrgus: <http://www.finlex.fi/en/laki/> (12.03.2012).
65. Lapse õiguste konventsioon. – RT II 1996, 16, 56.
66. Lapsendamise ettevalmistamise käigus läbiviidavad kohustuslikud toimingud ja nende sisu, lapsendamise sooviavalduses esitatavate andmete loetelu ja maavalitsuse kogutavate dokumentide loetelu. – RT I 2010, 35, 210.
67. Määrus käsitleb kohtualluvust ning kohtuotsuste tunnustamist ja täitmist kohtuasjades, mis on seotud abieluasjade ja vanemliku vastutusega, ning sellega tunnustatakse kehtetuks määrus (EÜ) nr 1347/2000.
68. Nimeseadus. – RT I 2009, 30, 177 ... RT I 2010, 1, 1, §13
69. Perekonnaseadus. – RT I, 30.12.2011, 22.
70. Rahvusvahelise eraõiguse seadus. – RT I 2004, 37, 255 ... RT I 2009, 59, 385, § 63.
71. Rahvusvahelise lapsendamise komisjoni moodustamine. – RT I 2010, 34, 187.
72. Riikidevahelises lapsendamises laste kaitseks tehtava koostöö konventsiooniga ühinemise seadus. – RT II 2001, 31, 157.
73. Sotsiaalhoolekande seadus. – RT I, 30.12.2011, 47, § 6.
74. Swedish Act on Children and Parents Code, chapter 6 on Custody, residence and contact, section 2b. – Arvutivõrgus: <http://www.sweden.gov.se/sb/d/3926/a/27655> (12.03.2012).
75. Tsiviilkohtumenetluse seadustik. – RT I, 28.12.2011, 44, §564 lg 2.

Kasutatud kohtulahendid

76. Affaire Gas et Dubois c. France – 25951/07. – Arvutivõrgus: <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?action=html&documentId=904041&portal=hbkm&source=externalbydocnumber&table=F69A27FD8FB86142BF01C1166DEA398649> (03.04.2012).
77. Frette v France, 2002 – I Eur. Ct. H.R. 345; (2004) 38 Eur. H.R. Rep 21.
78. Goodridge v. Dept. of Pub. Health – 798 N.E.2d 941, 948.
79. Salgueiro da Silva Mouta v Portugal, 1999 – IX Eur. Ct. H.R. 309; 31 Eur. H.R. Rep 1055.
80. Schalk ja Kopf vs Austria. – 30141/04. – Arvutivõrgus: <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=2&portal=hbkm&action=html&highlight=30141/04&sessionid=90548683&skin=hudoc-en> (03.04.2012).
81. Y.C. vs Ühendkuningriik – 4547/10. – Arvutivõrgus: <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?action=html&documentId=903616&portal=hbkm&source=externalbydocnumber&table=F69A27FD8FB86142BF01C1166DEA398649> (03.04.2012).

Muud allikad

82. Asendusema abil lapsevanemaks. – Arvutivõrgus: <http://f.postimees.ee/o/2012/01/13/912830t1h0c9f.jpg> (07.02.2012).

83. Centers for Disease Control and Prevention. CDC Analysis Provides New Look at Disproportionate Impact of HIV and Syphilis Among U.S. Gay and Bisexual Men, 2010. – Arvutivõrgus: <http://www.cdc.gov/nchstp/Newsroom/msmpressrelease.html> (12.02.2012).
84. Common myths about adoption. – Arvutivõrgus: <http://www.adoptuskids.org/families/how-to-adopt/common-myths-about-adoption#age> (04.03.2012).
85. Congregation for the doctrine of the faith considerations regarding proposals to give legal recognition to unions between homosexual persons § 7 (2003). - Arvutivõrgus: http://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/documents/rc_con_cfaith_doc_20030731_homosexualunions_en.html. (05.02.2012).
86. European Parliamentarians Break the Nicholson Monopoly of International Adoptions. – Bucharest Daily News. Mar. 8, 2006. – Arvutivõrgus: <http://www.charlestannock.com/pressarticle.asp?ID=1190> (04.02.2012).
87. Family Proceedings Rules 1991, Rule 4.21. – Arvutivõrgus: http://www.opsi.gov.uk/si/si1991/Uksi_19911247_en_1.htm;
88. G. 1.98-99
89. Lapsendamise eelsete ja järgsete teenuste arendamise kontseptsioon. – Arvutivõrgus: www.sm.ee (05.02.2012).
90. Sotsiaalministeerium. Laste ja perede arengukava 2012-2020. – Arvutivõrgus: <http://www.sm.ee/tegevus/lapsed-ja-pere/lastekaitse-korraldus.html> (06.01.2012).
91. Sotsiaalministeerium. Lastekaitse korraldus. – Arvutivõrgus: <http://www.sm.ee/tegevus/lapsed-ja-pere/lastekaitse-korraldus.html> (05.02.2012)
92. Sotsiaalministeerium. Tervis, töö- ja sotsiaalelu 2000-2008. – Arvutivõrgus: <http://www.sm.ee/meie/statistika.html> (04.04.2012).
93. U.S. Census Bureau. U.S. DEP'T OF COMMERCE, MARRIED-COUPLE AND UNMARRIED PARTNER HOUSEHOLDS: 2000. – Arvutivõrgus: <http://www.census.gov/prod/2003pubs/censr-5.pdf> (17.03.2012).
94. UNICEF UNICEF. UNICEF's position on Inter-country adoption. – Arvutivõrgus: http://www.unicef.org/media/media_41918.html (07.02.2012).